

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**“YER” VE “YERSİZLİK” KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR
İRDELEME**

ASLI UZUNKAYA

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
BİNA ARAŞTIRMA VE PLANLAMA PROGRAMI**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. FUNDA KERESTECİOĞLU
EŞ DANIŞMAN AR. GÖR. DR. SENEM KOCA**

İSTANBUL, 2014

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**“YER” VE “YERSİZLİK” KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR
İRDELEME**

Aslı UZUNKAYA tarafından hazırlanan tez çalışması 07.04.2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Funda KERESTECİOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi

Eş Danışman

Ar. Gör. Dr. Senem KOCA
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Funda KERESTECİOĞLU
Yıldız Teknik Üniversitesi

Ar. Gör. Dr. Senem KOCA
Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Nurbın PAKER
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Ömür BARKUL
Yıldız Teknik Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Ali KILIÇ
Yıldız Teknik Üniversitesi

ÖNSÖZ

Sevgili Annem ve Babama teşekkürlerimle...

Nisan, 2014

Aslı UZUNKAYA

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ	vi
ŞEKİL LİSTESİ.....	vii
ÇİZELGE LİSTESİ	ix
ÖZET	x
ABSTRACT	xii
BÖLÜM 1	
GİRİŞ.....	1
1.1 Literatür Özeti.....	1
1.2 Tezin Amacı.....	2
1.3 Orijinal Katkı	3
BÖLÜM 2	
YER KURAMLARINA BAKIŞ: YER SAVUNULARI ve ELEŞTİREL GÖRÜŞLER. 6	
2.1 Yer Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yer Savunuları.....	7
2.1.1 Soyut Kavram Mekâna Karşı Yer ve Fenomenolojik Yaklaşım	9
2.1.2 Bağlam ve Yapısalcılık	19
2.1.3 Bölgeselcilik ve Eleştirel Bölgeselcilik	26
2.2 Yer Kavramı Sonrası Gelişen Düşünceler ve Eleştirel Görüşler	33
2.2.1 Yer Olmayanlar.....	33
2.2.2 Bağlamdan Kopuş ve Post-Yapısalcılık	36
2.2.3 Oluş Mimarisi ve Yersizyurtsuzlaşma	41
2.2.4 Sosyal Mekân.....	46
2.3 Bölüm Sonucu.....	53
BÖLÜM 3	
YERSİZLİK ÜZERİNE BİR OKUMA	59
3.1 Yersizleşme Yolları	60
3.1.1 Yerlerin Aynılaştırılması	61
3.1.2 Tarihin Metalaştırılması	73

3.1.3	Yapay Yer Oluşması	84	
3.2	Bölüm Sonucu.....	90	
BÖLÜM 4			
SONUÇLAR.....			94
KAYNAKLAR			99
ÖZGEÇMİŞ			106

KISALTMA LİSTESİ

AMS	Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü
FS	Felsefe Sözlüğü
OD	Oxford Dictionaries
TDK	Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2. 1 Schwarzwald Çiftlik Evi.....	15
Şekil 2. 2 Aldo Van Eyck'in 1960 yılında çocuk oyun alanları çizimi.....	23
Şekil 2. 3 Amsterdam'da Yetimhane Yapısı	24
Şekil 2. 4 Amsterdam'da Yetimhane Yapısı planı	25
Şekil 2. 5 Niterói Çağdaş Sanatlar Müzesi	28
Şekil 2. 6 Sri Lanka Parlamento Binası	28
Şekil 2. 7 Vals Kaplıca Binası	29
Şekil 2. 8 La Villette Parkı.....	39
Şekil 2. 9 La Villette Parkı tasarım şeması	39
Şekil 2. 10 Mekânsal pratikler şeması	48
Şekil 2. 11 Ulaşım alanında mekânı zaman aracılığıyla ortadan kaldıran yenilikler	50
Şekil 3. 1 Bir otel zincirinin İstanbul şubesi	63
Şekil 3. 2 Bir otel zincirinin Kosice şubesi.....	63
Şekil 3. 3 Küreselleşme sonucu benzer yapı tiplerinin yoğun olarak yer aldığı Maslak	65
Şekil 3. 4 MOMA'daki <i>Look At Your Neighbourhood</i> Adlı Sergiden Bir Görsel.....	67
Şekil 3. 5 İstanbul-Beykoz Konakları.....	68
Şekil 3. 6 Kaliforniya'da La Habra isimli yerleşme	69
Şekil 3. 7 İstanbul-Kayabaşı TOKİ Konutları	69
Şekil 3. 8 <i>TOKİ'nin Bursa Kentine Tokadı</i> isimli fotoğraf yarışması 2. Ödülü	70
Şekil 3. 9 Brezilya'dan aynı yerde birbirinden bağımsız iki konut grubu	70
Şekil 3. 10 Galataport'un arkada Tarihi yarımada ile birlikte görseli	71
Şekil 3. 11 2013 tarihli denizden Tophane'ye bakış.....	72
Şekil 3. 12 2. Abdülhamit döneminde denizden Tophane'ye bakış	72
Şekil 3. 13 Selçuklu mimarisine öykünen Antalya Adliye Binası.....	75
Şekil 3. 14 Topçu Kışlası ihya edilmesi sonrasında Taksim Meydanı görseli	76
Şekil 3. 15 Gezi Parkı	77
Şekil 3. 16 Topçu Kışlası'nın yıkılmadan önceki hali.....	77
Şekil 3. 17 Berlin Sarayı'nın yıkılmadan önceki hali	78
Şekil 3. 18 İhya edilmekte olan Berlin Sarayı'nın 2007 tarihli durumu.....	78
Şekil 3. 19 Antalya-Kremlin Sarayı Otelı.....	80
Şekil 3. 20 Antalya-Topkapı Sarayı Otelı.....	81
Şekil 3. 21 Antalya-Topkapı Sarayı Otelı	82
Şekil 3. 22 Topkapı Sarayı Otel ve Kremlin Sarayı Otel Antalya'da aynı karede	82
Şekil 3. 23 19.yy'da Las Vegas çöl iken	85
Şekil 3. 24 Metropol haline gelmiş Las Vegas	86
Şekil 3. 25 Amerika-Main Street, Disneyland.....	87
Şekil 3. 26 İstanbul-Via Port/Venezia	88

Şekil 3. 27 İstanbul-Via Port/Venezia	88
Şekil 3. 28 İstanbul-Bosphorus City	89
Şekil 3. 29 Antalya-Titanic Otel	90

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 2. 1 Soyut kavram mekana karşı yer ve fenomenolojik yaklaşım	19
Çizelge 2. 2 Bağlam ve Yapısalcılık.....	26
Çizelge 2. 3 Bölgeselcilik ve Eleştirel Bölgeselcilik.....	32
Çizelge 2. 4 Yer Olmayanlar	36
Çizelge 2. 5 Bağlamdan Kopuş ve Post Yapısalcılık.....	40
Çizelge 2. 6 Oluş Mimarisi ve Yersizyurtsuzlaşma.....	46
Çizelge 2. 7 Sosyal Mekan	53
Çizelge 2. 8 Yer Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yer Savunuları.....	57
Çizelge 2. 9 Yer Kavramı Sonrası Gelişen Düşünceler ve Eleştirel Görüşler.....	58
Çizelge 3. 1 Yer Niteliklerinin Eksikliğinde Yersizlik Oluşumu	93
Çizelge 4. 1 Yer Kuramlarına Bakış: Yer Savunuları ve Eleştirel Görüşler	98

**“YER” VE “YERSİZLİK” KAVRAMLARI ÜZERİNE BİR
İRDELEME**

Aslı Uzunkaya

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Funda KERESTECİOĞLU

Eş Danışman: Ar. Gör. Dr. Senem KOCA

“Yer” kavramı çalışmanın temel konusunu ve çıkış noktasını oluşturmaktadır. Kavram, modern mimarlık ürünü “mekân”a getirilen eleştiriler sonucunda ortaya çıkmış, üzerine geliştirilen düşünceler ve yer ile kurulan ilişki, günümüze kadar sürekli değişim içinde olmuştur. Bu ilişki ağının irdelenmesi ve yer üzerine bir bakış açısı geliştirilmesi çalışma açısından önem teşkil etmektedir. Bununla birlikte, çalışmanın diğer önemli noktası olan “yersizlik”, teori ile pratiğin gerilimli ilişkisinden kaynaklandığı düşünülmektedir, sorun olarak görülmektedir. Yersizliğe dair somut örnekler üzerinden irdeleme yaparak, oluşumun kaynağını araştırmak çalışma için amaç niteliğindedir.

Sorunu kuramsal açıdan ve pratiğe yönelik olarak iki ana parça halinde ele alan bu çalışma, bir yandan da mimarlık-yer ilişkisini ortaya koymayı hedeflemektedir. Yerin kuramsal olarak incelenerek; yer savunuları ve eleştirel görüşlerin derlendiği bölüm çalışmanın omurgasını oluşturmaktadır. Elde edilen veriler doğrultusunda, yersiz olarak nitelendirilen örnekler üzerinden okumanın yapıldığı bölüm ise diğer önemli parçadır.

Birinci bölümde; yer kavramının ortaya çıkışı ve yer savunuları incelenmiş, ardından yaklaşıma dair yorumlamalar ve eleştirel görüşler üzerinde durulmuştur. Yer, genel olarak; aidiyet ve kimlik kavramlarıyla ilişkili, yerel özellikler ve bağlama uyumlu bir yaklaşımı ifade etmektedir. Yer üzerine geliştirilen eleştirel düşünceler ise, genel çerçevede durağan bir yere ait olmayı reddetmektedir. Bu açıdan, her mimari ürünün kendi bağlamsallığını yaratması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ardından ikinci bölümde, sorun teşkil ettiği düşünülen yersizleşme örnekleri üzerinden, pratiğe yönelik deneysel bir okuma yapılmıştır. Yer ve / veya zamanın kendi anlamı dışında yeniden şekillendirildiği, bağlamından kopuk, kurgusal bir bağlam üzerine oluşturulmuş, tarihe öykünen ya da her yerde aynı şekilde oluşturulabilen mimari ürünler bu çalışma kapsamında yersiz olarak nitelendirilmiştir. Yersizleşme yolları üzerinden “Yerlerin Aynılaşması”, “Tarihin Metalaşması” ve “Yapay Yerler Oluşması” şeklinde üç başlık altında ele alınan okumada ilk bölümde aktarılan kuramsal bilgilerin yorumlaması da yapılmıştır.

Çalışmanın sonucu olarak, irdelenen yer kuramları üzerinden, yer-mimarlık ilişkisine dair çıkarımlar yapılmıştır. Mimarlık pratiğine yönelik olarak ise, yapılan örnek okumalarının edinimleri aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, yer, yersizlik, mekân, bağlam.

ABSTRACT

AN APPRAISAL ON THE CONCEPT OF “PLACE” AND “PLACELESSNESS”

Aslı UZUNKAYA

Department of Architecture

MSc. Thesis

Adviser: Assoc. Prof. Dr. Funda KERESTECİOĞLU

Co-Adviser: Res. Asst. Dr. Senem KOCA

The notion of “place” constitutes the main subject and the starting point of the study. The notion of place has come up as a result of the criticism of the modern architectural concept called “space”. Theories about place and its relationship with architecture have been in a state of continuous change from the emergence of the concept until today. In terms of this study, it is vital to examine this relationship and develop a perspective on place. In addition, the other important part of the study, “placelessness”, that is attributed to the tense relationship between theory and practice is thought to pose a problem in the city. Examining the source of the problem by making an appraisal through examples of placelessness is an aim of the study.

This research addresses theoretical and practical aspects of the problem in two major chapters. Additionally, it aims to reveal the relationship between architecture and place. The chapter that discusses defences and critical theories about place is the backbone of the research. Practice-oriented reading of architectural products which displays examples of placelessness constitutes another important part of the study.

In the first section, emergence of the notion of place and place defences are examined. Furthermore, the commentaries and critical theories are discussed. Generally, place represents an approach that is related to such notions, like *belonging*, *identity* and also

it is compatible with local characteristics and context. Aside from that, critical thinking about place refuses the idea of belonging to a constant place. In this respect, every single architectural product must generate its own contextuality.

In the second section, an experimental practice-oriented reading is made through examples which are thought to pose a problem in the city. Architectural products that are generated out of their own place / time, out of context, based on a fictional context, as simulacrum of history and as replications are described as placeless products in this study. The reading section that is organized in three parts, named as *Dedifferentiation Places*, *Commodification of History* and *Creation of Artificial Places*, also includes an interpretation with respect to the theoretical section of the study.

As a result of the study, inferences are made on the relationship of place and architecture through the place theories. As for the architectural practice, the outcomes of the afore-mentioned readings are narrated.

Keywords: Architecture, place, placelessness, space, context.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Modernizm sonrasında, “mekân” kavramının eleştirilip, bilinen anlamından farklılaşmasıyla, “yer” kavramı mimarlık literatürüne girmiş ve sonrasında önemli bir yer teşkil etmiştir. Küresel ve yerel nitelikteki oluşumlar, yeni mekânsallıklar meydana getirirken, yer ile kurulan ilişkinin boyutu da sürekli değişim içinde olmuştur. Bu süreçte; yerlerin birbirinin aynısı olması, birer metaya dönüşmesi, bağlamının dışında tekil olarak varolması gibi çeşitli yollarla ve “çeşitli amaçlar” doğrultusunda “yersizlik” meydana gelmektedir. Bu doğrultuda; ana konusu “yer” kavramı olan çalışma, “yersizlik” kavramına da odaklanmakta, böylece yer-mimarlık ilişkisini iki yönden incelemektedir.

Kuramsal açıdan irdelenen yer-mimarlık ilişkisine dair bakış ve yorumlamaların, mimarlık pratiğiyle ilişkisinin gerilimli olduğu düşünülmektedir. Çalışma kapsamında yersizlik, kuramsal bilginin mimarlık pratiğine aktarımındaki başlıca sorun olarak görülmektedir.

1.1 Literatür Özeti

“Yer” kavramının çalışmanın odak noktası ve asıl merak konusu olması sebebiyle, “Yer nedir?” sorusu çıkış noktasını oluşturmaktadır. Kavram üzerine geliştirilecek bakış açısının yanı sıra, mimarlığın yer ile kurduğu ilişki de çalışma için sorunsal niteliğindedir. Bu sebeple, yeri anlamaya yönelik arayışlar, “Yer ve mimarlık arasındaki ilişki nasıldır?” şeklindeki soruyla devam etmektedir. Konuya dair bakış açılarının zaman içinde değişim geçirmesi, tüm süreci taramayı gerekli kılmıştır. Bu değişim ve gelişimin bir süreklilik halinde sunulması, tüm potansiyel ve tehditlerin görünür hale

gelmesi açısından önem teşkil etmektedir. Kavrama dair detaylı irdeleme, kuramsal çerçevede yer bulacaktır.

Yer kavramına tezat bir şekilde, “çevre, insan ve zaman ile ilişki kurmayan, her tür bağlamdan kopuş sorunsalı” olarak tarifleyebileceğimiz yersizlik, sorun olarak görülmekte ve çalışma kapsamında olumsuz olarak ele alınmaktadır. Yersizliğin arkasında yatan sebepler, çalışmanın diğer bir merak konusunu ve sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sebeple, mimarlık pratiğine yönelik olarak cevaplandırılmak istenen “Yersizleşme nasıl oluşmaktadır?” sorusudur.

Çalışma için dayanak noktası niteliği taşıyan “yer” kavramı; mimarlık teorisinde *aidiyet*, *anlam*, *deneyim* gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Savunucularının, bu özelliklerden yoksun olduğunu ve çevresiyle ilişki kurmadığını düşünerek, soyut buldukları modern mimari ürünü *mekâna* getirdikleri eleştiriler sonucunda ortaya çıkmıştır. Çalışma, yer kavramının modernizm eleştirisi sonucunda olduğu kabulü üzerine, modernizm sonrasında günümüze kadar olan süreci kapsamaktadır.

Yer kavramı ve yer-mimarlık ilişkisi üzerine net tanımlamalar ve ayrımlar yapmanın zor olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Deleuze'ün günümüzde “her şeyin bir oluş içerisinde olduğu” savı doğrultusunda bu çalışmadan *yer ve mimari ürün ilişkisi böyle olmalıdır* gibi kesin bir sonuç çıkarma amacı güdülmemektedir.

İrdeleme sürecinde, bağlamıyla ilişki kuran ve yere uyumlu tasarımlar yapmanın önemi de ortaya çıkmaktadır. Yerlerin, zaman faktörü etkisiyle sürekli değişim içinde olmaları nedeniyle, bahsedilenin durağan bir yer kavrayışı ve bağlam olmadığı, özellikle bir tarih öykünmesi yerine bu değişim ve oluş içindeki bağlama ayak uydurmak olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yönde bir anlayış geliştirme üzerine rehber niteliği taşımak, çalışma için önemli görülmektedir.

1.2 Tezin Amacı

Yer kavramını, zaman içindeki değişimini ve mimarlık ile ilişkisini anlayarak, yer odaklı tasarıma dair söylem üretmek çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, yersizliğe dair çıkarımlarda bulunarak, günümüzde yer ile kurulan sorunlu ilişkinin mimari ürünleri nasıl şekillendirdiğini ortaya koymak bir diğer amaçtır. Çalışmanın yer ve yersizlik üzerine kurulu olması sebebiyle, yer üzerine elde edilecek

kuramsal bilginin ışığında, pratiğe yönelik bir durum okumasıyla yersizliğin kaynağına dair bir irdeleme yapılması hedeflenmektedir. Bu noktaya gelirken; yer kavramı ile üzerine gelişen düşüncelerin iyi anlaşılması ve yer odaklı mimari tasarımın boyutlarının iyi analiz edilebilmesi, okumayı yapabilmek adına önem taşımaktadır.

1.3 Orijinal Katkı

Yer kavramının ortaya çıkışı, yorumlamaları ve arkasından geliştirilen eleştirel düşünceler doğrultusunda, olgunun günümüzdeki kavrayışına ulaşmak ve kuramsal çerçeveyi temel olarak alarak, örneklerle “yersizliğin” yorumlamasını yapmak üzerinden ilerleyen çalışma, kuramsal ve örnek okumasının yapıldığı kısımlar olmak üzere iki ana aşamaya ayrılmıştır.

Giriş bölümünün arkasından, ikinci bölümde incelenecek olan “yer” kavramı, çalışmanın kuramsal alt yapısını oluşturmaktadır. Kabuller dahilinde modernizme eleştiri olarak doğan yer kavramıyla ilgili söylemlerin günümüze kadar derlenmesi yapılacaktır. Bu aşamada öncelikle yer kavramının tanımlarını, ortaya çıkış sürecini ve bununla ilişkili olarak mekân ve yer arasındaki ayrımı kavramak önemlidir. Savunularının ardından, kavrama karşı geliştirilen eleştirilerin aktarılmasıyla günümüze kadar olan süreç incelenecektir.

Yerin ortaya çıkışı ve genel olarak etkilenip, etkiledikleri teorik bilgiler aktarılırken, mimar ve mimarlık kuramcılarının kavram üzerine veya kavrama karşı geliştirdikleri düşünceler ortaya konmaktadır. Ayrıca konuyla ilgisi nedeniyle yapılan felsefe ve sosyoloji gibi disiplinlerarası okumalar doğrultusunda, mimarlık kuramcılarının mekân- yer üzerine geliştirdikleri düşüncelerin temelindeki yaklaşımlardan da bahsedilecektir. Çalışma kapsamında yararlanılan fenomenoloji, yapısalılık, post-yapısalcılık gibi yönelimlerin açıklamaları, gerekli görülen kısımlarda dipnotlar ile yapılacaktır. Bu noktada, çalışmada yer alan kuramsal bilginin Batı kaynaklı söylemlerden oluştuğunu belirtmekte fayda vardır.

Yer üzerine düşünceler, konuyla ilişkisi bakımından, yer kavramı savunuları ve kavrama karşı eleştiriler olmak üzere iki temel parçada ele alınacaktır. Bu iki temel parça altındaki bölümlenmelerin ve bir araya gelişlerin çalışma çerçevesinde oluşturulduğu belirtilmelidir. Yere dair literatür taramasının ardından, tüm

yaklaşımların belli kavramlar ve ortak noktalar etrafında şekillendiği görülmüştür. Sürecin ve düşüncelerin daha düzenli aktarılabilmesi amacıyla, söylemler arasında bölünmeler yapılmış ve bir ayrıma gidilmiştir. Bu çerçevede yer kavramı savunularının üç başlık altında anlatılması uygun bulunmuştur. Bunlar; yeri fenomenolojik açıdan ele alan kaynakların derlendiği *Soyut Mekâna Karşı Yer ve Fenomenolojik Yaklaşım*, yeri yapısalcılık düşüncesiyle yorumlayan kaynakların derlendiği *Bağlam ve Yapısalcılık* ve yeri bölgeselcilik anlayışı altında yorumlayan kaynakların derlendiği *Bölgeselcilik ve Eleştirel Bölgeselcilik*'tir. Bu bölümde özellikle Christian Norberg-Schulz, Gaston Bachelard, Juhani Pallasmaa ve Peter Zumthor gibi mimarların ve Martin Heidegger, Edmund Husserl gibi düşünürlerin yaklaşımları üzerinde durulacaktır. Yer kavramı sonrası gelişen eleştirel düşünceleri ise dört başlık altında derlemek uygun görülmüştür. Bunlar; yer özelliği taşımayan oluşumlara odaklanan kaynakların incelendiği *Yer Olmayanlar*, bağlamsızlığı konu edinen kaynakların incelendiği *Bağlamdan Kopuş ve Post-Yapısalcılık*, bağlamsallığı daimi bir devinim içinde irdeleyen kaynakların incelendiği *Oluş Mimarisi ve Yersizyurtsuzlaşma* ve sosyal ilişkiler ve güncel yaşam üzerinden yeri yeniden üretmeyi irdeleyen kaynakların incelendiği *Sosyal Mekân*'dir. Bu bölümde; Rem Koolhaas, Peter Eisenman, Bernard Tschumi gibi mimarların yanısıra Gilles Deleuze, Felix Guattari ve Jacques Derrida gibi düşünürlerin konuyla ilgili düşünce ve yaklaşımlarından yararlanılacaktır. Konular yukarıda açıklanan doğrultuda sınırlandırılarak, kişilerin görüşlerine sırasıyla yer verilecektir.

Üçüncü bölümde, kuramsal çerçevede elde edilen bilgiler üzerine; yer ile ilişki konusundaki farklı tutumlar sonucu oluşturduğu düşünülen yersizlik, literatür taramasına ek olarak, örnekler üzerinden irdelenecektir. Bu esnada bir önceki bölümde bahsedilen kavram ve düşünceler de örnekler üzerinden yorumlanacaktır. Türkiye, Avrupa ve Amerika'dan örnekler verilerek, projelerin görselleri ve vaziyet planları üzerinden değerlendirmeler gerçekleştirilecektir. Bu bölümde incelenecek olan örnekler için seçim kriteri, çeşitlilik yaratmak ve farklı oluşumları inceleyebilmek için mimari fonksiyona indirgenmemiştir. Bunun yanısıra, işlevsel olarak her hangi bir ayırım yapılmısa da, özellikle küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yapı tipleri başta olmak üzere, bazı tipolojilerin genel olarak bu alanda yer aldığını söylemek mümkündür. Her ne kadar, örneklerdeki yersizleşmenin ekonomik, siyasi ve görsel beğeni gibi farklı nedenlerle

oluşturulduğu gözlemlense de, ekonominin her örnek için geri planda da olsa bir nedensellik oluşturduğunu belirtmekte fayda vardır.

Bu aşamada örnek irdelemesini, literatürde yeri tanımlayan kavramların eksikliği ve yanlış yorumlanması üzerinden ters bir okumayla üç bölümde ele almak uygun ve yeterli görülmüştür. İrdelemenin sonunda, hangi niteliklerin eksikliğinde hangi yolla yersizleşme oluşabileceğine dair görüşler tablolatırılmıştır. Oluşturulan üç bölümden ilkinde, *Yerlerin Aynılaşması* başlığı altında tüm dünyada homojen yer yaratımından, her şeyin her an her yerde olabilmesinden bahsedilmektedir. Yerlerin anlamını değiştiren ve geçirdiği değişimleri tetikleyerek dönüştüren en önemli faktör olan küreselleşme diğer tüm olay ve olgular gibi yerler arasında da büyük bir benzerliğe neden olmaktadır.

İkinci aşamada *Tarihin Metalaşması* başlığı altında, zamandan ve bağlamdan kopuk şekilde tarihi yerlerin ön plana çıkarılması ve birer metaya dönüştürülmesinden bahsedilmektedir. Başka yerlerin otantik özelliklerini kopyalayarak oluşturulan kolaj ve sahte tarihi yerler de bu başlık altında irdelenmektedir.

Üçüncü aşamada ise *Yapay Yer Oluşması* başlığı altında yer oluşumunda başka yerlere ait nitelikler kullanılması incelenmektedir. Bu yolla oluşun yapay yerlerde zaman ve çevresel faktörler başta olmak üzere her tür bağlam gözardı edilmektedir.

Bu noktada yersizliğin incelendiği projelerde üç bölüm arasında net ayrımların olmadığı belirtilmelidir. Örneğin tarihi özellikler yeniden canlandırılarak yapılan bir yer aynı zamanda yapay yollarla oluşturulmakta ve bir çok yerde uygulandığı için aynılaşma sürecine de dahil olabilmektedir. Bölümler arası geçişler olabilmekte ve bir örnek başka bir yersizleşme yolu altında da yer alabilmektedir. Bu sebeple üç bölüm arasında birbiriyle bağlantılı, iç içe geçmiş bir ilişki bulunduğunu belirtmek faydalı olacaktır.

Son bölümde ise yer kavramı ve eleştirileri üzerinden mimarlık ve yer ilişkisinin bir değerlendirilmesi yapılarak, tüm kuramsal kısmın bir arada okunabileceği bir tablolatırma yapılmıştır. Üçüncü bölümdeki örnek irdelemelerinden çıkarılan sonuçlar da aktarmasıyla, mimarlık kuramına ve mimarlık pratiğine yönelik çıkarımlar yapılmıştır.

BÖLÜM 2

YER KURAMLARINA BAKIŞ: YER SAVUNULARI ve ELEŞTİREL GÖRÜŞLER

Yer olgusuna odaklanarak yersizliği irdeleyen bu çalışmada *yer* kuramsal çerçeveyi oluşturan temel olgudur. Çalışmanın bu bölümünde *yer* kavramı ele alınmakta ve konuyla ilgili literatür taraması yapılmaktadır.

Yer kavramı savunuları genel anlamda, savunucularının ortaya attığı *aidiyet, kimlik, deneyim* gibi kavramlarla tanımlanması ve aynı sorunları eleştirmeleri gibi ortak noktalar etrafında toplansa da konuyu irdelemeleri açısından farklılıklara sahiptir. Bu sebeple yer odaklı teorilerin, ortak noktalar çerçevesinde derlenerek üç bölümde incelenmesi uygun görülmüştür. Bunlar sırasıyla; *Soyut Kavram Mekâna Karşı Yer ve Fenomenolojik Yaklaşım, Bağlam ve Yapısalcılık, Bölgeselcilik ve Eleştirel Bölgeselcilik'tir.*

Yer kavramı sonrasında gelişen düşünceler ise genel olarak yere bağlanmayı reddeden bir çevrede toplanmaktadır. Fakat yeri odak almayı eleştirmeleri, yersizliği savunmaları ya da tüm bunlara farklı bakış açısı geliştirmeleriyle birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bu sebeple bu kısmın da birbiriyle ilişkilendirilmiş içeriğe sahip dört ana parçada incelenmesi gerekli ve yeterli görülmüştür. Bunlar sırasıyla; *Yer Olmayanlar, Bağlamdan Kopuş, Oluş Mimarisi ve Yersizyurtsuzlaşma, Sosyal Mekân'dır.*

Bölüm sonucunda ise yer odaklı kuramların genel bir değerlendirmesi yapılmakta, eleştirilere yer verilmekte ve ek olarak yer odaklı ve yersiz tasarımlar ile ilgili kişisel çıkarım yapılmaktadır.

2.1 Yer Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yer Savunuları

Modernizm ürünü mekâna getirilen eleştiriler genel olarak tektipleşme, her yerde aynılaşma durumları ve insan faktörünün tasarımda ana etken olmaktan çıkması sorunsalı üzerinedir. Bu eleştiriler doğrultusunda mekân kavramı yeniden tanımlanmış ve çevrede anlam yaratma çabaları sonucu, anlam ve insan deneyimini ön plana çıkaran, *yer* üzerine odaklanan bir düşünce sistemi gelişmiştir. Bu noktada modernizm öncesinde belirtilen bu soyut anlamda mekânın bulunmadığını, içi boş ve ölçülebilir mekân kavramının ilk ortaya çıkışının modern mimarlıkla olduğunu belirtmekte de fayda vardır. Mekâna karşı öne sürülen yer kavramı, yerellik, çevreyle ilişki ve bağlam ile içiçedir. Biçimin yanısıra çevrenin, insana ilişkin özelliklerin ve insan deneyiminin de tasarımda önemli rol oynaması *yerin* etiketleri arasındadır. Bu açıdan yerler mekânın eşdeğer olmasına tezat olarak birbirinden farklıdır, kendine özgüdür ve kimliğe sahiptirler. İki kavram arası temel farklılardan biri yerin salt fiziksel bir oluşum olmaması, aidiyet duygusu temsiliyetine sahip olmasıdır.

Yer ortaya çıkışından itibaren farklı şekillerde açıklanmıştır. Kavramı çözümleyebilmek amacıyla mimar, kuramcı ve düşünürlerin yaklaşımları ele alınmadan önce; kavramın tanım ve tariflerine yer verilecektir. *Yer* kavramının *mekân* kavramıyla olan sıkı ve girift ilişkisi nedeniyle aradaki farkı anlayabilmek için mekân kavramını da tanımlamak doğru olacaktır.

Mekân Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü'nde (AMS) [1] Hasol tarafından;

İnsanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk, boşun.

olarak tariflenirken, Türk Dil Kurumu'nun (TDK) Güncel Türkçe Sözlüğü'nde [2];

1. Yer, bulunulan yer
2. Yurt
3. Uzay

olarak açıklanmaktadır. (*ing. space*) Oxford Dictionaries'de (OD) [3];

Serbest, müsait ve boş olan kesintisiz alan veya genişlik.

şeklinde tariflenmektedir . Yer ise AMS[1]'de Hasol tarafından;

1. Toprak kısmının yüzü, zemin.
2. Arazi, arsa

TDK[4]'da;

1. Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân
2. Gezinilen, ayakla basılan taban
3. Bulunulan, yaşanılan, oturulan bölge
4. Durum, konum, vaziyet
5. Ülke
6. Görev. Makam
7. Önem
8. İz
9. Üzerine yapı kurulmaya elverişli arazi, arsa
10. Ekime elverişli toprak parçası, arazi
11. Bir olayın geçtiği veya geçeceği bölüm, alan, mahal
12. Otel, motel vb.nde kalınacak oda
13. Yerküre
14. Durum, konum

şeklinde tariflenmektedir. (*ing. place*) OD[5]'de ise;

Mekândaki belirli bir konum, nokta veya alan; bir yerleşim.

olarak açıklanmaktadır.

Çalışmada geçen referanslar doğrultusunda *yer* kavramının TDK'da bahsedilen manalardan ziyade OD'deki anlamının çalışmada kullanılacak olan ile daha çok bağdaştığını belirtmekte fayda vardır. Kısa bir tanımlama yapılacak olursa; yer kavramı bu çalışma kapsamında: *çevresel koşullarla bağlantı kuran mimari ürün* olarak anılacaktır.

2.1.1 Soyut Kavram Mekâna Karşı Yer ve Fenomenolojik Yaklaşım

Mekân soyut, ölçülebilir ve içi boş bir kavram olarak anılırken, yer deneyim sonucunda anı oluşumuna sebebiyet vermektedir. Bu doğrultuda mekânı yer haline getiren en önemli faktörün insan olduğunu söylemek mümkündür. Mekâna karşı gelişen tartışmalar ve yer kavramının ortaya çıkışı öncelikli olarak fenomenolojik yaklaşım çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu bölümde yer kavramına fenomenolojik yaklaşım ve insan deneyimini öne süren düşünceler çerçevesinde yaklaşılabilecektir. Bu yönelim kurucusu Husserl olan *fenomenoloji* ile (*görüngübilim, olaybilim*¹) bağlantılıdır. Anlaşılır olması için fenomenolojiden kısaca bahsetmekte yarar görülmektedir. Hançerlioğlu Felsefe Sözlüğü'nde (FS) [6] fenomenolojiyi (olaybilim) “nesnenin bilgisine ancak öznenin varılabileceği sınırları gerçekleştirdiği ileri sürülen yöntem” şeklinde tanımlamaktadır. TDK[7]'de ise görüngü bilimi “Algılanan görüngeler öğretisi, olay bilimi, fenomenoloji” olarak tanımlanmaktadır. Fenomenoloji genelde felsefi düşünceden çok bir yöntem olarak tariflenmektedir. Husserl'e [6] göre özne olmadan nesne de olamamakta yani nesnel olan ancak özneyle denenebildiği kadar bilinebilmektedir. Bu durumda nesne konumundaki mekânın ancak özne konumundaki insan düşüncesinde var olduğunu söylemek mümkündür. Fenomenolojik yaklaşımda yer, özellikle insan deneyimiyle ilişkilidir.

---

¹ Fenomenoloji görüngübilim olarak da tariflenmektedir. FS'de ise olaybilim olarak adlandırılmıştır [5].

Bilgin [8] mekân tanımını iki şekilde yapmaktadır. Fiziksel-matematiksel mekânı homojen, anlamdan bağımsız Öklid mekânı olarak tariflerken, mekâna diğer yaklaşımın ise fenomenolojiden kaynaklandığını söylemektedir. İlk yaklaşımda mekânı bilgiye, ikincide ise yaşantıya bağlamaktadır. Bu karşılaştırma aslında mekân ve yer arasında yapılan karşılaştırmaya da ışık tutmaktadır. Bilgin'e göre Moles² fenomenolojik yaklaşımı insanın vücudundan hareketle kendini merkeze koyduğu, algılarına dayanan, *burada ve şimdi* odaklı mekân anlayışı ile ilişkilendirmektedir. Fenomenolojik yaklaşımdaki mekân anlayışı, bireyin konumuna göre perspektif olarak yapılan anlayışken, fiziksel-matematiksel mekân sonsuz boyutlu bir uzay mekânıdır. Fenomenolojik bakış açısında mekân insan eylem ve etkinlikleri için bir hammadde olarak görüldüğünden, bir nicelik olarak değerlendirilmektedir (Bilgin [8]).

Kuban [9] mekânın içinde yaşanan, insanı doğal çevreden ayıran özel bir boşluk olduğunu söylemektedir. Kuban'a göre mekân, biçimsel olduğu kadar insan yaşamına ilişkin özellikleri de içermelidir. Bu durumda insani özelliklerle birlikte soyut mekân olmaktan çıkıp, yer oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Yer kavramının başlıca savunucusu Heidegger yer, yerin anlamı ve insan deneyimi üzerine çalışmalar yapmıştır. Birçok mimarı da etkileyen varoluşçu³ düşünür fenomenolojiden etkilenmiştir. Sharr, Heidegger düşüncesi için şöyle demektedir [10]:

herhangi bir kişi düşünmeden önce de dünyanın hep orada olduğunu savunur. (...) Heidegger'e göre varlık, öncelikle zihinsel değil fenomenolojiktir. (2013, s. 28)

Yerin varoluşsal bir boyutu vardır. Kullanım, deneyim ve insan ön plana çıktıkça anı oluşumu ve sosyal ilişkiler de yer için giderek önem kazanmaktadır. Heidegger'in *İnşa*

---

² Abraham Moles; Husserl, Bachelard, Piager gibi isimlerden etkilenmiş fizyolog, aynı zamanda elektrik mühendisidir.

³ Heidegger varoluşçuluğun kurucusu sayılmaktadır. Heidegger'e göre gerçekten varoluş sadece *insan*'dır ve insanın özü (varlığı) varoluşundadır. Hançerlioğlu ise varoluşçuluğu "insanın kendi kendisini varetmesini ileri süren bilim dışı burjuva öğretisi..." olarak tanımlamaktadır [6].

*Etmek İskan Etmek Düşünmek*⁴ başlıklı metni yer kavramı ve yer-insan ilişkisi açısından önem taşımaktadır. Nalbantoğlu'na [11] göre Heidegger modern bir kavram olarak *mekânı* göz ardı etmemekte fakat *zaman* ve *yere* öncelik tanımaktadır. Nalbantoğlu bununla ilgili olarak şöyle söylemektedir [11]:

...”mekân” ”modern zamanlar”a özgü içi boş bir kavramsal kalıp, soyut bir kategori/kavramdır. İnsanlık tarihinin modern-öncesi ve hele en eski dönemlerinde bu soyutlamanın varlığına pek de gerek duyulmamıştır. (...) Aristoteles'te bile boş bir yer, içinde hiçbir şeyin bulunmadığı, soyut bir mekân tahayyülü yoktur. (2008, s.89,90)

Mekân matematiksel olarak ifade edilen soyut bir kavram iken, yer insanın yakınlık kurduğu ve deneyimlediği bir oluşum olarak tanımlanabilir. Heidegger'in *mekân* ve *yer* arası kurduğu bağlantı, *nesne* ile *şey (thing)*⁵ arasında kurduğuna benzer; ikisini birbirinden ayırmakta ve *şeyi nesneden* üstün tutmaktadır. Soyut ve gündelik hayattaki deneyimden kopuk olduğu öne sürülen nesne mekân ile, şey ise yerle ilişkilendirilebilir (Sharr [10]).

Sharr'ın aktardığı üzere Heidegger şöyle demektedir [10]:

Raum, Rum yerleşme ve konaklamaya açılmış veya serbest [free] yer demektir. Mekân yer açılmış bir şey, açılmış ve serbest, yani bir sınır, Grekçe *peras* içinde bir şeydir. Sınır bir şeyin durduru [*stop*] [yer] değildir [...] sınır bir şeyin *bulunuşunun* [presencing] *başladığı* [yerdir] [...] Mekân özünde kendisi için yer açılmış olan, sınırları içine alınmış olandır [...] O *halde*

---

⁴ *Bauen Wohnen Denken* başlıklı Heidegger'in 1951 tarihinde Darmstadt'ta düzenlenen konferansta sunduğu metindir.

⁵ *Şey* Heidegger'in deneyimle keşfedilen yaşamsal araç gereçler için kullandığı tanımlamadır. Binaları da *inşa edilmiş şeyler (built things)* olarak tariflemektedir. Heidegger bir şeyin insan varlığının parçası olduğunu söyleyip, bilimselliğe nazaran deneyimi ön plana çıkartmaktadır (Sharr [10]). Öte yandan *Şey (Das Ding)* Heidegger'in 1950'de Bavyera Güzel Sanatlar Akademisi'nde verilen ders metninin ismidir.

mekânlar varlıklarını [being] mahallerden⁶ [Orten] alırlar, “mekân”dan değil. [1971, s.154)

Yer savunusunun mimarlık kuramına asıl etkisi daha çok Bachelard ve Norberg-Schulz gibi mimarlık eleştirmenlerinin Heidegger'i yorumlamalarıyla olmuştur. Sharr, Schulz'a göre [10] yer odaklı bu sistemin başka bir modern mimarlık geleneği olduğunu ve daha insancıl bir modernizm sunduğunu savunmaktadır. Schulz, Antik Roma inancında her varlığın özü ve koruyucu ruhu olduğuna inanılan, yerin ruhu olarak çevirebileceğimiz *genius loci*yi fenomenolojik yaklaşımla tekrar yorumlamıştır. Bu ruhun insanlara, yerlere hayat verip, doğumdan ölüme kadar onlara eşlik ettiğine, nitelik ve karakterlerini belirlediğine inanılmaktadır. Schulz, yerin ruhunun kavranması için üç önemli değerden bahsetmektedir: *anlam, kimlik ve tarih*.

Schulz [12] çevrenin somutlaştırılmasının yer ile gerçekleştiğini, eylemler ve olayların burada oluştuğunu söylemektedir. Yer, açıkça varlığın ayrılmaz bir parçasıdır; ayrıca yere referans vermeyen bir olay düşünülemez. Schulz, yerden bahsederken maddesel varlığı, şekli, dokusu ve rengi olan somut şeylerin toplamından söz etmektedir. Yer soyut verilere indirgenemez, bundan daha fazlasıdır. Schulz'a göre yer, iki anlam çerçevesinde analiz edilmelidir: Bunlar, mekân ve karakterin anlamıdır. Mekân; yeri oluşturan unsurların üç boyutlu organizasyonu anlamına gelirken, karakter; bir yerin en kapsamlı özelliği olan genel atmosferi tanımlamaktadır (Schulz [12]).

Schulz [13] yerin bir çok anlama geldiğini, mimari açıdan yerle ilgili birçok çalışmanın kavramsal açıklamadan yoksun olduğunu söylemekte ve bunları genel olarak iki şekilde sınıflandırmaktadır: “Öklid mekânına dayanarak onun gramerini araştıranlar” ve “Algı psikolojisine dayalı bir mekân teorisi geliştirmeye çalışanlar”. Bu çalışmaların soyut geometri üzerine tartışarak insanı devre dışı bırakma eğiliminde olduklarını ya da mekân ve mimarlığı etki, izlenim ve hislere terkederek insanı bu yolla dahil ettiklerini

---

⁶ Heidegger metnin Almanca'sında *ort*, *platz*, *raum* sözcüklerini kullanmıştır. Metnin İngilizce çevirisinde bu sözcükler; *mahal* (location), *yer* (place), *mekân* (space) olarak kullanılmış. Heidegger'in buradaki argümanı “mekânların” matematiksel olarak kavranan “mekânla” değil, insan deneyimi yoluyla kavranan “yer” ile varlık bulmasıdır. Her ne kadar çeviride *platz* için *yer* sözcüğü kullanıldığından, *orten* için *mahal* sözcüğünü kullanmak zorunda kalırsa da, kastedilen “yer”dir (Sharr [10]).

açıklamaktadır. Her iki durumda da yerin varoluşsal boyutunun ve insan ile çevresi arasındaki bağı unutulduğunu vurgulamaktadır (Schulz [13]).

Heidegger, mimarlığın temel ilgi alanının insan deneyimi olduğuna inanmaktadır. Bu durumu açıklamak amacıyla verdiği örnekler olan somut şey olarak şekillendirdiği Schwarzwald Çiftlik Evi ve farazi köprüde yer ve insan deneyimi arası ilişkiye değinmektedir. İki yakayı birbirine bağlayan köprünün bir *yer* oluşturmasıyla ilgili şöyle demektedir [10]:

“Köprü bir şeydir ve *yalnızca* odur. Yalnızca mı? Bu şey olarak dörtlüyü⁷ biraraya getirir (1971, s.153)”

Sharr bu cümleyi [10]:

Heidegger'in düşünce evreninde, köprü inşa edildiğinde sadece yaşam deneyimindeki olasılıkları değiştirmekle kalmaz: İnsanlar ile çevrelerindeki dünya arasında uzlaşma sağlar. (2013, s.50,51)

diye yorumlamakta, Heidegger'in *yalnızca mı* diye sorarken kastettiği şeyin açıklamasını ise şöyle aktarmaktadır:

[Yer] köprü olmadan önce zaten orada değildir. Köprü bulunmadan önce tabii ki ırmak boyunca bir şey tarafından işgal edilebilecek birçok nokta vardır. Bunlardan biri [yer] olup çıkar, bunu da köprü sayesinde yaşar. Dolayısıyla köprü orada durmak için önce bir [yer] tutmaz, aksine bir [yer] ancak köprü sayesinde meydana gelir. (1971, s.154)

---

⁷ Heidegger'e göre felsefenin ilk sorusu 'İnsanlar vardır.' şeklindedir. Varlığı birinci mesele olarak ele alır ve varoluşun birincil koşulunun toprak, gök, tanrısallar ve ölümlülerin oluşturduğunu söyler ve bunlara dörtlü adını verir [10].

Schulz'a göre [12] mimari ürünün varoluşsal amacı bir araziye, mekânı yer haline getirmek, bunu yaparken de bu mekândaki potansiyel anlamı açığa çıkarmaktır. Nalbantoğlu'nun aktardığına göre Heidegger şöyle demektedir [11]:

Mimar fantezisi bile, inşa edilsin ya da edilmesin, düşünülen, tasarlanan binayı ister istemez çevresi içinde düşünmektir. (sarandünya; manzara) Bu ille de bir açıklama gerektirmez; fenomenolojik olarak görülmesi yeter. (2008, s.91)

Heidegger'in bir diğer temel sorusu: “İnşa etmek iskan etmeye ne şekilde bağlanır?”dır. Onun için *iskan (dwelling)* ve *inşa* ilişkisi çok önemlidir. Heidegger, çağdaş dünyada inşa etmek ile iskan etmek arasındaki ilişkilerin bozulmasının konut üretiminden daha büyük sıkıntı yarattığını söylemektedir. Burada Batı Almanya'da savaş sonrası yaşanan konut kıtlığından bahsetmektedir. İkili arasındaki ilişkiyi önemli bulmakta, bağ kurmakta ve birbirinin ön koşulu olarak görmektedir. İnşanın ancak kullanım, deneyim içeren ve insanın yeri benimsemesini de anlatan iskan ile yapılabileceğini savunmaktadır. Heidegger inşa ve iskanın uyum içinde olduğu yapıya örnek olarak Schwarzwald⁸ Çiftlik Evi'ni vermektedir. Yapının oluşumunda hem kullanıcılar hem de çevresel faktörlerin etkili olduğunu düşünmekte, bir bütün içinde bu bağlamda ele almaktadır. Ayrıca zaman içinde ihtiyaçlar ve kullanıcılar değiştikçe yapının bu duruma göre uyarlanabileceğini öne sürmektedir (Sharr [10]).

---

⁸ *Einen Schwarzwaldhof* olarak da geçen ev Heidegger'in Todtnauberg'deki kulübesine yakın ve günümüzde otel olarak kullanılan Karaorman Çiftlik Evi'dir.

Şekil 2. 1 Schwarzwald Çiftlik Evi [10]

Schulz da [12] iskan etmek kelimesinin insan ve yer ilişkisini iyi anlattığını savunmaktadır. İnsan iskan ettiğinde aynı zamanda mekâna yerleşmekte ve çevresel karakterler ile karşılaşmaktadır. Bu durum uyum sağlama ve kimliklendirme olarak nitelendirilebilecek iki psikolojik unsurdan oluşmaktadır. Schulz insanın bir tutunma noktası edinebilmek için uyum sağlaması, nerede olduğunu bilmesi ve kimliğini tespit edebilmesi gerektiğini savunmaktadır. Kimliği daha iyi anlamak için, iklim koşullarına uyum sağlayabilmek örnek olarak gösterilebilir. Örneğin bu iklim koşulları Norveç'te soğuk hava, buz ve sis iken, Arabistan'da sıcak hava, çöl ve güneşten oluşmaktadır. Metropol insanının ise artık bu kimliklendirmeyi yapabilmek için doğal çevreden ziyade evler, sokaklar gibi insan yapımı nesnelere uyum sağlaması gerekmektedir (Schulz [12]).

Schulz [13] modern mimarlık sürecinde inşa etmenin sadece işleve indirgenmediğini ve aslında en temel ihtiyaçların bile birbirinden farklı konumlardayken farklı yollarla gerçekleşip, bambaşka özelliklerde mekân gerektirdiğini belirtmektedir. Bu açıdan *birbirine eşdeğer mekân* fikrine karşı durarak, kendine özgü olan yeri savunduğunu söylemek mümkündür. Mekânların farklı yerel geleneklere ve çevresel koşullara uyumlu olması gerekmektedir. Sadece işleve yönelik yorumlamaların aidiyet duygusunu ortadan kaldırdığını ve anlam sorununa yol açtığını düşünmektedir. Daha önce insanlar çevresini doğal etmenlerle şekillendirdiği zamanlarda, kendini oraya ait ve güvende

hissederken, modern insan ise aynı güvenliği bulmakta zorlanmaktadır (Schulz [13]). Güvenlik ve ait olma duygusu mekândan ziyade yer kavramıyla özdeşleşmiştir. Bu noktada Schulz'un tavrı Bauman'ın küresel toplumla ilgili görüşleriyle benzerlik göstermektedir. Bauman'a göre içine doğacağımız toplumu seçemeyiz ve bize sunulanlara verebileceğimiz sadece iki tür tepki vardır: zevk almak veya korkmak. Bauman yaşamak için güvenli bir yer bulunamayacağı görüşündedir; çünkü bugün güvenli olanın kısa bir süre sonra modernleştirilip, bir tüketim mekânına dönüştürüleceğinden emindir (Bauman [14]).

Kahvecioğlu'nun aktardığına göre Casey⁹, Heidegger'in düşüncesi doğrultusunda yer kavramını şöyle açıklamaktadır [15]:

İnsanın “aidiyet” duygusuyla bağlandığı mekân “yer” özelliğini kazanır ve insanın varlığıyla bütünleşir. (1998, s.50)

Schulz'un [12] yeri analiz etmeye yaradığını söylediği *karakter; mekândan* daha somut ve genel bir kavramdır. Bu kavram bir yandan yerin en kapsamlı özelliği olan genel atmosferi tariflerken, diğer yandan yeri tanımlayan unsurların somut formu ve varlığını oluşturmaktadır. Schulz, her yerin kendine ait karakteri olduğunu ve bunun o yerin sahip olduğu en yalın ve temel özellik olduğunu vurgulamaktadır. Bazı açılardan ise bir yerin karakteri, zamanın bir fonksiyonudur. Zamansal etkilere göre farklılaşmakta, mevsimler, günün saati, hava gibi etkilerine göre değişim göstermektedir (Schulz [12]).

Yerin yapısı sabit ve tam olarak tanımlanmış bir durum değildir, zamanla farklılık gösterip, değişim içindedir. Fakat bu yerin ruhunun kaybolacağı anlamına gelmez. Schulz, durağan ruhun insan hayatı için gerekli olduğunu söylemektedir. Yerin birçok içerikten oluşma kapasitesi olduğunu, sadece tek bir amaca uygun yerlerin ise sonunda kullanılamaz duruma geleceğini açıklamaktadır. Bir yerin birçok yolla yorumlanabileceği kaçınılmazdır. Schulz'a göre yerin ruhunu muhafaza etmek aslında her daim tarihsel bağlamda o yerin varlığını somutlaştırmak anlamına gelmektedir.

---

⁹ Edward Casey'in 1997 tarihli *The Fate of Place: A Philosophical History* isimli kitabından aktarılmaktadır.

Schulz, yerin tarihinin kendini gerçekleştirmesi olması gerektiğini savunmaktadır (Schulz [12]).

Schulz somut mekânların deneyimle soyutlaştığını söylerken, mimarlık eleştirini Bachelard da evin ilk gerçeğinin elle tutulabilir ve fiziksel bir gerçek olduğunu, destek, içtenlik mekânı olarak alınır alınmaz, insan bağlamına oturduğunu söylemektedir. Bachelard da Heidegger ve Schulz gibi fenomenolojik yaklaşımın savunucusudur. Fiziksel mekândansa, deneyimle ilişkilendirilmiş yeri savunmaktadır. Bu savını, aslında iskanla ilişkilendirerek ev üzerinden örneklemektedir. Evin bizim dünya köşemiz, ilk evrenimiz olduğunu söylemektedir. Ona göre içinde yaşanmış bir ev, geometrik mekânı aşar. Bunu, evin insanlara barınak oluşturup, tüm hava koşullarına karşı direnmesinden yola çıkarak, insan bedeninin sahip olduğu fiziksel ve ahlaksal enerjileri kuşandığını söyleyerek desteklemektedir (Bachelard [16]).

Harvey, Bachelard'ın düşüncesinde Heidegger'in yankıları olduğunu söylemektedir. Mekân; ne ölçümlere tabidir ne de sadece duygusal bir alandır. Mekân sıkıştırılmış zaman içermektedir ve mekânsal bellekle varlık, oluştan daha üstündür (Harvey [17]).

Urry' göre [18] Bachelard niteliksel ve heterojen bir yer kavramı geliştirmiştir. Fenomenolojik yaklaşımda bir imajı görsel etkisiyle değil, kendi yankılarıyla ilgili olduğunu öne sürmektedir. Bu noktada öznenin nesneyi deneyimlediğindeki kişisel etkilerden bahsettiğini söylemek mümkündür. Özne ile nesne arasındaki ayrımı engellemesi ve anında ilişkiyi ifade etmesi bakımından işitsel bir eğretileme olan yankıyı kullanmaktadır.

Bachelard, yerin zorunlu olarak zamana nitelik kattığını belirtmektedir. Yer, peteklerinin binlerce gözünde zamanı sıkıştırılmış olarak tutmaya yarar. Bu yüzden de iç yaşamımızın bilinmesi açısından, özel yaşamımıza ilişkin mekânların saptanması, tarihlerin belirlenmesinden daha önceliklidir (Bachelard [16]).

Ev özelinde yer, salt fiziksel bir nesne değildir, anı oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Evler, kişinin bedeni ve anıları aracılığıyla yaşanacaklardır (Urry [18]). Bachelard [16] insanın doğduğu evin, içinde yaşanan bir ev olup, fiziksel olarak da içimize kaydedildiğini söylemektedir. Eski eve uzunca süre sonra tekrar girersek, her şeyin tanıdık gelip, her hareketin hiç değişmeden hatırlandığını görürüz. Yüksek olan basamağı farketmek, gıcırdayan kapıyı aynı el hareketiyle açmak gibi (Bachelard [16]).

Pallasmaa da tanıdıklık hissinin ve hatırlamanın yer ile ilişki açısından önemli olduğunu düşünmekte ve tarihi kent merkezlerindeki herhangi bir yapının insanlara tanıdık ve anlamlı geldiğini, memnuniyet verdiğini, fakat çok az sayıda modern yapının bize bu hissi yaşattığını söylemektedir. Bunun sebebi de bu tip yapıların dünyanın ve kendi varlığımızın anlamıyla ilgili hissiyatı bize daha zor aktarmalarıdır. Mimarlık varlığın ve dünyadaki insan mevcudiyetinin direkt ifadesidir ve insan deneyimi ön plandadır. Pallasmaa, fenomenolojinin yerin içsel olarak anlamını araştırdığını savunmaktadır. Ona göre bu yaklaşım, yapının fiziki oranlar ve özellikleri ya da üslupsal referanslarla değil insanın deneyimlemesiyle ifade bulmaktadır (Pallasmaa [19]).

Gregotti¹⁰, mimarlığın yerin dönüştürülmesi süreci olduğunu düşünmekte ve yeri deneyimlerden meydana gelen süreksizlikler olarak yorumlamaktadır. Gregotti yer kavrayışının sosyal ilişkiler ve tarihsel çevreyle de ilgili olduğunu söylemekte, aynı zamanda sosyolojik, ekolojik, yönlendirici öğeleri zihinlerimizde kendi kalıpları içine hapsedilmemesi, mimarlığın materyali haline gelmesi gerektiğini belirtmektedir (Koçyiğit [20]).

Yerin fenomenolojik yaklaşım açısından ele alındığı bu bölümde incelenen kişi (mimar ve düşünür), kavram ve niteliklere dair çıkarımlar Çizelge 2.1’de şemalaştırılmıştır.

---

¹⁰ Vittorio Gregotti İtalyan mimar, yazar ve tasarımcıdır.

Çizelge 2. 1 Soyut kavram mekana karşı yer ve fenomenolojik yaklaşım

2.1.2 Bağlam ve Yapısalcılık

Yer kavramsallaştırmasında, basit bir şekilde yerin içinde bulunduğu durum olarak tanımlayabileceğimiz *bağlam* kavramı önemli bir rol oynamaktadır. Bu bölümde yer kavramına ilişkin düşünceler, bağlamsallık ve genel olarak ilişkilendirildiği yapısalcı yaklaşım çerçevesinde ele alınacaktır. Bağlam, herhangi bir şey, olgu ya da durumun içinde yer aldığı ve oluşumuna sebebiyet veren bütünlüktür. Birçok alanda kullanılan bağlam sözcüğünün kökeni dilbilime dayanmaktadır. Bu açıdan bağlam için kısaca kelimelerin oluşturduğu bütün tanımlamasını yapmak mümkündür. Bağlam TDK'da [21]:

herhangi bir olguda olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü veya bağlantısı, kontekst

olarak tanımlanırken; kavramın çalışmayla bağlantısını kuran bağlamsal mimarlık ise AMS'de [1]:

Var olan geometrilere ve dokulara karşı tutumdaki konstrüktivizm ve dekonstrüktivizmin aksine, çevrede bulunanlara saygıyla yaklaşarak çözüm arayan mimarlık (anlayışı)

olarak tanımlanmaktadır. Bağlamın mimari ürünün içinde yer aldığı yapı ve bütün durum olduğunu, ürünü çevreleyerek anlamını oluşturmaya yardımcı olduğunu söyleyemek mümkündür. Mimarideki kapsamı geniştir, kendine iklimsel, coğrafi, kültürel, zamansal ve düşünsel gibi birçok açıdan alt kısımlar bulabilir. Yerin düşünsel, sosyal, toplumsal, üslupsal veya fiziki olarak örnekleyebileceğimiz çevresinin her türlü mevcut durumu bağlama denktir ve bir mimari üründen bahsederken bağlamsal olarak bu açılardan yorumlaması yapılabilmektedir.

Bağlamı aynı zamanda mimari ürünün yer ile kurduğu ilişki olarak da tanımlayabiliriz. Bu noktada, tıpkı fenomenolojik yaklaşım gibi bağlamı önemseyen tasarımların da anlam yaratma çabası içinde olduğunu söylemek ve çalışmanın içeriği doğrultusunda mekâna karşı yeri savunan bir yaklaşım olarak yorumlamak mümkündür. Bağlama uygun ve bağlamı ön planda tutan tasarımlar, ürünün bulunduğu çevrenin koşullarını, mevcut durumu analiz ederek tasarımda bir girdi olarak kullanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, her mimari ürün bir bağlam içinde vardır, kendi bağlamında anlamlıdır ve bu bağlamdan koparılsa anlamını yitirir. Bağlama uygun mimari tasarım yapının içinde bulunduğu dizgeye ve mevcut verilere uyum sağlamakla ilişkilidir. Mimari ürünün bulunduğu çevrede kendine yer edininip, o dizgenin yani yapının içinde varolabilmesidir.

Rowe ve Koetter 1975 yılında yayınlanan *Collage City* adlı kitaplarında Roma'nın tarihi, politik ve fiziksel özelliklerini inceleyip, bunları birtakım karşıtlıklar ile Gestalt kuramı temelinde çözümlemişler ve modern kentte eşdeğer yerler yaratımı amacıyla; bu tip yere özgü özelliklerin arka planda bırakıldığını göstermişlerdir. Koçyiğit *bağlam* kelimesinin ilk olarak Schumacher'in 1971 tarihli *Contextualism: Urban Ideals and*

Deformations adlı çalışmasının etkisiyle Rowe ve Koetter'ın kuramlarına dahil edildiğini söylemektedir (Koçyiğit [20]).

Mimarlığın Öyküsü'nde [22] modernizmin eleştirisini yapan postmodernist mimarların biçimsel kaygılardan öteye, anlam oluşturma çabası güderek bağlama yöneldiğinden bahsedilmektedir. Aynı şekilde Baydar da postmodern mimarların bağlama modernist mimarlardan daha duyarlı olduğunu söylemektedir. Postmodernizmin birçok çıkış noktası vardır fakat bağlam ile yer ve mimarlığı biraraya getirmek bu açıdan önem taşımaktadır (Baydar [23]).

Bölüm 2.1.'de de bahsedildiği gibi yerin ruhu kavramının savunucusu Schulz'a göre bir yerin en kapsamlı özelliği olan genel atmosferini, yerin karakteri belirlemektedir. Schulz bunun iklim koşulları, coğrafi özellikler gibi doğal çevreden günümüzde yapay çevreye kadar uzanan yerin tüm özelliklerinden oluştuğunu ve yere özgü olduğunu söylemektedir (Schulz [12]). Schulz'un bu noktada ve yerin ruhundan bahsederken aslında bağlama denk kavramlardan söz ettiğini söylemek mümkündür.

Rapaport [24] bir mimari ürünün tek başına incelenemeyeceğini, içinde yer aldığı sistemle birlikte bir anlam kazandığını savunmaktadır. Bir yapının maddi analizi için; açık mekânlar, yollar, öteki komşu yerleşmelerle birlikte tüm çevrenin analiz edilmesi gerekmektedir. Rapaport'a göre her tür çevre orijinal halleriyle ve birbirleriyle ilişkileri doğrultusunda incelenmelidir, birbirlerinden soyutlanırlarsa anlaşılmasız olacaklardır. Çevrenin bir ortamlar sistemi olarak kavramsallaştırılmasını birbirine bağlı olduğunu ve birbirini tamamladığını söylediği dört maddeye indirgeyerek şöyle yapmaktadır;

a. Mekân, zaman, anlam ve iletişimin örgütlenmesi

b. Bir ortamlar sistemi

c. Kültürel manzara

d. Sabit, yarı sabit veya sabit olmayan elemanlardan oluşan bir şey'dir.

Rapaport çevresel kaliteyi iki anlamın oluşturduğunu söylemektedir. Bunlardan birincisi; fiziksel, kimyasal ve ekolojik niteliklerden oluşan radyasyon, hava kirliliği gibi durumlarken, ikinci ve Rapaport'a göre ana anlam; seçilen ve olumlu sonuçlandığında insana doyum sağlayan, olumsuz etkiler sonucunda da reddedilendir.

Bu ikinci anlamı da psikolojik, bio-sosyal ve kültürel nitelikler sağlamaktadır (Rapaport [24]).

Yücel'e [25] göre çevrede anlam, mimarlıkta yapısalcılık ve göstergebilimle ilişkilendirilmektedir. 1960'lardan itibaren modern mimarinin katı öğretisi ve evrensel ürünlerine gelen en ciddi eleştirinin; tekdüze ve anlamdan yoksun çevreler yaratması olduğunu söylemektedir. Mimarlık göstergebilimi, çevrenin yapısalcı çözümlemesi, mekân sentaksı gibi konularla dil-mimarlık ilişkisiyle ilgilenmiştir (Yücel [25]). Anlam üzerinden dil, temsiliyet gibi konuların ön plana çıkmasıyla mimari-göstergebilim ilişkisi önem kazanmıştır. Bu noktada göstergebilim için dilbilim ile mimari tasarımda anlam üretimi üzerine oluşan bir kuramsal çerçeve olduğunu söylemek mümkündür. Yücel'in söylediği gibi bu dönemden itibaren dilin öğeleriyle mimarlığın bileşenleri arasında ilişki kurmaya çalışılmıştır. Her tekil yapının o dizge içinde yer alışı, göstergebilimsel yöntemlerle değerlendirilebilmektedir. Mimarlık göstergebilimi yapısalcı yöntemi benimseyerek, belli bir yapı ve bütün içinde kavramaya yöneliktir. Çevrede anlamdan yola çıkan bir anlayış olması nedeniyle de sadece bina ölçeğinde değil, kent ölçeğini kapsayacak şekilde değerlendirme de yapılmaktadır. Bu ölçek açısından bakıldığında kentin katmanlardan oluştuğunu ve bu doğrultuda her bir katmanın bize kentin farklı evreleri hakkında bilgi verebileceğini söylemek mümkündür (Yücel [25]). Bu katmanlaşma istenildiği takdirde zaman ve mimari üslup açısından da yorumlanmaktadır. Gümüş ve Şahin'e [26] göre her mimari yapı bir söz ise, belli bir dönemin yapı tarzı bir dil olarak düşünülebilmektedir. Bu noktada yerin üslup açısından içinde bulunduğu bağlam da aynı noktayı işaret etmektedir.

Göstergebilim (*semyoloji/semyotik*) olarak adlandırılan ve dilbilim ile ilişkilendirilen bilim dalı için Rıfat sadece gösterge ve bilim sözcüklerinin anlamsal karşılığı olmadığını vurgulayarak;

gösterge¹¹ dizgelerinin işleyişini bilimsel yöntemle inceler ve betimler

---

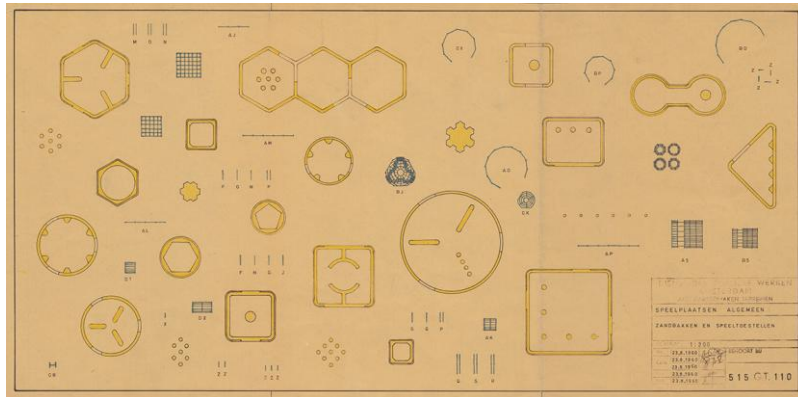
¹¹ Gösterge, “kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu, vb.” [27] olarak tanımlanmaktadır.

şeklinde tanımlanmaktadır (Rıfat [27]). Yapısalcılık ise FS[6]'de Hançerlioğlu tarafından;

inceleme konusu olarak yapıyı ele almak gerektiğini ileri süren çeşitli bilim dallarındaki ortak görüşün adı

olarak tanımlanmaktadır. Mimaride yapısalcılık Levi-Strauss'un dilbilim kavramlarını antropolojiye uyarlaması ve Van Eyck'in mimariye aktarımıyla mimari bir biçim haline gelmiştir. Sosyal ilişkilerin ve insan davranışının altında yatan dokular, steril ve teknolojik asıllı modernizmin anonim ürünlerinden kaçınan mimari biçim olarak tanımlanmaktadır. Yerlerin içerdiği biçim ve mekânların sosyal ilişkileri geliştirmesi gerektiği söylenmektedir [28]. Bu durumda yapısalcılık; fenomenoloji gibi insan deneyimini ön planda tutmakta ve anlam üretme çabasını içermektedir. Yer ve insan açısından ortak noktaları ikisinin de deneyim odaklı olmasıdır. Yapısalcılığın dizge ve bir bütün oluşturması açısından bağlamı önemseyen bir tasarım anlayışı olduğunu söyleyebiliriz.

Bu anlayışı mimarlık pratiğinde uygulayan Van Eyck'in mimari deneyimlerin planlanmasıyla ve insanların çevrelerini mesken edinmelerine uygun koşullar yaratmakla ilgilendiği aktarılmaktadır. Örneğin bir yapıda köşe noktaları ve çıkıntıları kalınlaştırılarak insanlara oturacak ve eşyalarını koyacak yerler haline getirmektedir. Basamaklar ve eşikler, oturma ve dinlenme yerleri, oyun alanlarına çevrilmekte, böylece küçük mekânlarda çeşitli yer tanımlamaları yapma imkanı oluşmaktadır (Sharr [10]).

Şekil 2. 2 Aldo Van Eyck'in 1960 yılında çocuk oyun alanları çizimi [29]

Congres International d'Architecture Moderne (CIAM)¹²'in arkasından kurulan Team 10¹³'in kurucu üyelerinden olan Van Eyck yeni bir kentsel anlayış arayışındadır. 1960 yılında tasarladığı Amsterdam'daki Yetimhane yapısının aslında küçük ebatlı kentsel bir çalışma olduğunu öne sürmekte, merkezi bir nokta yaratmaktan kaçınarak her mekân arasında akışkan bir bağlantı yaratmayı amaçlamaktadır. Yapıyla ilgili şu açıklamayı yapmaktadır [30]:

Yapı açıkça tanımlanmış ara mekânların biçimlenişi olarak tasarlandı. Bu sürekli bir geçiş ya da yere ve zamana saygıyla sonsuz bir erteleme anlamına gelmez. Aksine mekânsal süreklilik ve iç-dış ya da iki farklı mekân arasındaki gibi mekânlar arası her tür eklemlenmeyi yoksayan eğilime dair modern düşünceden (buna hastalıklı diyoruz) kaçışı tarifler. Bunun yerine; her bir tarafta ne olduğuna dair simultane bir bilinç sağlayan, arada tanımlanan mekânlar vasıtasıyla geçişi ifade etmeye çalıştım. (1993,sf.138)

Şekil 2. 3 Amsterdam'da Yetimhane Yapısı [31]

¹² CIAM 1928-1959 yılları arasında faaliyet gösteren, modern mimari odaklı bir organizasyondur.

¹³ Team 10'i CIAM'ın öğretilerine tepki olarak onun içinden genç mimarlar ve Aldo van Eyck 1953 yılında kurmuştur.

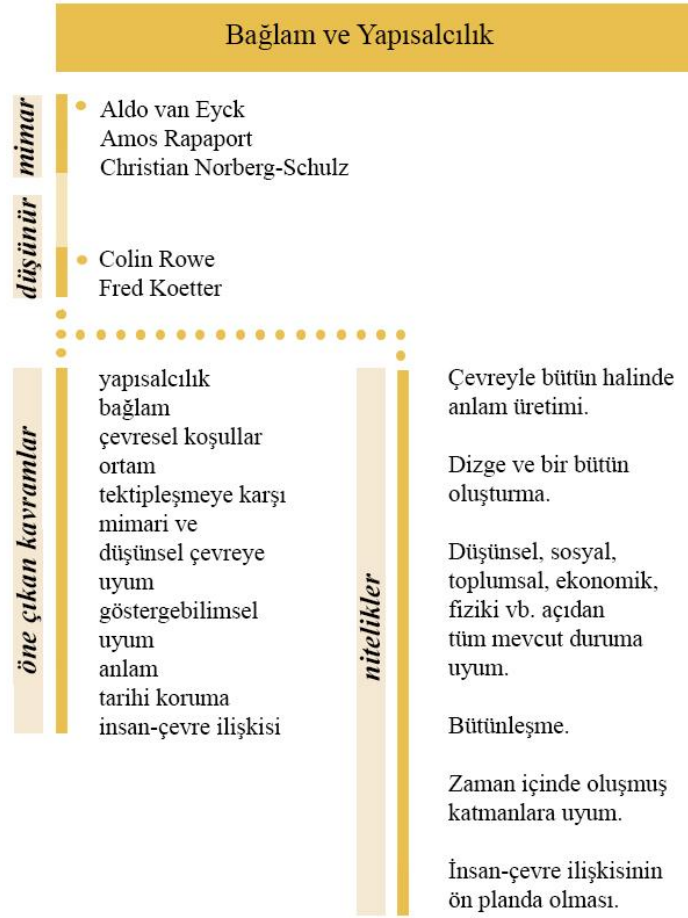

Şekil 2. 4 Amsterdam'da Yetimhane Yapısı planı [31]

Bazı çevrelerce Van Eyck'in mimarlığı, insan deneyimini nesnel ölçütlerden üstün tutup, proje bütünlüğünü küçük detaylara feda etmesi açısından eleştirilmektedir (Sharr [10]).

Yerin bağlam açısından ele alındığı bu bölümde incelenen kişi (mimar ve düşünür), kavram ve niteliklere dair çıkarımlar Çizelge 2.2'de şemalaştırılmıştır.

Çizelge 2. 2 Bağlam ve Yapısalcılık

2.1.3 Bölgeselcilik ve Eleştirel Bölgeselcilik

Aynı dönemlerde, yer ile ilişkilendirilen bir diğer yaklaşım olan ve hatta akım olarak kendisine literatürde yer bulan *bölgeselcilik* (*regionalism*) bu bölümde incelenecektir. Bölgeselcilik, AMS[1]'de Hasol tarafından şöyle tanımlanmaktadır;

Bölgesel verilere çok büyük önem veren bir tasarım anlayışı, rejyonalizm. 1950'lerde Avrupa'da ortaya çıkan bölgeselcilik, Modern Mimarlığa değil, fakat Uluslararası Üslup'a karşı tavrı almıştır.

Büyük iklimsel ve sosyal farkları göz ardı ettiği yönünde eleştirilen modernizmin her coğrafyada eşdeğer ve tek tip yaklaşımına tepki olarak doğan bölgeselcilik, yerel gelenekleri kullanarak, yerel gereksinimlere cevap verebilecek tasarımların

uygulanmasını amaçlamaktadır. Modernizmin malzeme, biçim ve yapı tekniklerinin her yere uyum sağlayamamasının sonuçları üzerine gelişen bir yaklaşımdır [28]. Modern mimarlığı yerel veriler ışığında ve özellikle yerel malzemeye tekrar yorumlayan bölgeselci yaklaşımda yerin başta iklimsel, topografik koşullar olmak üzere kendine ait tüm özellikleri tasarımda dikkate alınmaktadır. Bu noktada önemli olanın tek bir yerel tarz ve üslup belirleyip kullanmaktansa, her yere özel verileri bir tasarım girdisi olarak kullanarak o yere ait tasarım yapmak olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Bölgeselciliğin ilk manifestosunu yazan ve bu konuda önemli bir isim olan Stirling yaklaşımı şöyle maddelemektedir [32];

a. Anonim mimarlığın plastiği: Başlangıçta Akdeniz yapısıyla gelişen bu merak martello tower, oast houses, tuğla kullanımı gibi örneklerle aslında her dönemin anonim olan herşeyiyle beraber giderek buraya yaklaştı. Her ne kadar bugün güzelliğiyle takdir toplayıp, faydalı bulunsa da bu binaların dış görünüşlerinin belirli fonksiyonlarının etkileyici bir ifadesi olduğunu belirtmek gerekir.

b. Ortogonal orantı uygulanması ve temel geometrik formların açıkça kullanımı azalıyor gibi görünüyor, ve yerine doğada bulunan bir değişkenliğin denenme girişimi başlıyor. dynamic cellularism tekrarlayan veya değişik çeşitli unsurları içeren bir mimari. Birimlerin biraraya gelişi büyüme ve değişim açısından sadece eklemelenmeden daha fazlasıdır, şeffaf biçimlenme oluşumuna veya biyolojik bir bölünmeye yapısal ızgaranın rijitliğinden daha yakındır. Bu biraraya gelişin formu örneğin Unite gibi bir yapının katı mimarisine ve onu içeren mevcut çevreye karşıdır. Büyük stadyum ve oditoryum gibi tek hacimden oluşan ve genelde simetrik yapılarda, özellikle Catalano, Candela ve North Carolina okullarının işlerinde Neo-Palladianism görünüşünün en fazla uygulanabilir olduğu çok açıktır.

c. İngiliz mimarisinin son belirgin dönemine dönüş: Vovsey, Makintosh'ta bir yükseliş, ve Avrupa'daki gelişimi son elimizde tuttuğumuz yüzyılın dönüşü. Bu dönemin mimarisinin hala sahip olduğumuz en modern olduğu apaçık, ama başlangıç noktasına bakarsak; yirmiler ve otuzların Avrupalı yeniliklerinin gelişim açısından yetersiz olduğunu belirtmek gerekli, bu büyük ihtimalle bizim deneyimize yabancı oldukları içindi ve bugün onlar akademik ve günümüz durumunda daha fazla geçerli değiller.

Bölgeselcilik, politik amaçlı uluslararası modernizme eleştirel yaklaşımın olduğu Latin Amerika ve Hindistan'da gelişmiştir. Örneğin Niemeyer Brezilya'da ülkeye özgü canlı bir modernist anlayış geliştirmiştir [28]. Niemeyer'in 1991-96 yıllarında Rio de Janeiro'da tasarladığı betonarme yapı Niterói Çağdaş Sanatlar Müzesi zaman içerisinde ikonik bir yapı olup, kentin simgesi haline gelmiştir.

Şekil 2. 5 Niterói Çağdaş Sanatlar Müzesi [33]

Sri Lanka'da Colombo yakınlarında 1979-82 yılları arasında inşa edilen Parlamento Binası'nda Bawa yer ile ilişki kurarak, yerel malzemeyle yaptığı tasarımla modern mimariyi farklı şekilde yorumlamıştır [28].

Şekil 2. 6 Sri Lanka Parlamento Binası [34]

Zumthor da tasarımlarında yerin bölgesel kimliğine odaklanmaktadır. Zumthor, Heidegger'in düşüncelerinden etkilenerek tasarımlarını yer kavramı odaklı oluşturmaktadır. Zumthor Vals'teki Kaplıca Binası ile ilgili olarak; hayvanlar için yapılan, *Alp Dağlarına özgü* binaların basit yapısından etkilenmiştir. Yerel mimariyi dikkate alarak, binanın köklerini buna ve dağ köylülerinin yaşam tarzına dayandırmaktadır. Vals'teki Kaplıca Binası tüm duyulara seslenmektedir. Malzemeler ise çağrışım özelliklerine göre belli bir düzende biraraya gelmiştir (Sharr [10]).

Zumthor, yerel yapı, koşullar ve malzemeleri önemsemenin yanı sıra insan deneyimi ve anıları, matematiksel verilere tercih etmektedir. Onun için anıların canlanması, deneyim ve geleneklerle bağlantı kurmak önemlidir.

Şekil 2. 7 Vals Kaplıca Binası [35]

Zumthor'un Vals'teki Kaplıca Binası ile ilgili sözlerini Sharr şöyle aktarmaktadır¹⁴ [10]:

Sıradan insanlar geliyor, yaşlıca insanlar geliyor ve buraya geldiğim iyi oldu, bu soğuk atmosferde bernoiz giyip suya girmek istemezdim diyorlar. Bu kaplıcada biraz mitolojik bir yer var; suyun aktığı çeşme. Kırmızı bir ışığı var ve tamamen yapay, teatral bir parça. Gerçi bir geleneği var. Eski kaplıcaların böyle mermerden çeşmesi olurdu; bu da onun yeni bir versiyonu, biraz daha teatrali. Keza bu upuzun merdivenden inmek. Sinemadan ya da eski bir otelden içeri girmek gibi. Sanırsınız ki merdivenden aşağı Marlene Dietrich incek. Odaya giriyorsunuz. Soyunma odalarındaki maun da biraz seksi görünüyor, tıpkı bir transatlantikte olduğu gibi, bir an için kendinizi bir genelevdeymiş gibi hissediyorsunuz belki. Buralarda günlük kıyafetlerinizi değiştirip bir başka atmosferin içine giriyorsunuz. En önemlisi duyuşal nitelik tabii ki, buradaki mimarlık bu duyuşal niteliklere sahip. (2013, s. 97)

Görüldüğü gibi Zumthor *atmosfer*¹⁵ sözcüğü ve anlamından etkilenmiştir. Aynı adlı eserinde bir binanın ancak bulunduğı yerin niteliklerine göre inşa edilebileceğini öne sürmektedir. Bu düşüncesi şöyle aktarılmaktadır [10]:

Tüm binalarım araziyle, yerle bir şekilde eleştirel bir diyalog içine girer. Nihayetinde, eğer iyi sonuç almışsanız şöyle diyebilirsiniz belki – ki güzel bir metafordur: Bina sanki hep oradaymış gibi görünüyor. Madem öyle, öyleyse şayet, yer ile bina arasında bir şekilde irtibat kurmuşsunuzdur. (2013, s.107)

Bu noktada bu yaklaşıma bir eleştiri olarak Hnilica, Zumthor'un burada yaptığının bir sahneleme ürünü olduğunu ve bu yolla bir imaj oluşturduğunu söylemektedir. Zumthor yapının gerçek bir mekân olduğunu ve arka planda gerekli bilgiye sahip olmadan da okunabileceğini savunsa da Hnilica belirli bilgiler olmadan Alp peyzajıyla yapı için

---

¹⁴ Zumthor'un 2001 tarihli *Spier* isimli kitabından aktarılmaktadır.

¹⁵ "İçinde yaşanan ve etkisinde kalınan ortam, hava" [36] olarak tanımlanan atmosfer ile Zumthor'un bağlamı kastettiğini söylemek mümkündür.

vurgulanan sağlık fikrinin bağdaştırlamayacağını, Zumthor'un savunduğu gibi doğal malzemelerin de ilk olarak akla masumiyeti getirmediğini söylemektedir ve eleştirmektedir (Hnilica [37]).

Blgeselci yaklaşımın arkasından mimarlık eleştirmeni Frampton eleştirel bölgeselcilik adlı paradigmayı ne srmuştr. Frampton *bölgesel artçı bir yaklaşımın (arriere-garde)*, kendini hem teknolojinin esaretinden hem de nostaljik tarihselcilik riskinden uzak tutması gerektiğini söylemektedir. Kimlik belirleyici bir yer ve kültür yaratımını evrensel teknikleri kullanarak ancak artçı bir yaklaşımın yapabileceğini savunarak, bu artçı tavrı köklü bir stratejiye dayandırmak amacıyla, Tzonis ve Lefaivre'in *The Grid and the Path Way*'de 1981 yılında kullandığı *eleştirel bölgeselcilik* tanımını kullanmaktadır. Frampton, Tzonis ve Lefaivre'in konuyla ilgili düşüncelerini şöyle alıntılamaktadır [38];

Bölgeselcilik, geçtiğimiz 2,5 yüzyıl boyunca her ülkenin mimarisine bazı dönemlerde yn verdi. Genel kanının evrensel ve soyut olana karşı, özel ve yerel özellikleri desteklediğini söyleyebiliriz. Ayrıca, bununla beraber bölgeselcilik belirsiz niteliklere dayanmaktadır. Bir yandan reform ve özgürlük hareketleriyle ilişkilendirilmiştir... diğer yandan baskı ve aşırı milliyetçiliğin güçlü bir aracı olmuştur.... Kuşkusuz eleştirel blgeselciliğin sınırları vardır. Popülist hareketin ayaklanması -blgeselciliğin daha gelişmiş bir formu- bu zayıf noktalara ışık tuttu. Hiçbir yeni mimari tasarımcı ve kullanıcı arasında yeni ilişki biçimleri, yeni program tipleri tanımlanmadan ortaya çıkamaz.... Tüm bu kısıtlamalara rağmen, eleştirel bölgeselcilik geleceğin her insancıl mimarisinin geçmesi gereken bir köprüdür. (1991, sf. 20,21)

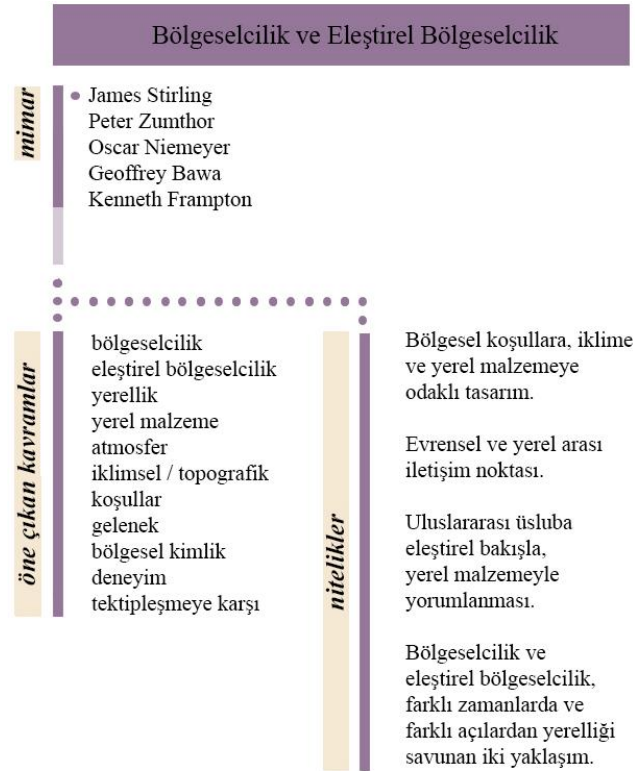
Eleştirel bölgeselcilik, normatif görsel deneyimimizi, insan algısının dokunsal kısmını yeniden tanımlayarak tamamlamayı amaçlamaktadır. Eleştirel blgeselciliğin asıl stratejisi; evrensel uygarlığın etkileriyle bir yerin kendine özgü özellikleri arasında aracı olmaktır. Eleştirel bölgeselcilik kapsamında yerin kendine özgü özellikleri değerlendirerek tasarlandığında nostaljiye düşmeden tekillik sağlanabilmektedir (Frampton [38]). Bu yöntemin onlarca yıl önce başladığını kabul eden Frampton, bunun iklim, ışık ve topoğrafya gibi yerel koşullarla modernist amaçları yaymak için kuramsal

bir dayanak sağladığını söylemektedir [28]. Bu noktada; Frampton kayıp vernaküler¹⁶ mimariyi canlandırma amaçlı girişimlerden ayrımının yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Akın [39] Frampton'un eleştirel bölgeselciliğini, bölgenin bilgisini önemseyen ve evrensel dediği teknik donanımdan uzak mimarlık olarak tanımlamakta ve giderek sürdürülebilir mimarlık fikriyle buluştuğunu söylemektedir. Yapı bulunduğu yeri düzenleme kapasitesine sahiptir, bu sebeple de araziye yerleştirilirken değerlendirilmesi gereken birçok katman vardır. Yerin tarihi, arkeolojik geçmişi, zaman içindeki değişimi bu katmanlardan bazılarıdır (Akın [39]).

Yerin bölgeselcilik ve eleştirel bölgeselcilik açısından ele alındığı bu bölümde incelenen kişi (mimar ve düşünür), kavram ve niteliklere dair çıkarımlar Çizelge 2.3'te şemalaştırılmıştır.

Çizelge 2. 3 Bölgeselcilik ve Eleştirel Bölgeselcilik

¹⁶ Vernaküler mimarlık (*yerli, ülkeye özgü*) "Halkın kendi çevresinden sağladığı malzemeyle yerel geleneksel teknikleri ve biçimleri kullanarak gerçekleştirdiği bir çeşit anonim mimarlık, *yöresel mimarlık*" olarak tanımlanmaktadır [1].

2.2 Yer Kavramı Sonrası Gelişen Düşünceler ve Eleştirel Görüşler

Günümüzde *yer* kavramı çok çeşitli faktörlerden etkilenmekte, teknoloji, küreselleşme, tüketim gibi olgularla birlikte bilgisayar destekli tasarımın gelişmesiyle *yer* ve bağlam kavrayışı değişerek, yerin tasarım sürecindeki etkisi giderek azalmaktadır. Bağlamsızlık ve tek başına varolabilme ön plana çıkmaktadır. Yerin tüm değişim sürecini incelemek amacıyla *yer* kavramı sonrasında geliştirilen kavram ve tutumlara bu bölümde *yer* verilecektir.

2.2.1 Yer Olmayanlar

Yerler arası tektipleşme ve homojenleşmeyi beraberinde getiren küreselleşmeyle birlikte *yer* olgusu ve yere dair nitelikler, mimari tasarımdaki önemini giderek yitirmektedir. Bu bölümde *yer* olma özelliği taşımayan oluşumlara dair yaklaşımlardan bahsedilecektir. Gür [40] küreselleşmenin *yer*, aidiyet ve kimlik kavramlarını baskıladığını söylemektedir. Post-kapitalist sistem bizi her tarafa eşit uzaklıkta kılmaktadır. Buna karşın aidiyetin, insanın kendisini belli bir kültür ve coğrafyaya ait hissetmesinin varlık üzerinde yapıcı etkisi vardır ve mimari bu duyarlılığı anlama zorunluluğuna sahiptir. İlk insanın varoluşundan beri *benim yerim*, *benim evim* kavramları vardır, insan her tarafa eşit uzaklıkta olduğunda ise kendi evi ve kendi yeri olamaz (Gür [40]).

Küreselleşme sürecindeki değişimler ile ortaya çıkan yerler, yeni yapı tipleri ve tüketim mekânları *yer* olmanın özelliklerini taşımazlar. Augé'nin yol göstericiliğiyle bu tip yerler yok-mekân olarak nitelendirilmektedirler. Tanyeli'nin [41] aktardığına göre Augé, *Non-lieux: Introduction a une antropologie de supermoderne* adlı kitabında bugünün dünyasında iki tür mekân bulunduğu saptamasını yapmaktadır: *lieu (place)* ve *non-lieu (non-place)*. Tanyeli bu terimlerin Türkçe'ye *yer* ve *yer olmayan* şeklinde çevrilebileceğini söylemekte, kendisi de *mekân* ve *yok mekân* sözcüklerini kullanmaktadır. Bu tip yerler, bu çalışma kapsamında *yer olmayanlar* şeklinde tanımlanacaktır. Tanyeli günümüzde iki ana mekân kategorisinin varlığından ve bunların aslında mimari gelişmelerle değil, onun dışındaki olaylardan etkilenerek, ortaya çıktığını söylemektedir. Tanyeli'nin aktardığına göre, Augé için mekân *ilişkisel, tarihsel ve kimlikli* olmalıdır. Bunlar, yerin üç temel özelliği olduğundan, *yer*

olmayanlar böyle tanımlanamayan yerler olarak betimlenmektedir. Süpermarketler, havaalanları, AVM'ler bu tip yerlerdendir. Yer olmayanlar içinde insani, toplumsal ilişkiler kurulmaz. Yerlerde anı birikimi yapılmakta, yer olmayanlarda ise hiçbir şeyle ilişki kurulamamaktadır. Tanyeli bakkal ve tatil köyündeki animatör ile ilgili olarak şöyle bir kıyaslama yapmaktadır [41]:

Bakkal dükkanı bir mekân, buna karşılık süpermarket bir yok-mekândır. Bundan ötürü, bakkal kısa bir tanışıklık süresi içinde neredeyse ailemizden biri haline gelebilir, onunla zorunluluğun ötesinde bir diyalog kurabiliriz; oysa, süpermarket kasiyerini süpermarketin dışında görsek tanıyamayız....Tıpkı tatil köyünün bir yok-mekân olması gibi, animatör de bir 'yok-adam'dır. Sözleşmesinde tanımlanmış görevini yapar ve tatil köyünün kapısından çıktığı an unutulur. (2004, sf.75)

Yer olmayanlara tarihsellik yoksunluğu ve kimliksizlik olgusu hakimdir. Augé için tarih yer olmayanlarda ancak gösterinin bir parçası olarak vardır ve kullanıcı o yeri kullandığı sürece kimlik kaybına uğramaktadır. Kişilik sadece o yer olmayanın işlevinden oluşur (Tanyeli [41]). Tüm bu açıklamalar sonucunda yer olmayanların bir önceki kısımda tariflenen *yer* kavramının barındırdığı özelliklerden yoksun olduğunu ve kavrama aykırı düştüğünü söylemek mümkündür.

Tanyeli yer ve yer olmayan kıyaslaması yapıldığında, iki tür arasında yer kaliteli yer olmayan ise kalitesizdir şeklinde bir düzey farkının olmadığını savunmakta ve aksine yer olmayanların süpermodernite ürünü olmaları sebebiyle belki de bugünü daha iyi temsil edebileceklerini söylemektedir. Tanyeli bir diğer bölümde detaylandırılacağı üzere yer olmayanların yermişçesine -kimliği ön plana çıkartarak- tasarlanmasını eleştirmekte ve bunun olanaksızlığının bilincine varılması gerektiğini söylemektedir (Tanyeli [41]).

Koolhaas da *junkspace* adı altında yok mekân benzeri olduğunu düşünebileceğimiz bir kavramdan söz etmektedir. Junkspace'in kelime anlamı düşünüldüğünde, yıkıntı mekân, döküntü mekân ya da atık mekân olarak çevirmek de mümkündür. Bu çalışmada daha

başka çalışmalarda da kullanılan haliyle, atık mekân kullanımı uygun görülmüştür. Koolhaas junkspace'i şöyle tanımlamaktadır [42]:

(Space-junk) Uzay atığı insanların evrene dağıttıkları atıklarsa, (junkspace) atık mekân da gezegene insanların bıraktığı arta kalanlardır. Modernizmin inşa edilmiş ürünü modern mimari değil atık mekândır. Atık mekân modernleştirmeden arta kalandır, aslında tam olarak modernleşme sürecinde pıhtılaşandır. Modernleşme rasyonel bir programa sahiptir: Bilimin nimetlerinin evrensel olarak paylaşılması. Atık mekân ise bunun idealleştirilmesi ya da erimesidir. (2002, sf.175)

Koolhaas, mekânın kendisi görünmezmişcesine, mekân üretimi üzerine olan tüm teoriler saplantılı bir şekilde varlık ve nesne yani mimarlık üzerine kurulu olduğunu söylemekte, atık mekânın çoğu zaman akışlar mekânı olarak tariflendiğini fakat bunun bir yanlış anlaşılma olduğunu eklemektedir. Koolhaas atık mekânı örümceksiz bir ağa benzetmektedir. Yığınların, çoğunluğun mimarlığı olsa da, her yörünge kesinlikle eşsiz ve farklıdır. Atık mekân birleştiriciymiş gibi davransa da parçalayıcıdır. İlgisiz topluluklar, bağımsız birlikler yaratmaktadır (Koolhaas [42]).

Koolhaas mimarların atık mekânı görmezden gelebileceklerini düşündüklerini, fakat gerçekten anlayamadıkları için artık kendi mekânlarına da bulaştığını söylemektedir. Esnetilmiş her şey atık mekâna dönüşmektedir. Yenileme, yeniden düzenleme, yeniden kurma, yenileştirme, yeniden tasarlama, yeniden yapma gibi yeni ile başlayan tüm fiiller atık mekân üretmektedir (Koolhaas [42]).

Şentürk, kentlerin birbirine benzeyip, insanların aidiyet duyamadığı ve homojen yapıya sahip yerler haline geldiğini belirtmektedir. Buchanon yok-yer yorumlamasında Umberto Eco'dan *sahteliklere inanç* kavramını kullanmaktadır. Şentürk bunu yersizleştirilmiş dünyada, sahte yerlerin öyle olduğunu bile bile inanmak şeklinde yorumlamaktadır (Şentürk [43]).

Yerin yer olmayanlar kapsamında incelendiği bu bölümde incelenen kişi (mimar ve düşünür), kavram ve niteliklere dair çıkarımlar Çizelge 2.4'te şemalaştırılmıştır.

Çizelge 2. 4 Yer Olmayanlar

2.2.2 Bağlamdan Kopuş ve Post-Yapısalcılık

Bağlamdan kopuk yerler yaratımı ve post-yapısalcılık, burada bir önceki bölümde yer alan bağlam ve yapısalcılık ilişkisinin devamı niteliğinde ele alınmaktadır. Post-yapısalcılığın yapısalcılıkla benzer ve ayrı noktaları bulunmaktadır. Postyapısalcılık, değişmez olana eleştiriyiyle yaklaşır ve öncelikle bir metafizik eleştirisidir (Sarup [44]). Bu noktada, bir yandan da sabitliği simgeleyen, hem yapısalcılık hem de fenomenolojinin savunduğu yere ait olma fikrine karşı çıktığını söylemek mümkündür.

Modernleşmenin toplumlar üzerindeki etkisi Giddens'a göre *süreksizlik* (ing. *discontinuity*), *bağlamdan koparma* (ing. *decontextualise*) ve *düşünümsellik* (ing. *reflexivity*). Bunlardan süreksizlik; sıçramalı bir gelişime işaret etmektedir. Yeniliklerin geçmişle bağının kesildiğini göstermektedir. Bağlamdan koparma; ilişki, kurum ve nesnelerin bir yere ait olma özelliğini yitirdiğini göstermektedir. Aidiyetin

kaybolduğunu, artık herşeyin her yerde olabileceğini anlatmaktadır. Düşünümsellik ise, doğallığın, kendiliğindenliğin yitirilmesini ve her şeyin zihinsel olduğunu belirtmektedir. Bilgin, bunların eskisinden farklı bir zaman, mekân ve varoluş biçimini ortaya çıkardığını söylemektedir (Bilgin [45]).

Giddens [46], modern öncesi kültürlerde gündelik yaşamın temelini oluşturan zamanın daima uzama¹⁷ bağlandığını söylemektedir. *Ne zaman çoğunlukla nerede* ile ilişkilenebilir ya da düzenli doğa olaylarıyla tanımlanmaktaydı. Modern zamanda mekânın boşaltılmasının önkoşulu zamanın boşaltılmasıdır. Boş mekânın gelişimi ise mekânın yöreden¹⁸ yani yerden ayrılmasıdır. Modernizm öncesi toplumlarda mekân yöreye eşitir çünkü mekân hep mevcudiyet yani yerel etkinlikle belirlenmiştir. Modernlik ise, mekânı herhangi bir yüzyüze etkileşim durumundan konum olarak uzak, 'namevcut' kişiler arası ilişkileri geliştirip, yöreden yani yerden koparır. Bu demektir ki, mekânlar artık uzak toplumsal etkilerden etkilenip biçimlenmektedir (Giddens [46]).

Koçyiğit'e [20] göre de post-yapısalcılık, yapısalcılığın savunduğunun aksine hiçbir dizgenin veya yapının mimarlık açısından yer bağlamının kendine yeter olamayacağını savunmaktadır.

Post-yapısalcı yaklaşımı bu açıdan bağlamsal çerçevede bahsedilen tüm kodların yok olması, fiziksel çevre ile kurulan bağın kopması, biçimsel, üslupsal, sosyal vb. her tür bağlamdan uzaklaşma olarak yorumlayabiliriz.

Harvey, postyapısalcılık kapsamında, sürekli birbirinden kopuşların olduğunu ve yeniden birleşimlerle biraraya gelindiğini söylemektedir. Günümüz kenti zorunlu olarak parçalıdır ve birimler palimpsest gibi üstüste yığılıyken, kullanımı tıpkı bir kolaj gibidir. Derrida'ya göre kolaj ve montaj hali postmodern söylemin birincil biçimidir. Derrida için süreklilik kırıldığında parçanın hem bütünle ilişkisi hem de yeni bütünsellik içinde yer aldığı biçimle çözümlenmesi gerekir (Harvey [17]).

---

¹⁷ Space, Ersin Kuşdil'in Giddens'tan "Modernliğin Sonuçları" çevirisinde "uzam" olarak yer almaktadır. İlk kelimedenden sonrakiler anlam bütünlüğü açısından "mekân" olarak aktarılacaktır.

¹⁸ Yöre bu durumda, coğrafi olarak konumlandırılmış toplumsal eylemin fiziksel ortamına işaret etmektedir.

Baydar [23] 90'lı yıllardan itibaren mimaride eleştirel yaklaşımlar bünyesinde anlam ve kimlik konularının sorgulandığından bahsetmektedir. Foucault, Derrida gibi kuramcılar kimliklerin mutlak veriler olmadığını savunmuşlardır. Dekonstrüktivizm¹⁹, eleştirel bölgeselcilik, postmodernizm birbirinden çok farklı kuramlar olsalar da çıkış noktaları kimlik olmuştur (Baydar [23]). Derrida'nın bu savunusu mimarlıkta dekonstrüksiyon ile ilişkilendirilmekte ve neredeyse Derrida'nın fikirlerinden doğduğu kabul edilmektedir. Derrida ile çalışmış olan Peter Eisenman gibi günümüz popüler mimarlarından Bernard Tschumi, Zaha Hadid, Frank Gehry, Günter Behnisch de bu akımdan etkilenen mimarlar arasında sayılmaktadır. Derrida bu kavramla yer kavramını çözüştürmekte, mimarlığın mesken sembolü olmasına ve yere ait olma fikrine karşı çıkmaktadır. Akcan'ın [47] aktardığına göre, Derrida mimarlığın imzaladığı ve *zamansız anlaşma*, *kontrat* ismini verdiği maddelerle mimarlığın inşa edilmiş sisteminin özelliklerini bir araya toplamıştır. Bu maddelerin ilkinde, mimarlığın *mesken* sözcüğünün sembolü olma arayışından bahsetmektedir. Bu noktada mesken sözcüğü ile bir yere ait olma ve önceki bölümde bahsedildiği gibi Heideggerci bir anlayışa ve aslında iskan etmeye referans vermektedir. Akcan'ın [48] aktardığına göre; Derrida Heidegger'in aslında bu ilk maddeye değindiğini düşünmektedir. Ona göre Heidegger, daha önce bahsedilen savaş sonrası konut sorununda asıl sorunun inşa etmek ve iskan etmek arasındaki bağın zayıflaması olduğunu söyleyerek, bir yere yerleşmeyi, mesken edinmeyi tekrar düşünmeye işaret etmektedir (Akcan [48]).

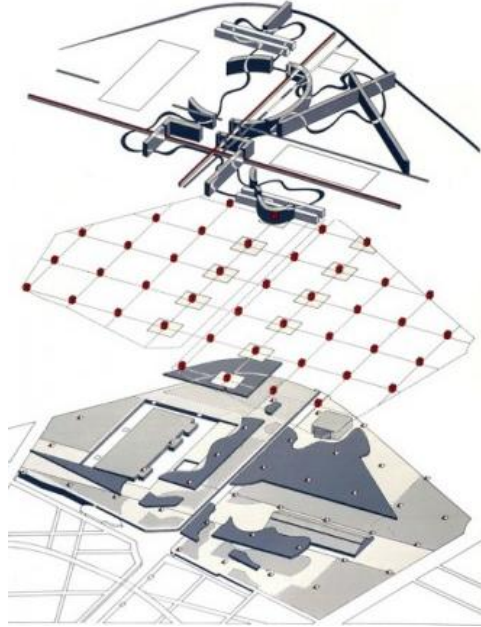
Tschumi ve Eisenman'ın Derrida ile bağlantıda olduğunu ve hatta birlikte çalıştıklarını söylemek mümkündür. Derrida, Tschumi'nin Paris'teki La Villette Parkı tasarımında yardımcı olmuştur. 1980'lerde Paris'i daha turistik bir kent haline getirmek amacıyla tasarlanması istenen 21. yy'a ait park için açılan yarışmada, 470 katılımcı arasından Tschumi'nin projesi seçilmiştir. Tschumi, Central Park'ta olduğu gibi, geleneksel yollarla peyzaj ve doğa uyumundan ziyade, doğa ve insan yapımını bir araya getirmeyi tercih etmiştir. Proje özellikle, iskan etmediği, tarihi kendine dayanak noktası ve malzeme haline getirmediği, geleceğe olduğu kadar güncel duruma da odaklandığı sebebiyle ön plana çıkmıştır [49].

---

¹⁹ Dekonstrüktivizm 1988 yazında New York'ta düzenlenen bir sergi ile gündeme gelen bir mimarlık akımıdır [1].

Şekil 2. 8 La Villette Parkı [49]

Şekil 2. 9 La Villette Parkı tasarım şeması [49]

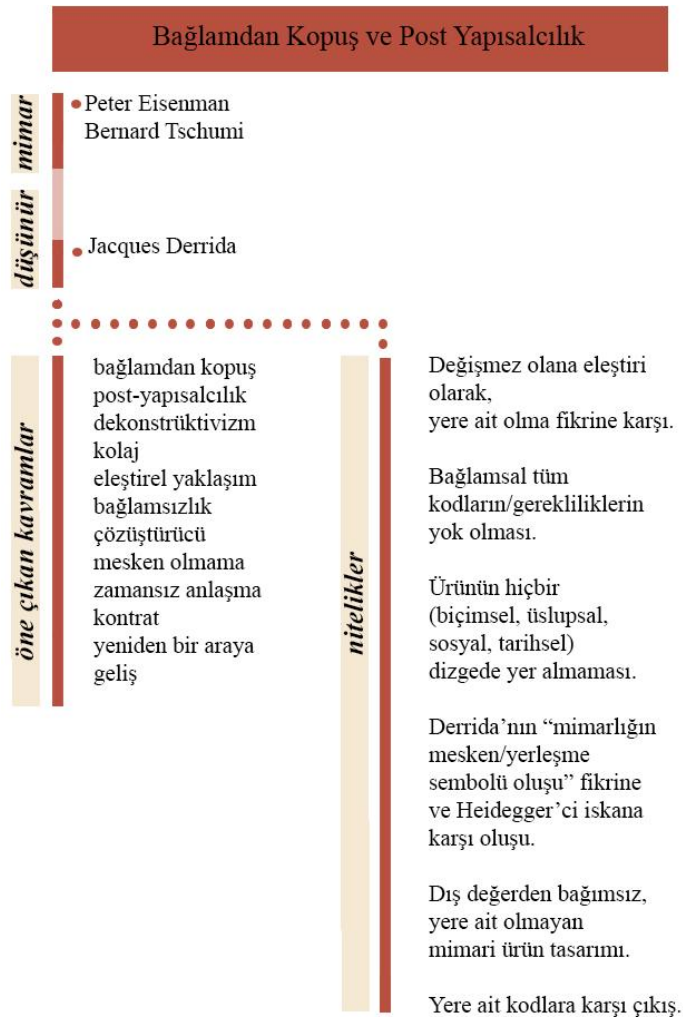
Eisenman da [50] Derrida gibi mimarlığın 15. yy'dan beri üç belirgin kuralın etkisi altında olduğunu savunmaktadır. Bunları; *temsil*, *sebep* ve *tarih* olarak açıklayabiliriz. Eisenman bu düşünce biçimini *klasik* olarak adlandırmaktadır. Mimarlığın, zamansız, anlamsız ve doğru olan *klasiğin* bir paradigması olmaya aday olduğunu söylemektedir. Bu kurallardan biri *Klasik Mimarlık*ın anlam ile kendisi arasında ilişki kurmaya çalışmasıdır. Bu ilişkinin birçok nedeni solabileceği gibi bir yönteminin de bağlam olduğunu söylemektedir. Hegel sonrası mimarlık dediği dönemi, bilinçli olarak insanı yerinde hissettirmeyen, aidiyet vermeyen, rahatsız eden mimarlık olarak

tanımlamaktadır. Eisenman bununla birçok dış değerden bağımsız olmanın yanısıra, bir yere ait olmayan yapıların tasarlanmasından söz etmektedir (Akcan [47]).

Koçyiğit [20] post-yapısalcılık için yer kuramlarının çözülmesi ve yeri yer yapan tüm kodların yok olması demektedir. Post-yapısalcılığın bu çözüştürücü etkisine tepki gösterenlerden farklı olarak Derrida, Eisenman mimari açıdan olumlu bulurken, Deleuze ve Guattari iki karşıtlığın arasında yer almaktadır [20]. Post-yapısalcı düşünürler Deleuze ve Guattari'nin yer ve bağlam ile ilişkisi bir sonraki bölümde daha detaylı biçimde inceleneceği üzere tamamen karşı olmak gibi tekil bir cevap niteliği taşımaktan öte, süreç ve oluş ile bütünleşerek bağlantı kurmaktadır.

Yerin bağlamdan kopuş ve yapısalcılık kapsamında incelendiği bu bölümde incelenen kişi (mimar ve düşünür), kavram ve niteliklere dair çıkarımlar Çizelge 2.5'te şemalaştırılmıştır.

Çizelge 2. 5 Bağlamdan Kopuş ve Post Yapısalcılık

2.2.3 Oluş Mimarisi ve Yersizyurtsuzlaşma

21. yy başında kimlikler yerine ilişkiler ve oluşumları öne alan düşünceler egemendir ve bu düşüncelere Deleuze ve Guattari öncülük etmektedir (Baydar [23]). Bu bölümde Deleuze ve Guattari'nin oluş mimarisi ve yersizyurtsuzlaşma üzerine düşüncelerinden bahsedilmektedir.

Deleuze, Heidegger'in varoluşu yerine *olaya* ve *oluşa* odaklanmaktadır. Fiziksel varlıklara, durağanlığa karşın olaya öncelik vermekte, buna ek olarak da özne-nesne ilişkisini devirmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada, yer ilişkisi açısından fenomenolojinin tam tersi bir yaklaşıma sahip olduğunu söylemek mümkündür. Yer ve bağlamın geçerliliğini yitirdiği, küreselleşmenin yarattığı durum sebebiyle, her şeyin her an her yerde birbiriyle ilişki içinde olabileceğini savunmaktadır. Yer ile tarihi bağ kurmanın, sürekliliğin ve bağlamsal bir ilişkinin mümkün olmadığını düşünmektedir (Koçyiğit [20]).

Morales²⁰, olay mimarisi fikri için, sürekli imajların tüketildiği ve değişim içinde olan kentte yine de mimari oluşumun mümkün olduğunu ve bu durumda mimarın yerdeki mevcut olaydan başlayarak yeni bir olay yarattığını söylemektedir. Koçyiğit bu söylemi yerin bir tür kavşak ve belirgin şeyler yerine zaman içerisinde bir tür sabitleme olduğu şeklinde yorumlamaktadır (Koçyiğit [20]).

Deleuze düşüncesinde oluş önemlidir. Altlık halindeki çevreye ya da fenomenolojik yaklaşımda olduğu gibi karakter üzerine tasarım yapmak sadece durağan olanı ele alması sebebiyle Deleuze'un oluş fikrine aykırıdır. Oluş kavramı her türlü sabit kavramdan kurtulma ve içinden yeni bir olay oluşturmak olarak tariflenebilir.

Ballantyne'e göre, mimarlık bir bakıma, değeri görülen faaliyetleri çerçeveleyip, sınır oluşturup kurumları anıtlştırma olmasına karşın, Deleuze ve Guattari, her türlü sabitliğin kurulması yerine akışkanlığı ve yaratıcılığı yani oluşu tercih ederek, yaşamın anıtsal olmayan yönlerini destekleme eğilimindedir (Ballantyne [51]). Akay'a göre oluş kavramı şöyle açıklanabilir [52];

---

²⁰ Mimar, tarihçi ve düşünür olan Ignasi de Sola Morales'in bu düşüncesi *Differences: Topographies of Contemporary Architecture, Place: Permanence or Production* isimli kitabından aktarılmaktadır.

her türlü töze ait olan sabit yerleşik kavramların içini yarma; içinden, ortasından bir yerden bir köksap oluşturmayı içeren bir eylem. (2006, sf.20)

Bu noktada Akay, köksapın da Deleuze ve Guattari için belli bir kavram olduğunu söyleyerek şöyle açıklamaktadır [52];

...bütün bir Batı metafiziğinin ve dilbiliminin, ağaçvari işleyişlerine, ikili dallanan budaklanan işleyişlerine karşı, herhangi bir yerden sıçrayan, herhangi bir yerden çıkan ayrı otları gibi, kendi köksüzlüğü içinde köklenen, filizlenen bitkileri içermesi, ağaçvari olanın yersizyurdsuzlaşmasını²¹ oluşturması bakımından önem kazanan bir kavram. Fakat aslında 'oluş', belki de, burada en önemli kavramlardan birtanesi. Oluş ise, ben-öteki arasındaki ikili ilişkiyi yok eden bir kavram. Yani ikisini içinden yarıp, ikisinden içinden geçen, kateden bir kavram; çünkü oluş bütünlüğü kurmayan, bütünlük imkanını vermeyen bir kavram. Dolayısıyla her oluş, aslında, olduğu ile bir komşuluk ilişkisini ortaya koyan ama o komşuluk ilişkisini ortaya koyarken olduğunu da dönüştüren bir eylemi ifade ediyor. (2006, sf.20,21)

Bu noktada mimari açıdan yerin bir oluş içerisinde olduğu sonucunu çıkartmak mümkündür. Sabit ve donmuş olan değil, hareket, değişim ve oluş içerisinde olanı takip etmek önem kazanmaktadır. Her oluş bir süreç ve belirsizlik belirtmektedir. Massey [53] yerlerin süreç olduğunu ve aslında bir şey olmadığını savunurken, Şentürk durağan mekâna karşı Deleuze'un tavrını şöyle açıklamaktadır [43];

Devletli bilimin yerine göçmen ilkeler kullanan bir mimarlığın düşmeye yatkınlığı, yıkılabilirliği: 'Donmuş müzik olarak mimarlık' yerine, kartezyenin yerli yerindelik üretiminin tescilli estetiği yerine Deleuzecü yerinden ediciliğin kaydagelmez, yeğîn aleladelîği. (2011)

---

²¹ Deterritorialization terimini Deleuze'un çoğu yapıtının Türkçe'ye çevirisini yapan Akay yersizyur(d)suzlaşma şeklinde çevirmektedir.

Deleuze'un oluş ile ilgili düşüncelerini kentlerin sürekli değişim ve gelişim içinde olduğunu göz önünde bulundurarak, *bağlamı*, yerin sabit özelliklerine ve karakterine uygun tasarım yapmanın, özellikle bunu tarihi çevre üzerinden yaparak ona öykünmenin geçersizliği olarak okumamız mümkündür. Fakat ortamın sürekli değişimine uyum sağlamak, o değişimi takip etmek önemli olduğundan, bu noktada Deleuze'un yerin değişen yapısını takip etmek açısından yer ile farklı bir bağlamsal ilişki kurduğunu çıkarabiliriz. Bu açıdan bağlam, yerin mevcut verilerine uyum yerine sürekli geçirdiği değişimi, süreci ve oluşu takip ederek buna olanak tanımak şeklinde yeniden yorumlanabilir.

Ballantyne [51] Uexküll'ün kitabındaki²² hayvan ve *ortamından* bahsetmekte ve burada ikisinin birbirine sıkıca bağlı olduğunu söylemektedir. Herhangi bir organizma kendi ortamından bağımsız olarak hayatta kalamaz. Deleuze ve Guattari aslında ortadan başlamamızı söylerken, *ortamı* kastetmektedirler. Bu hayatta kalma birimini tanımlamak için ilişkilere dikkat edilmesi gerekmektedir. Bir parçanın diğer parçalarla nasıl etkileşime girdiği önem taşımaktadır Kentler yerler için ortam yaratırlar ve yer ile bu ortam karşılıklı bağımlıdır. Bu noktada Le Corbusier, “Mimarlık, uygun koşullar altında bir araya getirilmiş kütlelerin ustaca, doğru ve muhteşem oyunudur” sözleriyle eleştirilmektedir. Bu tanımın devlet zihniyetine ait olduğunu ve kendilerini çevrelerinden ayırmaya meyilli, sınırları ve çizgileri belirgin nesne-parseller olarak yapı tasarımı yaptığını öne sürmektedir. Deleuze ve Guattari, yapının da bir ortamda oluşturulduğunu, fakat bu ortamın kendi içinde, etrafında yeni kavram ve yeni yaşam tarzlarının biçimlenebileceğini söylemektedir. Deleuze ve Guattari bu biçimlendirici yurtlanmanın ötesine geçip, bunu akışkanlaştırıp yersizyurtsuzlaştırmaya çalışmaktadır. Yersizyurtsuzlaşmayı basitçe “yerleşikliğin zıttı, yerleşim yerinin kesin olmaması ve yer değiştirilebilirliği” olarak tanımlamak mümkündür (Ballantyne [51]).

Akay [52], Deleuze'un yersizyurtsuzlaşmayı iki biçimde ele aldığını aktarmaktadır. Bu noktada Deleuze ve Guattari'nin şizoanaliz denilen, iki kutuplu analiz yönteminden, bu yöntem dahilinde de olumlama ve olumsuzlama denilen iki seçenekten bahsetmektedir.

---

²² *Mondes animaux et monde humain*'in (Hayvan Dünyaları ve İnsan Dünyası) giriş bölümü, “Kene ve Ortamı”.

Olumsuzlamada yersizyurtsuzlaşma çizgisinin kırılmasıyla, çizgideki biri her an yerine yurduna dönme, kimlik, milliyet ve toprağa geri dönüş riskiyle karşı karşıyadır. Diğer olumlama ise yersizyurtsuzlaşma çizgisi zaten kopmuş ve parçalanmıştır ve böyle bir riski barındırmamaktadır. Yersizyurtsuzlaşma ve göç olgusu arasında iki açıdan bakılması gereken bir ilişki vardır. Göç olgusu bir yerden bir yere göçü anlatabilir ve Hunlar, Vizigotlar gibi tarihteki büyük göçler de yeniden yere ve yurda döndürmektedir. Örneğin, Osmanlı-Bizans savaşlarında göçebeler, göçmen konumuna girip, bir yurttan bir yurda kaçarak diğer yurda yerleşip, varlıklarını orada sürdürmektedirler. Bu durumda düz, kırılmamış bir yersizyurtsuzlaşma çizgisi sözkonusudur. Asıl yersizyurtsuzlaşma göçmenlerden çok göçbeleri ilgilendirmektedir. Bu, bir yerden bir yere giden, mevsimlere göre sabit bir şekilde hareket eden yer değiştirmeden bahsetmektir. Bir yeri bırakıp, diğerine yerleşme söz konusu değildir. Bu ayrımla birlikte yer ve yersizyurtsuzlaşma ilişkisini daha rahat kavramak mümkündür. Göçmenler, bir yeri bırakıp başka bir yere yerleşerek aslında *yerleşme* eylemini devam ettirmekteler, göçbeler ise, yaz-kış, mevsimlere göre sürekli bir yer değiştirme ve bir yerden başka bir yere gitme eylemi içindedirler (Akay [52]).

Koçyiğit [20], kapitalizmin her türden toprağa bağlı grubu dağıtırken, bir yandan da aynı anda birtakım gruplaşmalara ihtiyaç duyduğu için belli ölçüde toplumsallaşmaya izin verdiğini aktarırken, bu dağıtılan gruplarla *yersizleşmenin* gerçekleştiğini ve bunu yeni yapılanmaların izlediğini belirtmektedir. Bu noktada mimari hem yersizleşme süreci hem de yeni ilişkilerin temsilinde rol oynamaktadır. Öyleyse buradan çıkarılacak sonuç, yer ve bağlamın ortadan kaldırılması ya da sürekli olarak yeniden tanımlanması gereken bir düşünsel dizge olduğudur. Bağlısızlık ya da bağlamın iflası yoktur. Deleuze'e göre eski bağlam ortadan kalkarak, yeni tür bağlamsallıklar oluşmaktadır ve her ürün tasarım sürecinde kendi bağlamını yaratmak zorundadır (Koçyiğit [20]).

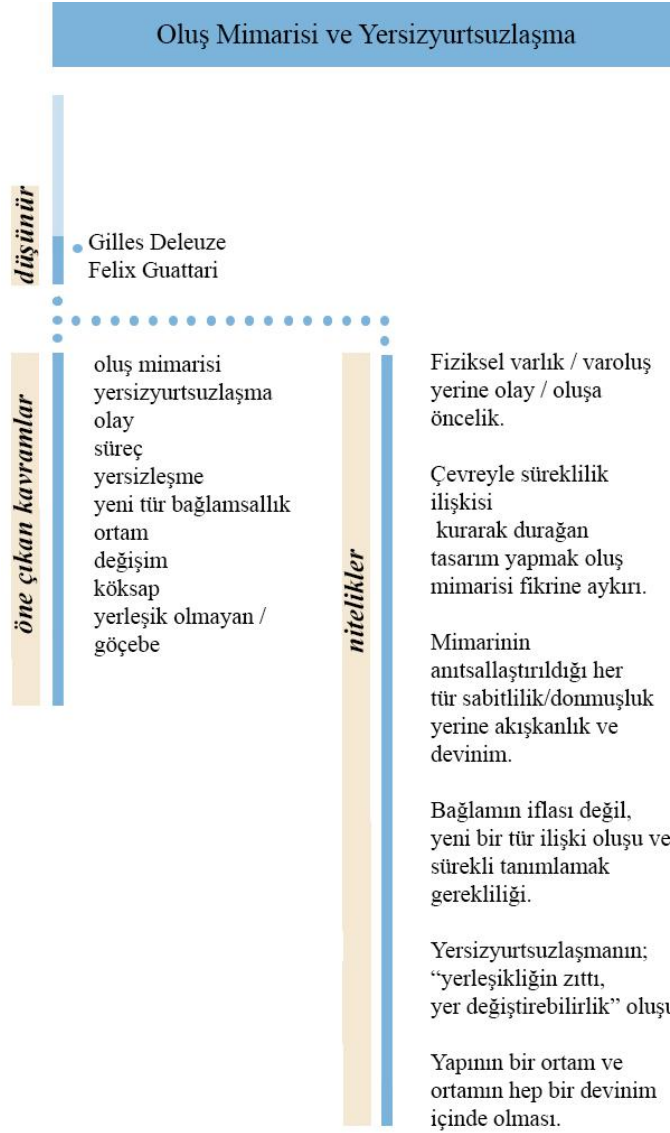
Deleuze ve Guattari'nin insan deneyimi ile yer arasındaki ilişkiye dair düşüncelerini aktarabilmek için, makine kavramını açıklamakta fayda görülmektedir. Yapı da bir makinedir ve her makine duygulanımlar üretmektedir. Hangi duygulanımları ürettiği ise kendi parçamız olarak karşılaşma anında yanımızda ona getirdiklerimize (eğitimleri de içeren yaşam deneyimi) bağlıdır. Bu karşılaşma bir deneyim, bir deneydir. Bu tepki-deneyim ilişkisini sıradan bir ormancının yaşamak için inşa ettiği kulübe ve Fransa

kraliçesi Marie Antoinette'nin kendisi için yaptırdığı yapay köydeki kulübeyi karşılaştırarak aktarmaktadır. *Ormancı-kulübe makinesi* ve *Marie Antoinette-kulübe makinesi* farklı şeyler üretmektedirler. Ormancı-kulübe makinesi ormancının temel yaşam alanıyken; diğeri asla mekân olamayacak, sadece duygusallık üretiminde etkin olmasından dolayı ziyaret edilecek bir yapıdır. Bu iki kulübe, iki durumda farklı şekillerde kullanıldıkça, makine farklı duygulanımlar üretmektedir. Ballantyne, bu durumda olduğu gibi tek bir yapının alınıp, farklı zamanlarda ya da farklı insan grupları tarafından farklı şekillerde kullanılabilceğini; bu durumda makinelerin farklı parçasına dönüşerek, her durum için farklı bir şey üreteceğini söylemektedir (Ballantyne [51]). Bu düşünce tarzının, 3. bölümde aktarılacak olan otantisite ve tarihselcilikten faydalanarak yapay yerler oluşturulmasıyla benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Guattari üç ekolojik dizge tanımlamıştır: Çevre, toplumsal ilişkiler ve insani özellik. Bu üç dizgenin herbirinde benzer süreçler işleyip, yaratık, makine veya kavramların şekillendiği ortamlar kurulduğunu ifade etmektedir. Ballantyne [51] Guattari'nin *küreselleşme veya bütünleşmiş dünya kapitalizmi* adıyla anılan *ortamla* ilgili görüşlerini şöyle aktarmaktadır; özel fikirler ortamı hepimizin aynı şeyleri istemesine yol açarak, özneleri türdeşleştirmektedir. Bu *ortam* tüm fikir ve davranış türlerini ortadan kaldırmaktadır. Guattari bunu çeşitliliğe yönelik bir tehdit olarak görmektedir (Ballantyne [51]). Bu anlatımdan Bölüm 3'te detaylıca bahsedilecek olan yerlerin aynılaşması kavramına eşdeğer sonuçlar çıkarmak mümkündür.

Yerin oluş mimarisi kapsamında incelendiği bu bölümde incelenen kişi (mimar ve düşünür), kavram ve niteliklere dair çıkarımlar Çizelge 2.6'da şemalaştırılmıştır.

Çizelge 2. 6 Oluş Mimarisi ve Yersizyurtsuzlaşma

2.2.4 Sosyal Mekân

Bu bölümde, mekânın sosyal ilişkileri içermesi gerektiği düşüncesi üzerinden, Lefebvre ve Harvey'in mekân ve yere dair yaklaşımlarından bahsedilmektedir. Lefebvre için mekân yansız ve edilgin bir geometri değildir. Mekân üretilir ve yeniden üretilir, bu nedenle mücadele alanını temsil etmektedir. Yer ya da bölge gibi tüm farklı mekânsal görüngüler mekân olarak anlaşılmalıdır. Lefebvre ayrıştırılmış olsalar da aynı kuramsal yapıda değerlendirilmeleri gerektiğini düşünmekte ve üç parçaya ayırmaktadır (Urry [18]). Bunlar Harvey'in anlatımıyla [17];

1. Maddi mekânsal pratikler:

Mekân içinde ve aracılığıyla üretimi ve yeniden üretimi sağlayacak biçimde gerçekleşen maddi akış ve etkileşimlerdir. (İnşa edilmiş çevre, peyzaj...)

2. Mekân gösterimleri:

Günlük sağduyu veya akademik disiplinlerin (mühendislik, mimarlık, coğrafya, planlama, toplumsal ekoloji vb.) maddi pratikler hakkında konuşulmasına ve anlaşılmasına olanak kazandıran göstergeler, kodlar, bilgilerdir. (Plan, kesit, görünüş...)

3. Gösterim mekânları:

Mekânsal pratik için yeni anlam, olanak hayal eden; kodlar, göstergeler, benzer maddi yaratılar gibi zihinsel icatlardır (kodlar, göstergeler, ütöpik planlar, hayali peyzajlar, sembolik mekânlar, özgül mimari çevreler, resimler, müzeler vb.)

Bunlar Lefebvre tarafından yaşanan/algılanan/hayal edilen boyutlar olarak nitelendirilmektedir. Lefebvre doğal mekândan, mutlak ve soyut mekâna ilerleyen kapitalizm koşullarındaki mekân üretimiyle ilgilenmektedir. Lefebvre'in mekânın tarihsel gelişimi için ortaya koyduğu bu aşamalar mutlak mekân, soyut mekân ve farklılık mekânı olarak sıralanmaktadır (Urry [18]).

Şekil 2.10'da Harvey'in kaynak olarak kısmen Lefebvre'den (1974) alınan ilhamı gösterdiği mekânsal pratikler şeması yer almaktadır.

	<i>Ulaşılabilirlik ve mesafelendirme</i>	<i>Mekânın edinim ve kullanımı</i>	<i>Mekânın hakimiyet ve kontrol altına alınması</i>	<i>Mekânın üretimi</i>
Maddi mekânsal pratikler (deneyim)	malların, paranın, insanların, emegücünün, bilginin vb. dolaşımı; ulaşım ve iletişim sistemleri; piyasa ve kentsel hiyerarşiler; yığılma	arazi kullanımları ve mimari çevreler; toplumsal mekânlar ve başka tür "horozun çöplüğü" adlandırmaları; iletişim ve yardımlaşma alanlarında toplumsal şebekeler	toprakta özel mülkiyet; mekânın devletler arasında ve idari olarak bölünmesi; "mutena" mahalleler ve semtler; dışlayıcı bölgeleme ve başka tür toplumsal kontrol biçimleri (güvenlik ve gözetleme önlemleri)	fiziksel altyapının üretimi (ulaşım ve iletişim araçları; mimari çevreler; arazi açma vb.); toplumsal altyapının mekânsal organizasyonu (formel ve enformel)
Mekânın gösterimi (algılama)	mesafeye ilişkin toplumsal, psikolojik ve fiziksel ölçüler; harita yapma; "mesafenin yarattığı sürtünme" teorileri (en az çaba ilkesi, toplumsal fizik, mal yelpazesi, merkezi yer ve yerleşme teorisinin öteki biçimleri)	kişisel mekân; işgal edilen mekânın zihinsel haritaları; mekânların sembolik gösterimleri; mekânsal "söylemler"	yasak mekânlar; "toprağa bağlılık"; mahalle topluluğu; bölgesel kültür; milliyetçilik; jeopolitik; hiyerarşiler	yeni haritalama, görsel gösterim, iletişim vb. sistemleri; yeni sanatsal ve mimari "söylemler"; göstergebilim
Gösterim mekânları (hayalgücü)	cazibe/iticilik; mesafe/arzu; erişme/dışlanma; aşkınlık; "medya mesajdır"	tanışıklık; aile ocağı ve ev; açık yerler; halka açık seyirlik yerler (sokaklar, meydanlar, pazaryerleri); ikonografi ve duvar yazıları; reklamlar	yabancılık çekmek; korku mekânları; mülkiyet ve sahiplik; anıtsallık ve insan yapımı ritüel mekânları; sembolik engeller ve sembolik sermaye; "geleneğin" üretimi; baskı mekânları	ütöpic planlar; hayali peyzajlar; bilim kurgu ontolojileri ve mekânı; sanatçıların taslakları; mekân ve mahal mitolojileri; mekânın şiiri; arzu mekânları

Şekil 2. 10 Mekânsal pratikler şeması [17]

Harvey, zaman ve mekânı toplumsal eylemlerden bağımsız olarak kavrayamayacağımızı söylemektedir. Mekân konusunda değişen deneyimi araştırmak amacıyla, mekânsal pratiğin daha geleneksel anlayışlardan devir alınmış 4 yönünü; *ulaşılabilirlik ve mesafelendirme*, *mekânın edinim ve kullanımı*, *mekânın hakimiyet ve kontrol altına alınması*, *mekânın üretimi* olarak tanımlamakta ve bu boyutların birbirine bağımlı olduğunu söylemektedir (Harvey [17]).

Lefebvre, Urry de dahil olmak üzere birçokları tarafından Heidegger'ci düşünceye yakın olarak anılmakta ve sosyal ilişkilerin mekândaki yerini sorgulamaktadır. Lefebvre için sosyal ilişkiler mekânsal bir varoluş için gereklidir. Bu ilişkiler yerin oluşum sürecine

katılırlar; katılmadıkları sürece yer tamamen soyut bir mekândır ve Lefebvre soyut mekânı reddetmektedir. Soyut mekânın homojen olduğunu, birbirini tehdit eden farklılıklara olanak sağlarken de tabula rasa etkisi yarattığını söylemektedir. Amacı; soyut ve fiziksel olanı sosyal mekân üzerinden birleştirmektir. Mekânı sorgularken şu dört soruyu sormaktadır:

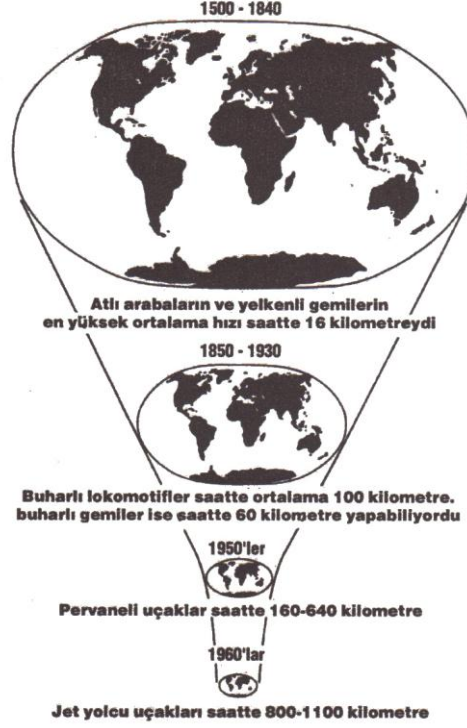
1. Sosyal aktivite sonucu oluşan mekânlar anlama sahip midir?
2. Sosyal gruplarca işgal edilen mekân bir mesaj gibi algılanabilir mi?
3. Mimarlık ya da kentsel tasarım çalışmaları kitle iletişim aracı olarak görülmeye uygun mudur?
4. Sosyal mekân, okuma/yazma gibi belli pratiğe bağlı bir dil veya söylem gibi düşünülebilir mi? (Lefebvre [54])

Lefebvre, mekânı homojenleştirmenin yollarından birinin onu pazarda alınıp satılacak biçimde parçalara ayırmak olduğunu söylemektedir. Bu önermeden çıkan ikilemlerden biri; mekânın türdeşleşmesi üzerinedir. Yer *varlığın (being)* alanıysa, *oluşun (becoming)* yeri mekânın dönüşümlerine tabi kılan bir mekânsal politika getirmektedir. Bu durumda mutlak mekân yerini görelî mekâna bırakmaktadır (Harvey [17]).

Harvey de tıpkı Deleuze'un oluş fikri gibi zamanı yerde *olma* yerine *oluşum halinde olması* gerektiğini söylemektedir. Bu durumdan, zamanın yer oluşum ve değişimi üzerindeki etkisini göz önünde bulundurarak yerin de bir oluş içerisinde olduğu sonucunu çıkartmak mümkündür (Harvey [17]).

Harvey'e göre mekânın zaman aracılığıyla yok edildiği bir süreçteyiz. Fakat bu durum, mekânın öneminin azaldığı anlamına gelmez. Bu durumda kapitalizmin işine yarayabilmesi için, yere ait özellikler daha fazla önemsenmektedir. Mekânsal engeller azalıp, yerler bir yandan birbirine benzer haller olsa da, yerlerin kendine ait özellikleri ve farklılıkları ön plana çıkmaktadır. Harvey'in birçoklarınınca alıntılanan, Urry'nin [18] "küresel minyatürleşme" tanımını yaptığı *zaman-mekân sıkışması* kavramını burada detaylı olarak açıklamakta fayda görülmüştür. Harvey bu terimle kastettiğini şöyle anlatmaktadır [17]:

mekân ve zamanın nesnel niteliklerinde öylesine devrimci değişimler olur ki, dünyayı görüş tarzımızı, bazen çok köklü biçimlerde, değiştirmek zorunda kalırız. 'Sıkışma' terimini kullanıyorum, çünkü bir yandan kapitalizmin tarihine hayatın hızının artışı damgasını vururken, bir yandan da mekânsal engellerin dünya sanki üzerimize çökecekmişçesine aşıldığını sağlam biçimde iddia etmenin mümkün olduğunu düşünüyorum. (2012,sf.270)

Şekil 2. 11 Ulaşım alanında mekânı zaman aracılığıyla ortadan kaldıran yenilikler [17]

Harvey, 1970'ler sonrasında tarih, kimlik ve köklerle bu kadar ilgilenilmesini teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan belirsizliğe dayalı güvensizlik ortamına bağlamaktadır. Postmodernistlerin geçmiş üsluplara gönderme yaparak, bunları bir arada kullanarak, yoğun biçimde eklektisizime başvurduğunu ve bunun yanında yerleri tarihi mirasla yeniden biçimlendirdiklerini söylemekte, bu uygulamaların da tuhaf sonuçlara yol açtığını belirtmektedir (Harvey [17]). İngiltere'de 1970'lerden beri ticaret alanı haline gelen, geçmişteki yerleri anımsatan yeni yerler ve kentsel peyzajlar yaratımı

tarihsel miras sanayii olarak adlandırılmakta ve Harvey'nin aktardığına göre Hewison²³ bu durumu şöyle açıklamaktadır [17]:

Geçmiş muhafaza etme güdüsü, insanın kendi benliğini muhafaza güdüsünün bir parçasıdır. Geçmişte nerede olduğumuzu bilmeksizin gelecekte nereye gidiyor olduğumuzu anlamak güçtür. Geçmiş bireysel ve kolektif kimliğin zeminidir; geçmişin nesnelere kültürel semboller olarak anlam kaynağıdır. Geçmişle şimdiki zaman arasında süreklilik, rastlantılara dayalı bir kargaşanın içinden bir devamlılık duygusu yaratılmasını sağlar; değişim kaçınılmaz olduğundan, istikrarlı bir yapılaşmış anlam sistemi hem yenilikle hem de çürümeyle başa çıkmamızı mümkün kılar. Nostalji güdüsü, krize uyum sağlamanın önemli bir aracıdır; toplumsal bir yumuşatıcı rolü görür ve güvenin zayıfladığı ya da tehdit altına girdiği bir durumda ulusal kimliği güçlendirir. (2012, sf.107)

Tarihi yerlerin kopyalanmasının da dahil olduğu simulakrumlarda, bu tip mükemmel kopyalamalarda, gerçeğiyle arasındaki farkı anlamak zordur. Harvey, günümüzde her şeyin metalden oluştuğunu söylerken, farklı dünyaların aynı yerlerde bir araya geldiğini ve bunu yaparken kökenlerini gizlediğini söylemektedir. Yani, bir yer cazibe merkezi haline gelebilmek amacıyla, neyi betimliyorsa onun biçiminde süslenmekte ve ona benzetilmektedir. Buna örnek olarak Ortaçağ şatolarının günümüzde yeniden düzenlenip, kullanıma açılmasını vermekte, bu kullanımın ilginç bir noktası olarak da, ısıtmasının ilkel yöntemlerin kullanılmadan yapıldığını vermektedir. Bu yolla, betimlenen bu yerlere hiç gitmeden o yeri yaşamak mümkün hale gelmektedir (Harvey [17]). Bu noktada Jencks²⁴ mimarın rolüyle ilgili olarak şöyle demektedir [17];

Tahran'dan Tokyo'ya herhangi bir kentte yaşayan her orta sınıf kentlinin mutlaka, seyahatler ve dergiler sayesinde sürekli olarak yenilenen, mebzul

---

²³ Robert Hewison'ın Britanya'daki tarihi miras endüstrisine dair incelemelerinin yer aldığı 1987 tarihli *The Heritage Industry* isimli kitabından aktarılmaktadır.

²⁴ Charles Jencks'in 1984 tarihli *The Language of Postmodern Architecture* isimli kitabından aktarılmaktadır.

miktarda, hatta aşırı miktarda bir 'imge bankası' vardır. Bu insanın *musee imaginaire*'i (hayali müzesi) üreticilerin potpurisini yansıtabilir ama yine de onun hayatı açısından doğal bir şeydir. Üretim ve tüketimin heterojenliğinin totaliter bir biçimde azaltılması olasılığını dışlarsak, mimarların dillerin bu kaçınılmaz heterojenliğini kullanmayı öğrenmeleri arzu edilir bir şey gibi görünüyor. Üstelik, bu oldukça keyif verici. Eğer insan başka çağlarda ya da kültürde yaşama olanağı bulabiliyorsa, neden şimdiki zamanla ve içinde bulunduğu yerle sınırlasın? Eklektizm, seçim hakkı olan bir kültürün doğal evrimidir. (2012, sf. 336)

Harvey; tip imgelerle yer oluşturmayı eleştirirken, kimliğin, yeri başka yerlerden ayırt etmesi nedeniyle öneminden bahsetmekte ve şöyle demektedir [17]:

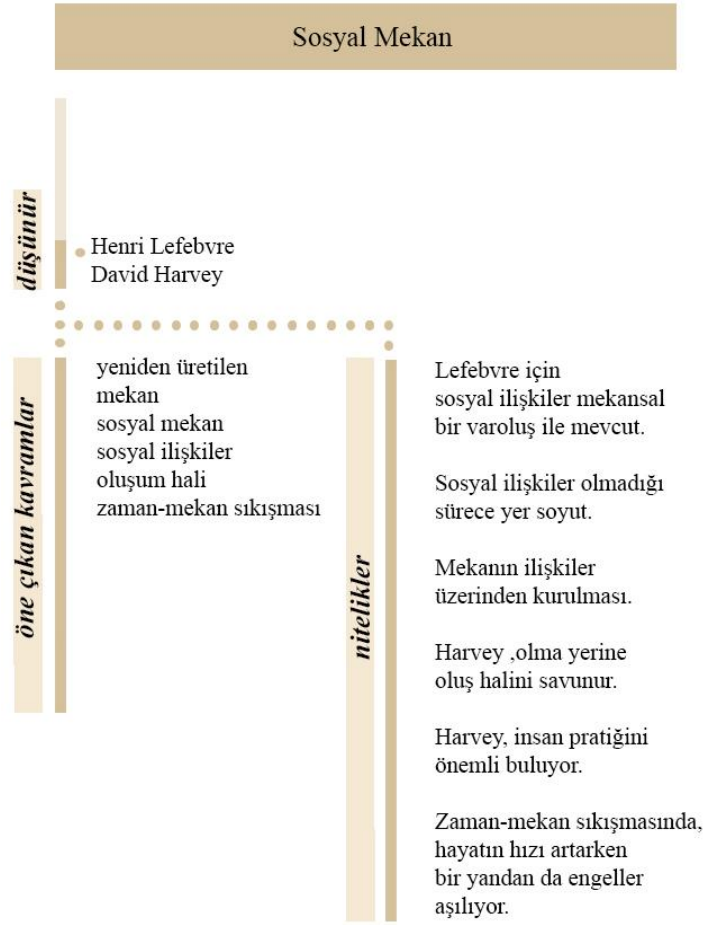
eğer bu değişen kolaj dünyada kimse 'yerini bilmiyor' ise, güvenli bir toplumsal düzen nasıl oluşturulabilir, nasıl sürdürülebilir? (2012, sf. 337)

Harvey, tek, belirgin ve ölçüt olarak kullanılabilen bir yer anlayışını benimsemeyi doğru bulmamakta ve bir yandan insanın yer için önemine şöyle vurgu yapmaktadır [17]:

Nesnel-öznel ayrımının tümüyle ortadan kaldırılmasından ziyade mekân ve zamanın ifade edebileceği nesnel özelliklerin çoğulluğunu ve insan pratiğinin bunların oluşturulmasındaki rolünün kabul etmemiz gerektiği yönünde ısrarlı olacağım. (2012, sf.230)

Yerin sosyal mekan açısından incelendiği bu bölümde incelenen kişi (mimar ve düşünür), kavram ve niteliklere dair çıkarımlar Çizelge 2.7'de şemalaştırılmıştır.

Çizelge 2. 7 Sosyal Mekan

2.3 Bölüm Sonucu

Bu bölümde ele alınan yer savunuları ve arkasından gelişen eleştirel düşünceler sonucunda yere ait bir teorik çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Yere dair kuramlar ortak nokta olarak kimlik kaybından, çevrelerin aynışmasından yola çıkmış fakat birbirinden farklı çözümler sunmuştur. Bu çalışmada öncelikle fenomenolojik yaklaşım incelenmiş, kimlik, aidiyet ve insan deneyiminin yer kavramı üzerindeki önemine odaklanılmıştır. Sonraki aşamada yapısalcı düşünce çerçevesinde, yerde oluşan dizgeler ve bu bütünlüğe uyum sağlamak, bağlamsallık üzerinden incelenmiştir. Son olarak ise bölgesel koşullara, iklime, yerel malzemeye odaklı tasarımı farklı zamanlarda ve farklı açılardan savunan bölgeselcilik ve eleştirel bölgeselcilik üzerinde durulmuştur.

Yer kavramı; 1990'lı yıllardan itibaren olumsuz bir şekilde eleştirilmeye başlanmıştır. Fenomenoloji, yapısalcılık ve bölgeselcilik üzerine eleştiriler geliştirilmiştir.

Fenomenolojik yaklaşım durağanlığa sebebiyet vermesi ve kimliği ön planda tutması nedeniyle eleştirel kuramın karşıt tarafında yer almaktadır. Sharr yer-insan arası ilişkiye bakışlarındaki farkı şöyle ifade etmektedir [10]:

fenomenoloji –en azından Heidegger'in dile getirdiği biçimiyle– dolaysız insan deneyimine bilimsel ölçümleme ve mesleki uzmanlığın üzerinde bir değer atfeder ve zamansızlığı ve yerleşikliği mitleştirme eğilimi taşır. Buna karşılık eleştirel kuram ise öncelikle insan faaliyetlerindeki açık veya örtük siyasi boyutları dikkate alır ve yekpare bir sahicilik iddiasına karşı çıkar. (2013, s.115)

Yapısalcılık; sadece biçimsel bir dizge arayışı olarak yetersiz görülürken, çevrede bağlama sıkı bağlılık, durağan kentler yaratma riski taşımaktadır.

Bölgeselcilik metropollerde sadece yerele odaklanarak tasarım yapmanın imkansızlığı ve bu yolla oluşturulan ürünlerin günümüzde birer dekor haline gelip tüketime hizmet etmesi nedeniyle eleştirilmektedir. Bölgeselcilik çerçevesinde yapılan tasarımlar aslında bu teoriye sığınarak tüketim kültürü için meta haline gelmiş yerler yaratılmasına sebebiyet vermektedir. Yerel değerler, bir süre sonra tasarım yerine pazarlama amacıyla kullanılmaktadır. Tanyeli [41] süpermodernite ve küreselleşme ürünü mekânlarda bölgeselci söylemi uygulamanın zorluğundan bahsetmektedir.

Leach'e [55] göre yer ile ilgilenmek aidiyet duygusu aşılıyarak kimlik sorunlarına yol açmaktadır. Birinin kendini bir yere ait hissetmesi ve kök salması, kök salmayanın dışlanması halini alabileceği için tehlikeli bir yaklaşımdır. Örneğin göçebeler²⁵ yerleşik kavramına uygun değildir, kontrol edilemeyen, evcilleştirilemeyen ve öteki olarak görülmekte ve dışlanmaktadır. Leach, Heidegger'e *anavatan (homeland)* kavramının bu kadar cazip gelmesinin sebebinin onun milliyetçi bakış açısı olabileceğini

---

²⁵ *Göçebe* kavramı burada Bölüm 2.2.3'te bahsedildiği gibi, bir yeri bırakıp diğerine yerleşmeyi değil, sürekli yer değiştirmeyi içermektedir.

söylemektedir. Ayrıca yerleşik mimarlık ve toprağa çağrışım, aslında anavatana çağrışımıdır ve Heidegger için bu kentlerde değil, doğa ve gelenekle ilişkili olan kırsal alanda yer almaktadır (Leach [55]).

Leach yer ve yerellekle özdeşleşmiş bölgeselciliğin bünyesinde bölgesel ve milli kimlikle ilgili potansiyel tehlike barındırdığını söylemektedir. Bunun geç kapitalizmin kültürel ilişkilerindeki konseptin esas karmaşık yanı olduğuna da değinmektedir. Leach kapitalizmin farklı gördüğü her şeyi tüketim nesnesi haline gelebileceğini söylemektedir. Turizm ve tatil ile ilişkilendirilen bir bölge, ironik olarak egzotik diye anılırken aslında bu yer de tüketim nesnesi haline gelmektedir (Leach [55]).

Leach'e göre kimliğin kaynağı olarak görülen iskanın bir tasarım kriteri olmasını sorgulamanın yanı sıra, bu kadar yere özgü tasarımın varlığını ne kadar süreyle devam ettirebileceği de sorgulanmalıdır. Leach eğer çağdaş toplumumuz açık, kozmopolit bir toplumsa, kesinlikle dili ve formu bir idealle eşleşen bir mimariye ihtiyacımız olduğunu söylemekte ve bu ideali şöyle tanımlamaktadır [55]:

Yerin ruhunun sabit kısıtlamalarına baskın çıkıp, ötesine geçen ve geleneksel olanın gelişmesine direnen açık mimari. (2001, sf.100)

Yerlerin tekdüze olmasını eleştiren modern-sonrası yaklaşımlar alternatif bir yer olgusunu değil, her yerin eş zamanlı yaşandığı çevreleri oluşturmaktadır. Ulaşılan nokta; mekânsal farklılıktan ziyade, değişik türden mekânsal aynılıktır (Akcan [56]).

Yer üzerine yapılan tüm bu eleştirilerle birlikte, farklı bakış açıları ortaya çıkmıştır. Kavramın sonrasında gelişen eleştirel düşünceler genelde yere bağlanmayı reddeden bir çerçevede toplanmaktadır. Bu çalışmada eleştiriler 4 bölümde ele alınmıştır. Öncelikle yer olmayanlar bölümünde, yer olabilmeyi gerektiren özellikleri bünyesinde bulandırmayan yaklaşımlardan bahsedilmiştir. Arkasından bir önceki bölümde yapısalcı yaklaşım ve bağlamla ilişkilendirilen durumun devamı niteliğinde post-yapısalcılık ve yere kimlik veren her türlü bağlamdan kopuş irdelenmiştir. Sonrasında sabit ve bitmiş olmayı reddeden oluş mimarisi üzerinde durulmuş ve aidiyet fikrini

barındırmayan yersizyurtsuzlaşmadan söz edilmiştir. Son olarak ise yeri farklı açılardan savunan sosyal mekân kavramı üzerinde durulmuştur.

Yer üzerine gelişen bu yaklaşımlar, yere bağlanmanın getirdiği sabitlik fikrine karşı çıkmaktadır. Sabit, bitmiş ve durağan mimari ürün tasarımı eleştirilmektedir. Zaman faktörünün göz önünde bulundurulmasını ve devinimi önemsediklerini söylemek mümkündür. Konuyla ilgili olarak, çalışmada yer savunuları kısmında görüşlerine değinilen Rapaport [24] mimarlık – yer ilişkisinde, çevre-insan ilişkileri ve dolayısıyla kültürün hep ön planda olduğunu belirtmektedir. Eylemlerin kültürlere göre değişkenliğinden ve buna göre mekân ihtiyacının da farklılaştığından bahsetmekte, kültür ile yer arasındaki çok sıkı bağın, olması istenmeyen ve tavsiye edilmeyen bir durum olduğunu söylemektedir. Değişimler karşısında kalıcı olabilmek için, bina tipleri ve yerleşmeler arasında esnek, gevşek, yeni koşullara göre değişebilen bir bağ önermektedir (Rapaport [24]).

İncelenen kuramsal bilgilerin birtakım ortak düşünceler etrafında şekillendiği görülmüş ve konuyu derlemesi amacıyla, bu ortak noktalar çerçevesinde çıkarımlarda bulunularak yaklaşımlar; *kişiler, öne çıkan kavramlar ve nitelikler* şeklinde şemalaştırılmıştır. Yer Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yer Savunuları'na dair bilgilerin derlemesi Çizelge 2.8'de, Yer Kavramı Sonrası Gelişen Düşünceler ve Eleştirel Görüşler'in derlemesi ise Çizelge 2.9'da yer almaktadır.

Çizelge 2. 8 Yer Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yer Savunuları

Yer Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yer Savunuları			
	Soyut Kavram Mekana Karşı Yer ve Fenomenolojik Yaklaşım	Bağlam ve Yapısalcılık	Bölgeselcilik ve Eleştirel Bölgeselcilik
mimar	<ul style="list-style-type: none"> Christian Norberg-Schulz Juhani Pallasmaa 	<ul style="list-style-type: none"> Aldo van Eyck Amos Rapaport Christian Norberg-Schulz 	<ul style="list-style-type: none"> James Stirling Peter Zumthor Oscar Niemeyer Geoffrey Bawa Kenneth Frampton
düşünür	<ul style="list-style-type: none"> Martin Heidegger Gaston Bachelard 	<ul style="list-style-type: none"> Colin Rowe Fred Koetter 	
öne çıkan kavramlar	<ul style="list-style-type: none"> fenomenoloji varlık insan deneyimi aidiyet yerin ruhu (ing. genius loci) tektipleşmeye karşı anlam kimlik karakter çevresel koşullar 	<ul style="list-style-type: none"> yapısalcılık bağlam çevresel koşullar ortam tektipleşmeye karşı mimari ve düşünsel çevreye uyum göstergebilimsel uyum anlam tarihi koruma insan-çevre ilişkisi 	<ul style="list-style-type: none"> bölgeselcilik eleştirel bölgeselcilik yerellik yerel malzeme atmosfer iklimsel / topografik koşullar gelenek bölgesel kimlik deneyim tektipleşmeye karşı
nitelikler	<ul style="list-style-type: none"> Anlam, kimlik ve tarih odaklı tasarım. Soyut fiziksel mekandan ziyade, insan deneyimiyle oluşmuş yer odaklı tasarım. Çevresel faktörlere uyum. Yerin sahip olduğu tüm değerlerin yerin karakterini oluşturması. Genel atmosferin önemi. Zaman içindeki oluşumu. İnsanı ön planda tutan anlayış. 	<ul style="list-style-type: none"> Çevreyle bütün halinde anlam üretimi. Dizge ve bir bütün oluşturma. Düşünsel, sosyal, toplumsal, ekonomik, fiziki vb. açıdan tüm mevcut duruma uyum. Bütünleşme. Zaman içinde oluşmuş katmanlara uyum. İnsan-çevre ilişkisinin ön planda olması. 	<ul style="list-style-type: none"> Bölgesel koşullara, iklime ve yerel malzemeye odaklı tasarım. Evrensel ve yerel arası iletişim noktası. Uluslararası üsluba eleştirel bakışla, yerel malzemeyle yorumlanması. Bölgeselcilik ve eleştirel bölgeselcilik, farklı zamanlarda ve farklı açılardan yerelliği savunan iki yaklaşım.

Çizelge 2. 9 Yer Kavramı Sonrası Gelişen Düşünceler ve Eleştirel Görüşler

Yer Kavramı Sonrası Gelişen Düşünceler ve Eleştirel Görüşler				
	Yer Olmayanlar	Bağlamdan Kopuş ve Post Yapısalcılık	Oluş Mimarisi ve Yersizyurtsuzlaşma	Sosyal Mekan
mimar	Rem Koolhaas	Peter Eisenman Bernard Tschumi		
düşünür	Marc Augé	Jacques Derrida	Gilles Deleuze Felix Guattari	Henri Lefebvre David Harvey
öne çıkan kavramlar	yok mekan yer olmayanlar atik mekan (ing. junkspace) sahte yerler ilişkisizlik tarihsellik yoksunluğu benzerlik tekrarlanabilir süpermodernite mekanları havaalanı, AVM, süpermarket	bağlamdan kopuş post-yapısalcılık dekonstrüktivizm kolaj eleştirel yaklaşım bağsamsızlık çözütürücü mesken olmama zamansız anlaşma kontrat yeniden bir araya geliş	oluş mimarisi yersizyurtsuzlaşma olay süreç yersizleşme yeni tür bağsamsallık ortam değişim köksap yerleşik olmayan / göçebe	yeniden türetilen mekan sosyal mekan sosyal ilişkiler oluşum hali zaman-mekan sıkışması
nitelikler	İlişki, tarih ve kimlik yoksunluğu. Anı birikimi olmaması ve toplumsal ilişki kurulamaması. Tarihin ancak gösteri olarak varolması. Süpermodernite mekanlarının genelde yer olmayanlara dahil oluşu. Her yerde yapılabilen ve benzer yerler. Aidiyet duyulmadığı için, kullanıcının orada olduğu sürece kimlik kaybına uğraması.	Değişmez olana eleştiri olarak, yere ait olma fikrine karşı. Bağsamsal tüm kodların/gerekliliklerin yok olması. Ürünün hiçbir (biçimsel, üslupsal, sosyal, tarihsel) dizgede yer almaması. Derrida'nın "mimarlığın mesken ve yerleşme sembolü oluşu" fikrine ve Heidegger'ci iskana karşı oluşu. Dış değerden bağımsız, yere ait olmayan mimari ürün tasarımı. Yere ait kodlara karşı çıkış.	Fiziksel varlık / varoluş yerine olay / oluşa öncelik. Çevreyle süreklilik ilişkisi kurarak durağan tasarım yapmak oluş mimarisi fikrine aykırı. Mimarinin anıtsallaştırıldığı her tür sabitlilik/donmuşluk yerine akışkanlık ve devinim. Bağlamın iflası değil, yeni bir tür ilişki oluşu ve sürekli tanımlamak gerekliliği. Yersizyurtsuzlaşmanın; "yerleşikliğin zıttı, yer değiştirebilirlik" oluşu. Yapının bir ortam ve ortamın hep bir devinim içinde olması.	Lefebvre için sosyal ilişkiler mekansal bir varoluş ile mevcut. Sosyal ilişkiler olmadığı sürece yer soyut. Mekanın ilişkiler üzerinden kurulması. Harvey, olma yerine oluş halini savunur. Harvey, insan pratiğini önemli buluyor. Zaman-mekan sıkışmasında, hayatın hızı artarken, bir yandan da engeller aşıyor.

BÖLÜM 3

YERSİZLİK ÜZERİNE BİR OKUMA

Yer kavramının *oluşunu* tamamlayabilmek ve mevcut durumu analiz edebilmek adına oluşum yolları çerçevesinde yersizlik, Bölüm 2’de bahsedilen kavram ve düşünceler ışığında, Türkiye, Avrupa ve Amerika’dan örnekler üzerinden incelenecektir. Bu bölümde yapılacak olan kuramdan ziyade uygulamayı ele alan, pratiğe yönelik durum okuması tamamen bir irdeleme denemesidir.

Yersizleşme nasıl oluşmaktadır? sorusunun yanıtı aranırken; yersizleşmeye sebebiyet veren durumların da irdelenmesi sebebiyle *Yersizleşmenin arka planındaki etkiler nelerdir?* sorusu da araştırılmış olmaktadır. Yersizliğin hangi yollarla somut hale gelerek, nasıl mimari ürünler oluşturduğu sorgulanacaktır. Günümüzde yere ilişkin verilerin her zaman tasarımda girdi olarak kullanılmadığını, yerel özelliklerden bağımsız ve bağlamdan kopuk mimari tasarımların yapıldığını ve bunun sonucunda da yersizliğin meydana geldiğini söylemek mümkündür. Urry’nin Meyrowitz²⁶’den aktardığına göre [18]:

Dünyamız, pek çok insana aniden anlamsız görünebilir; çünkü modern tarihte ilk kez, dünya görece olarak yersizdir. (1999, sf.297)

²⁶ Joshua Meyrowitz’in 1985 tarihli *No Sense of Place* isimli kitabından aktarılmaktadır.

3.1 Yersizleşme Yolları

Yersiz olarak nitelendirdiğimiz çoğu mimari ürünün; genel çerçevede bulunduğu yer ve zaman ile ilişki kurmadığını, fiziki, kültürel, sosyal açıdan bağlama ve her türlü çevresel faktöre duyarsız kaldığını söylemek mümkündür.

Yersizleşmeyi incelerken; teori ve pratiğin birleşimindeki sorunun yersizliğe sebebiyet verdiği çözümlenmesine ek olarak; Bölüm 2’de detaylı olarak aktarılan iki mimarlık kuramcısının yer için belirlediği kavramlar üzerinden ilerlemek uygun görülmüştür. Mimari tasarımda yeri savunan Schulz’a [12] göre yerin ruhunun kavranması için üç önemli değer vardır. Bunlar; *kimlik, tarih ve anlam*dır. Yok-mekân kavramını ortaya atan Augé [41] için de benzer şekilde, bir yerin yer haline gelmesi için gereken üç temel özellik vardır. Bunlar; *kimlik, tarih ve ilişkisellik*dir. Yersizleşmenin çözümlenmesi bu kavramlar baz alınarak tersten bir okuma aracılığıyla yapılacaktır. Bu noktada yerin tersine; kimliksiz, tarihsiz ve anlamsız/ilişkisiz olarak orta noktada birleştirilen bu üç kavram yersizlik ile ilişkilendirilmiştir. Dayanağını buradan alan üç yersizleşme yolu sırasıyla; *Yerlerin Aynışması, Tarihin Metalaşması ve Yapay Yer Oluşması* olarak belirlenmiştir. Yerlerin Aynışması başlığı altında; homojenleşme sonucu her yerin giderek birbirine benzemesi, her şeyin her yerde olabilmesi ve yerlerin kimlik kaybı incelenecektir. Birbirine eş yerler oluşturulması yoluyla meydana gelen yersizlik araştırılacaktır. Tarihin Metalaşması bölümünde; kendiliğinden oluşan bir tarih yerine, nostaljik bir yaratım sonucu meta haline gelen yerlere odaklanılacaktır. Zaman faktörünün önemsiz kılınması, devinim ve oluşun gözardı edilmesi irdelenecek ve bu yolla oluşan yersizlik araştırılacaktır. Yapay Yer Oluşması başlığı altında ise; kendiliğinden gelişen ve bir sürecin ürünü olan ilişkilerin değil, yapay yollarla sonradan oluşturulan anlam ve ilişkiler sonucu birer göstergeye dönüşen yerler incelenecektir.

İncelenecek örneklerde yer, zaman ve yer/zaman kavramlarının kendi süreçleri dışında yeniden şekillendirildiği de görülmektedir. Bu örneklerin çoğunun; yersizleşmenin ve bunun yaratımının çoğu zaman birden fazla etkenle gerçekleşmesi ve birbiriyle ilintili olması sebebiyle diğer başlıklar altında da incelenebileceğini belirtmekte fayda vardır.

3.1.1 Yerlerin Aynılaşması

Yer olgusu ve yerellik; kimlik ve aidiyet unsurlarına hitap ettiği için ayırteğici bir özelliktir. İnsanı ve deneyimi ön planda tutmak kadar tektipleşmeye karşı çevresel faktörlere ve her tür bağlama uyum sağlamak da yer oluşturmak açısından önemlidir. Bağlamı dikkate alıp, bu koşullar dikkate alındığında birbirinden farklı niteliklere ve kendine ait bir karakteristiğe sahip yerler meydana gelmektedir. Fakat, günümüz koşullarında karakteristik niteliklerini kaybetmiş, nerede bulunulduğu tanımlanamayan, aidiyet duyulamayan ve birbirine eş değer yerler oluşmaktadır. Birçok farklı kent ve ülkede birbirinin benzeri ve hatta aynısı yerleri görmek mümkündür. Bu; yerlerin spesifik niteliklerini göz önünde bulundurmadan bir takım küresel etkilenmeler doğrultusunda tektip planlanmasının sonucudur. Giddens'ın [46] belirttiği gibi yakın temastan uzak, namevcut durumlar ve kişilerarası ilişkilerin geliştiği bu dönemde yer olgusu zayıflamaktadır. Birbirinden çok uzak coğrafyalar aslında birbirine bağlıdır ve bu yerlerin şekillenmelerinde tek taraflı veya karşılıklı etkilenmeler yaşanmaktadır (Giddens [46]).

Bölüm 2.1'de aktarılan yere ait ayırteğici özellikler ve nitelikler birer girdi olarak kullanılmadığı zaman yer-siz mimari ürünler ortaya çıkmaktadır. Kimlik ve aidiyet sorunu yaşanan birbirine benzer bu yerlerde aynılaşma yoluyla yersizleşme meydana gelmektedir.

Küreselleşmenin anlam olarak; sınırların erimesi, tek bir mekân ve yer oluşumu olduğu üzerinden ilerlersek; genel olarak yerler arası homojenlik sağladığını varsayıp, yer ve yerin ruhu kavramlarıyla tezat oluşturduğunu söylememiz mümkündür. Massey'in [53] aktardığına göre Marx; küreselleşme sürecinde mekânın zaman tarafından yok edilmekte olduğunu söylemektedir. Harvey de bunu savunmakta ve günümüzde yaşanan bu durum için zaman-mekân sıkışması tanımını kullanmaktadır. Yırtıcı'ya [57] göre günümüzde sermaye metropollerde yeri coğrafı ve kültürel karakteristiklerini göz ardı etmeye zorlamaktadır. Küresel ekonomi yerele bağlı kalamayacağı için yereli kolaylıkla küresel yerlere dönüştürmektedir. Kuban'a göre ise homojenleştirici etkiye sahip küreselleşme bilim ve sanatın küreselleşmesi de dahil olmak üzere en fazla mimaride görülmektedir [58]:

Uygarlığın yakın tarihinde mimari üslup açısından 19. yüzyıldan bu yana, bugün hiçbir alanda görme olasılığı olmayan bir küreselleşme olmuş. 19. yüzyıl emperyalizmi, güce ve kültürel hegemonyaya dayalı bir mimari küreselleşmeyi Hollanda'nın Jakarta'sından, Raj'ın Hindistan'ına, Afrika'ya ve Osmanlı başkentine kadar taşınmıştır. (2000, sf.78)

Mimarlık günümüzde artık kullanım değeri yerine göstergelere ve imajlara dayalı bir kimlik üzerinden değerlendirilmektedir. Küresel değerler yerel olanı yok ederek, bu yolla herhangi bir yer haline getirmektedir (Aydınlı [59]). Yerlerin göstergelere dönüşümü sonucunda ortaya çıkan homojen fakat küresel yerler dünya çapında tanınırlık ve geçerlilik kazanmaktadır. Kentte bu tip potansiyele sahip yerler belirlenmekte, odak noktası haline getirilmeye çalışılmakta; bu amaçla yeni nitelikler ve işlevler yüklenerek küresel yerler yaratılmaktadır. Oluşturulan bu yerler küresel dolaşıma eklenebilmektedir. Bu durumda küresel değerlerle donatılan yerlerin ayırtedici özellikleri giderek arka planda kalmaktadır. Zamanla bu niteliklerini yitiren yerler, sahip olduğu özgün kültürü kaybetmekte ve anlamında çelişkiler oluşmaktadır. Metropollerin her yerinde aynı tip kahve dükkanlarını, kitapçıları, otelleri, restoranları ve konutları görmek mümkündür. Massey [53] farklı yerlerde aynı mağazaları, müziği, yemeği bulabilmenin aslında yerelliğin parçalandığı nokta olduğunu söylemektedir. Buna örnek olarak günümüzde sık rastladığımız starbuckslar veya hilton otellerini vermek mümkündür. Tanyeli [41] kent merkezindeki otel zincirlerinde otelin imajının her ülkede aynı biçimde uygulandığını söylemektedir. Şekil 3.1 ve 3.2'de bir otel zincirinin Kosice ve İstanbul'da bulunan yapılarının biçimsel benzerliği görülmektedir. Bu durumun, otelin kurumsal kimliğini yansıtmanın her türlü yerelliğin ve kimliğin önüne geçtiğinin bir kanıtı olduğunu söylemek mümkündür. Bu oteller sadece hangi ülkede bulunduğu dair anımsatma imajı barındırmaktadırlar (Tanyeli [41]). O yere ilişkin atıfta bulunulacak imaj bulunamadığında ise Bölüm 3.1.3'te *Yapay Yer Oluşması* başlığı altında detaylı bir şekilde aktarılacağı gibi, yapay olarak başka yerlerin niteliklerini kendilerine referans edinmektedirler.

Şekil 3. 1 Bir otel zincirinin İstanbul şubesi [60]

Şekil 3. 2 Bir otel zincirinin Kosice şubesi [61]

Aynılaştırıcı etkiye sahip küreselleşme bir yandan da yeni ihtiyaçlara sebebiyet vermektedir. Kapitalist ekonomide tüketim sadece gereksinimlerle sınırlı değildir ve

devamlı yeni ihtiyaçlar yaratmak zorundadır (Yırtıcı [62]). Baudrillard konuyla ilgili olarak Whitehead²⁷'den *Homo economicus'un* hikayesini Öyle aktarmaktadır [63]:

Bir zamanlar kıtlık içinde yaşayan bir insan varmıŐ. Sayısız maceradan ve Ekonomi Bilimi içinde uzun bir yolculuktan sonra, Bolluk Toplumu'yla karŐılaŐmıŐ. EvlenmiŐler ve pek çok ihtiyaçları olmuş. (2012, sf.71)

Her alanda olduğu gibi mekânsal anlamda da yeni ihtiyaçlar turedike bu doğrultuda yeni yapı tipleri ortaya çıkmaktadır. Bu yeni oluşan yerlerde, hem işlevsel olarak küresel dünyaya uyumlu olması hem de tarihsel verilerden yoksunluğu nedeniyle yersizleşme fazla görülmektedir. Bu tip yerler günümüzde sıkça uygulanmakta ve giderek kent yapısını deĐiŐtirmektedir. Gökdelenler, yüksek büro blokları, bankalar, oteller, tatil köyleri, marinalar, yeni niversiteler, kent içi compound'lar Kuban için kapitalin teŐvik ettiği yapılarıdır. Kuban bu tip yapıların simgesel biçimler ve büyük boyutlarla ön plana çıktıklarını söylemekte ve estetikliğiyle ilgili Şu ifadeleri kullanmaktadır [58]:

Özellikle Türkiye gibi ülkelerdeki vahŐi kapitalizmin ürettiği fiziksel çevrenin bir anti-estetik ifadesi olduğu da söylenebilir. Fakat itiraf etmek gerekir ki en çok küreselleŐen budur. İlkel kapitalist tavırlar, ilkel bir tüketicilik, kontrolsüz bir yapı etkinliği, büyük toprak yağmaları, kırsal kültürün dışarıdan geleni sünger gibi çekip, günübirlik amaçlar için yorumlaması, bütün bunlar 19. yüzyılın Amerika'sından, bugünün geliŐmekte olan (!) ekonomilerinin egemen olduğu bütün ülkelere kadar her iklimde İstanbullar, Ankaralar, Mexico Cityler, Karaçiler, Kahireler, Jakartalar yaratmıŐtır. Bu irkinliklere ilişkin görsel bilgileri de ancak bilimsel makalelerin siyah beyaz fotoğraflarında bulabiliyoruz. (2000, sf.79)

---

²⁷

Matematikçi ve filozof olan Alfred North Whitehead'den aktarılmaktadır.

Bilgin [45]; bölüm 2.2.1'de de belirtildiği gibi Giddens'in modernleşmenin etkisi olarak saydığı süreksizlik, bağlamdan kopuş ve düşünürselliğin; farklı zaman, mekân ve varoluş biçimlerinin oluşumuna sebebiyet verdiğini savunmaktadır.

Bu tip yerler geçmiştekilerden farklı bir zaman-yer anlayışı ve ilişkisi içermektedir. Bu durum *yer* açısından yeni kurguların oluşması ve bu birbirinden farklı fonksiyonların bir araya gelip, eklenerek yeni yerler meydana getirmesidir. *Zaman* açısından ise; zamanın sınırlarının yok edilerek birbirine geçirilmesidir. Zaman-mekân sıkışması günümüz yeni yer tipleri üzerinde bağlamdan kopuk, her yere ait olma etkisi yaratmaktadır (Sayar ve Süer [64]).

Yırtıcı'ya göre küreselleşmenin zaman üzerinde mekanikleştirici bir etkisi vardır. Bu durumda “her şey her yerde aynı zamanda olabilir” [65]. AVM'lerde her saatin kullanıma uygun hale getirilmesi, konut sitelerinde daha yavaş akan zaman hissi yaratılması bunun sonucudur.

Şekil 3. 3 Küreselleşme sonucu benzer yapı tiplerinin yoğun olarak yer aldığı Maslak [66]

Farklı coğrafyalarda herhangi bir benzerinin kolaylıkla bulunabileceği ve metropollerde çok fazla yer alan AVM'ler için Baudrillard *bizim kendi Pantheon'umuz* tanımlamasını yapmaktadır. Bu tip yerler neredeyse tam bir kent özelliği göstermekte ve tüketim etkinliklerinin sentezi burada yapılabilmektedir (Baudrillard [63]).

Yırtıcı bulunduğu yer ile ilişki kurmaya ihtiyaç duymadığını söylediği AVM'lerin tüketim mantığının son noktası ve en büyük cisimleşmiş aracı olduğunu öne sürmekte ve buradaki yer olgusunu şöyle tariflemektedir [62]:

Çevresi ile ilişki kurmaz, diğer yandan içerisini de kendi iç kuralları ile işleyen bir mekâna dönüştürür. İçerisi mevsimsel dönüşümlerden gece ve gündüz farkından, zamanın döngüsellikinden koparılmıştır. Sürekli olarak kendi soyut zamanını yaşar. Zaman içeride istenildiği gibi yönlendirilebilir, baştan kurulabilir. İçerideki insan, nesnelere ve olaylar bu özel zaman ve mekân alanına dahil olur. Asıl hedeflenen zamansızlık ve mekânsızlık daha doğrusu “yer” duygusunun yok edilmesidir. (2002, sf. 23, 24)

Günümüzde AVM'ler her ne kadar kamusal alan gibi gösterilmeye çalışılsa da, bu yerlere herkesin, her koşulda erişimi olup olmadığına dair farkındalık artık daha fazladır (Zukin [67]).

Modern zamanın sarsıcı hızı yüzünden insanlar durağan olma gereksinimi duymaktadır, bu sebeple de kimlik duygusu ihtiyacı giderek daha fazla hissedilmektedir (Massey [53]). Bu ihtiyaca cevap vermek amacıyla, günümüz koşullarında kendiliğinden oluşamayan aidiyet; yapay olarak sağlanmaya çalışılmaktadır. Kaybedilen aidiyet, kimlik gibi duyguları yapay yollarla yaratma çabası ne kadar ön plandaysa ortaya çıkan yersizlik de o kadar fazladır.

Güzer [68] yapıların anlam ve kimlik boyutlarının baskın bir değer girdisi oluşturduğunu söylemektedir. Fakat günümüzde yapı stoğu ve kendiliğinden oluşmuş bir yer yerine, yapay olarak oluşturulmuş yerler yaratılmaktadır. Bu tasarlanıp, belirlenmiş bir kimlik ve bunun yoğun olarak kullanılmasıdır. Bu kimliğin bağlamsal değer ve yerellikle ilgisi yoktur, tamamen küresel bir yaklaşımdır (Güzer [68]).

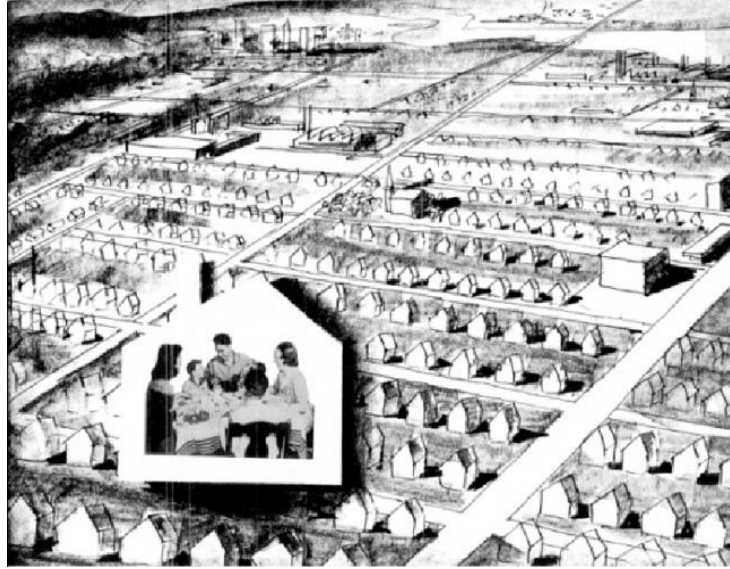
Bu noktada yerlerin ancak küresel işlevler edinip, yerel özelliklerini ön plana çıkardıkça küresel sürece dahil oldukları söylenebilir. Fakat yine de sadece küresel sürece eklenilebilen ve ekonomik değeri olan yerelliklerin ön plana çıkabildiğini belirtmekte fayda vardır. Ayrıca bu ilişkide küresel yani homojen olanın egemenliği devam etmektedir (Yırtıcı [65]). Bu amaçla yeri ön plana çıkarmaya çalışırken oluşan

yersizliğin yankıları günümüzde devam etmektedir. Özellikle zaman ve mekân kavramlarının algısal olarak değiştiği yeni yapı tiplerinden kapalı yerleşimlerde yaratılmak istenen kimlik ve aidiyet mimari ürünlerde olduğu kadar, pazarlanma biçimlerinde de öne çıkmaktadır.

1980'li yıllardan itibaren inşa edilen bu yerlerin muadillerine göre ön plana çıkmaları amacıyla diğerlerinden farklı niteliklere sahip olmalarına çalışılmıştır. Genel olarak kent dışında, çeperlerde yer alan bu kapalı yerleşimlerin pazarlanmasında, aidiyet hissi ve yerleşme vadeleri ön plandadır (Görgülü ve Koca [69]).

Kapalı konut yerleşimlerinde aidiyet ve yerel olma hissi oluşturulan sınırlar içinde ön plana çıkarılmakta ve tıpkı projelerin diğer özellikleri gibi paket halinde sunulmaktadır (Sayar ve Süer [64]).

Kişilerin yerel olmaları ve kendilerini oraya ait hissetmeleri aslında garanti edilmektedir. Şekil 3.4'te MOMA'daki bir sergide; birbirinin aynısı onlarca evin arasından birinin içinin gösterildiği bir karenin, bu tip yerlerde ön plana çıkarılmak istenen aile yaşantısı ve dolayısıyla aidiyet hissini görselleştirdiği çıkarımını yapmak mümkündür.

Şekil 3. 4 MOMA'daki *Look At Your Neighbourhood* Adlı Sergiden Bir Görsel [70]

Bali'ye [71] göre kapalı yerleşimler halindeki konutlar seçkinlerin işten arta kalan zamanlarını kendileriyle aynı düzeyde kişilerle geçirmek istemesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu noktada pazarlanan, konuta ek olarak bir tür aidiyet ve yaşam tarzıdır.

Bali bu tip yerlerin oluşmaya başladıkları yılları, kendini İstanbul'un asli sahipleri olarak gören bir kesimin kendini ön plana çıkararak, taşradan gelenlerle birlikte yaşamak istemedikleri bir dönem olarak nitelendirmektedir. İlk yıllarında bu tip yerleşimlerde insanların aslında sahip olmak istedikleri aidiyeti yaratmanın yolu, orada yaşayacak yeterince seçkin kitleyi belirlemekten geçiyordu ve böylece buralarda yeni cemaatler oluşturuluyordu (Bali [71]).

Kapalı yerleşimler, kent dışında büyük hacimli alanlar bulunarak, kendi kendine yetecek şekilde kurgulanarak, neredeyse Amerika banliyölerindeki yaşamın kopyası olan yapay mahalle ortamları kurularak inşa edilmektedir (Bali [71]). Şekil 3.5'te İstanbul-Beykoz'da bulunan bir yerleşim ile Şekil 3.6'da ise Amerika-Kaliforniya'da bulunan yerleşimin benzerliği bu tespiti doğrular niteliktedir. İki yer arasındaki tüm coğrafi, kültürel, iklimsel bağlam farklılıklarına ek, Amerika'dakinden farklı olarak Beykoz'daki yerleşim İstanbul Boğazı'na vista oluşturacak şekilde eğimli bir alanda yer almaktadır. Konumu itibariyle tasarıma girdi oluşturabilecek çok fazla niteliğe sahip olmasına rağmen Şekil 3.5 ve şekil 3.6 arasında karşılaştırma yapıldığında; yapım malzemeleri, biçimleri ve renklerine kadar birbirlerinin aynısı olduğunu görmek mümkündür. Tüm bunlara ek olarak bulunduğu yerde ormanlık alanı kullanımı, araziye yerleşimi gibi çevresel açıdan bağlamla örtüşmeyen kararlarının da mimarlık camiasınca eleştirildiğini aktarmakta fayda vardır.

Şekil 3. 5 İstanbul-Beykoz Konakları [72]

Şekil 3. 6 Kaliforniya’da La Habra isimli yerleşme [73]

Toplu Konut İdaresi (TOKİ)’nin gerçekleştirdiği büyük ölçekli tip konut projeleri tüm kentlerde birbirinin benzeri biçimlerde uygulandığı için; bu projelerin yere uygun ve oraya özel tasarım yapılmadığı yönünde eleştirilmektedir. Yerin nitelikleri, kentlerin iklimsel, fiziksel, coğrafi ve kültürel yapısı dikkate alınmamakta, bağlamı gözardı eden uygulamalar yapılmaktadır. Bu sebeple bu yerleşimler bulunduğu yer ve kent dokusuna uyum sağlayamadığı gibi tüm kentleri de aynılaştırmaktadır. Genel anlamda çevreden kopuk bir yaşam sunan bu yerleşimlerin yapım süreçlerinde kullanıcı faktörünün ne kadar geri planda tutulduğu ve rant odaklı yapılanmalar olması da ayrıca tartışmalı konulardır.

Şekil 3. 7 İstanbul-Kayabaşı TOKİ Konutları [74]

Şekil 3. 8 TOKİ'nin Bursa Kentine Tokadı isimli fotoğraf yarışması 2. Ödülü [75]

Tıpkı Şekil 3.8'de görülen kent içi konut alanının çevresiyle ilgisiz yapılanması gibi, kapalı yerleşimler de kendi içinde aidiyet ve bu yolla da yer yaratımı çabalarına karşın, bağlamıyla ilişkisi son derece zayıftır. Bu yerleşimler, bulunduğu yerin fiziki, sosyal ya da ekonomik herhangi bir bağlama uyum sağlamamakta, oraya ait olmaya çalışmamaktadır. Kurulan aidiyet ve yerelliğin yapaylığını çevresiyle ilişkisindeki sorunlardan anlamak mümkündür. Burada yaşayanlar, sınırlar dışında, çevrelerinde ne olup bittiği hakkında fikir sahibi değildirler. Kent çeperinde yer alan bu yerlerin çoğunun çevresindeki yaşam kalitesi son derece düşüktür. Bu durum Şekil 3.9'da görüldüğü gibi birbiriyle komşu fakat birbirinden apayrı iki yer yaratmakta ve bu iki yer arasında ayrılmaya da yol açmaktadır.

Şekil 3. 9 Brezilya'dan aynı yerde birbirinden bağımsız iki konut grubu [76]

Böyle kapalı yerleşimlerde kendi bünyelerinde yaratılmaya çalışılan aidiyet hissi aslında yerle olan zayıf ilişkinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir mecburiyettir. Yerlerin kendi nitelikleri gözardı edildikçe yerler arası farklar giderek azalmakta ve bu yolla birbirine eş yerler oluştuğunda da yersizlik meydana gelmektedir. Bu durumdan özellikle uzun süreler sonucunda kendine ait nitelikleri ve bağlamı oluşmuş tarihi çevreler olumsuz yönde etkilenmektedir. Hnilica kentlerin aynışmasından bahsederken; Koolhaas'ın sadece tüketim odaklı kentleri tanımlarken kullandığı *jenerik kent* sözcüğünü kullanmaktadır (Hnilica [37]). Jenerik kent için sayıca çok fazla küresel ortama sahip ve tarihi verilerden yoksun kent tanımını yapmak mümkündür.

İncedayı [77] yerlerin sadece özlerine ait değerler ve kimliklerle çekim noktası oluşturması gerektiğini savunmaktadır. Bu noktada Galataport-Tophane örneğini vererek, yapılması planlanan Galataport projesi²⁸ ile küresel değer haline gelerek, kente çok fazla ziyaretçi gelmesinin planlandığını; fakat bu esnada, Tophane'nin yer olarak kendi değerlerinin yok edildiğini söylemekte ve yerle ilişki kurmayan, bağlamdan kopuk düzenlemeler yapıldığına dikkat çekmektedir (İncedayı [77]).

Şekil 3. 10 Galataport'un arkada Tarihi yarımada ile birlikte görseli [78]

²⁸ Galataport Tophane bölgesinde bulunan Salıpaazarı Kruvaziyer Limanı özelleştirme projesidir.

Şekil 3. 11 2013 tarihli denizden Tophane'ye bakış [79]

Şekil 3. 12 2. Abdülhamit döneminde denizden Tophane'ye bakış [80]

Günümüz koşullarının tüm bu aynılaştırıcı, homojenleştirici ve yersizliği ön plana çıkaran etkilerine rağmen, küreselleşme her zaman homojenleşmeyi

gerektirmemektedir. Yerel değerler bazen yerin küresel ortama uyum sağlamasında bir araç olarak da kullanılmaktadır. İhtiyacımız olan; yerelin ve yerin küresel bir algısıdır (Massey [53]).

3.1.2 Tarihin Metalaşması

Yersizliğe sebep olan bir diğer mimari üretim biçimi, uzun zaman içerisinde güçlü yerellikler ile oluşturulmuş tarihi özelliklerin yeni yer oluşumunda bir girdiden ziyade meta olarak kullanılmasıdır. Tarih ve beraberinde o zamana ait kültür tekrarlanarak yerler birer göstergeye dönüşmekte ve bu yolla ön plana çıkması sağlanmaktadır. Yerlerin otantik özellikleri ön plana çıkarılarak yapılan bu uygulamalarda, tarihi üsluplar tekrar edilmekte, yerler biçimsel özellikleri taklit edilerek yeniden yaratılmakta veya geçmişte varolan yapıların kopyaları inşa edilmektedir.

Tarihi bir meta haline getiren bu uygulamaların asıl amacı, dikkat çeken tarih ardında ilginç peyzaj ve yerler yaratarak ilgiyi artırma ve odak noktası oluşturmaktır. Bu yolla Bölüm 3.1.1’de de belirtildiği gibi; tarihi veriler küresel dolaşıma eklenmeyi sağlayacak yerel veriler haline getirilmeye çalışılmaktadır. Küresel pazarda yer edinebilme ve marka kent oluşturma amacıyla yapılan bu girişimler yeri kalkınma kaynağı haline getirmeyi de amaçladığı için yerel yönetimlerin ilgisini fazlasıyla çekmekte ve bu tip uygulamalar destek görerek, sayıları giderek artmaktadır.

Bir yerin yerel tarih ve kültürünün kullanıma açılımı ve kalkınma kaynağı haline gelmesi küresel-yerel süreçler arası bağlantının sağlanmasıyla gerçekleşmektedir. Urry bir tarihi miras kentinin kurulması için yerine getirilmesi gereken üç ön koşulu şöyle tanımlamaktadır [18]:

1. Çeşitli tarihsel dönemlere ait çekici ve iyi korunmuş birçok yapı mirası olmalıdır.
2. Bu tür yapıların turistik amaçlara uygun kullanılmaları gerekecektir.
3. Yapıların bir bakıma tarihsel olarak anlam taşımaları, önemli tarihsel olayları, insanları veya süreçleri temsil etmeleri ya da dile getirmeleri gerekmektedir.

Postmodernite sonucu olarak geçmiş, dikkate değer bir çekiciliğe sahiptir. Şimdi nostalji her yerdedir. Bu geçmişten gelen her tür yaşantıyı kapsamaktadır ve idealize edilmiş bir geçmişe yönelik nostaljidir, tarih değildir ve yapay bir oluşumdur (Urry

[18]). Erkal'a göre [81] kentler artık gündemde kalabilmek amacıyla yeni yapıtlar yapmanın yanısıra tarihi yerleri yeniden tasarlamaya da gereksinim duymaktadır. Bu durumda tarihi miras da güncel mimarlık kapsamında değerlendirilmekte ve mimarının yerinde deneyimlenmesi yoluyla kentler gündemde kalmaktadır (Erkal [81]). Bu yollarla tarihi merkezlerin yeniden odak noktası haline gelmesi nostaljik bir tavırla örtüşmektedir. Urry 'nin aktardığına göre Lowenthal²⁹, burada zihinsel bir rahatsızlık olduğunu ileri sürmektedir [18]:

Bir zamanlar küçük bir elitin derdi ve tesellisi olan nostalji, şimdi toplumun çoğu kesimini cezbetmekte ya da kederlendirmektedir. Soykütüğü avcılarını, kökenlerini bulmak için arşivleri tarıyor; milyonlar tarihi evlere akın ediyor; orta sınıflar antikalara dalıyor; hediyelik eşyalar tüketici pazarlarını dolduruyor... “Şimdiye karşı artan bir isyan ve geçmişe artan özlem”in savaş sonrası ruh halini örneklediği söyleniyor. (1999, sf.296)

Nostaljik bir tarih öykünmeciliği özellikle 1980’lerden sonra İstanbul’da da çok sık gündeme gelmiş ve kentte bu yolla birçok düzenleme yapılmıştır. Bali’ye göre [71] bu tip uygulamalar o dönemde özellikle elitistler arasında nostalji kavramının bir fenomen olarak ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu noktada Pera örneğinden bahseden Bali de tıpkı Urry gibi, Pera'nın erişilemeyecek bir uygarlık imgesi olarak idealize edildiğinden ve olduğundan farklı tanımlanan bir eski İstanbul nostalgisinden bahsetmektedir. Bu hisle eski İstanbul'u canlandırmaya yönelik Beyoğlu'nu Güzelleştirme ve Yaşatma Derneği kurulması, İstiklal Caddesi tramvayının tekrar çalıştırılması, Çiçek Pasajı'nın açılması gibi birçok uygulama yapılmıştır. Böylelikle eski İstanbul özlemi yaratılmış, İstanbullu olmak ayrıcalıklı sayılmış ve İstanbullu olma bilinci verilmeye çalışılmıştır (Bali [71]).

Bahsedilen dönemden itibaren, tarihi kent merkezlerinde kalan yerler onarılmakta, tekrar inşa edilmekte, meydanlar buna göre düzenlenmektedir. Tarihi çevreyi değerlendirmek, kentlinin kullanımına kazandırmak, tarihi mirası korumak açısından

---

²⁹ David Lowenthal'in 1985 tarihli *The Past is a Foreign Country* isimli kitabından aktarılmaktadır.

önemli bir konudur. Bu noktada yersizlik çerçevesinde açıklanmak istenenin; mevcut tarihi yerlerin varlığını sürdürmesi değil, tarihe öykünerek yaşanan zaman ve mekânsal gerçeklerden kopuk *yeni tarihi yerler* yaratılması olduğunu belirtmekte fayda vardır. Bu eylemlerdeki amaç, yerleri yine yapay olarak yaratılan bir özlemle başka zamana döndürmektir ki yerler bu düşünce şeklinde aslında gerçek değil idealize edilmiş halleriyle vücut bulmaktadır. Başka zamana ait bir yapının ve yerin günümüzde tekrarlanması, bulunduğu zamana uymayan ve yerin ruhuyla da eşleşmeyen yaklaşımlardır. Bu uygulamalarla birlikte sosyal ve fiziki yapı gibi zamanla değişim göstermiş bir çok özellik göz ardı edilmekte, yer bağlamından kopuk ve zamandan bağımsız bir şekilde yenilenmektedir.

Şekil 3. 13 Selçuklu mimarisine öykünen Antalya Adliye Binası [82]

Bölüm 3.1.1’de belirtildiği gibi kentte odak noktaları yaratmak, marka oluşturmak ve küresel dolaşımında yer almak amacıyla yapılan tarihe öykünme ve bu yolla yeni yerler yaratma girişimlerinin sayısı özellikle İstanbul’da her geçen gün artmaktadır. Tarihi yapıların zaman faktöründen bağımsız olarak yeniden canlandırılmasına günümüzde en önemli örnek Topçu Kışlası’nın ihya edilmesi projesidir. 1789-1809 yıllarında yapılan ve 1939 yılında yıkılan ve yerinde şu an Gezi Parkı bulunan yapının ihya edilmesi gündemdedir. Ticaret, turizm ve kültüre yönelik işlevler barındıracağı söylenen yapının gerçekte ne amaçla kullanılacağına dair kesin ve yetkili bir açıklama yapılmamıştır. Kent merkezinde, mevcut yeşil alan üzerine bu tarihi yapının yeniden inşası şüphesiz ki

günümüz koşullarını, yerin zamanla geçirdiği değişimleri ve kendiliğinden oluşan bağlamı hiçe sayan bir planlama yaklaşımıdır. Kente yeni bir imaj kazandırmak ve küresel dolaşımda yer alabilmek amacıyla yeniden inşa edilmesi planlanan Topçu Kışlası'nın projesi hakkında yeterli bilgi olmaması, kentin daha fazla yapılaşmaya uygun olmayan bir bölgesinde yer alması ve halkın bilgilendirilmemesi gibi birçok sebeple toplumsal tepkiler oluşmuş ve dünya çapında yankı bulan Gezi Parkı olayları³⁰ yaşanmıştır. İstanbul 10. İdare Mahkemesi'nin Topçu Kışlası'nın ihya projesinin dayandığı Beyoğlu Koruma Amaçlı İmar Planı'nı iptal etmesi sebebiyle projenin geçerliliği kalmamıştır.

Şekil 3. 14 Topçu Kışlası ihya edilmesi sonrasında Taksim Meydanı görseli [83]

---

³⁰ Gezi Parkı Olayları Taksim Gezi Parkı'na Topçu Kışlası'nın imar izni olmadan inşa edilmesini protesto amacıyla 27 Mayıs 2013 tarihinde İstanbul'da başlayan ve yurt geneline yayılan eylemlerdir.

Şekil 3. 15 Gezi Parkı [84]

Şekil 3. 16 Topçu Kışlası'nın yıkılmadan önceki hali [85]

Tarihi bir yapının kopyalanmasına bir örnek de Berlin'den vermek mümkündür. 1752 yılında yapılan ve 2. Dünya Savaşı'nda ağır hasar gören Berlin Sarayı'nın 1960 yılında tamamen yıkılan Berlin Sarayı'nın ihya edilmesi tıpkı Topçu Kışlası durumunda olduğu gibi tepkiyle karşılanmış ve tartışmalar sonucunda başlayan inşası devam etmektedir.

Şekil 3. 17 Berlin Sarayı'nın yıkılmadan önceki hali [86]

Şekil 3. 18 İhya edilmekte olan Berlin Sarayı'nın 2007 tarihli durumu [87]

Kent sürekli devinim halinde kendini yenilerken, belirli noktalarda tarihi tekrar canlandırmak mevcut ve süregelen duruma aykırı düşmekle sonuçlanmaktadır. Yırtıcı [62] kentteki tarihi açıdan önemli yapıların aslında bulunduğu yer ile ilişkisi bağlamında ve toplam kültürel örüntünün bir parçası olarak önem kazandıklarını söylemektedir. Bu durumda tarihi merkezler genel olarak tek bir yapı üzerinden değil, içinde bulunduğu bağlamla önem kazanmaktadır. Tarihin tek bir yapı halinde canlandırılması, bulunduğu zamana uyum sağlamamakla birlikte kent bütünlüğünde çelişkilere de sebep olmaktadır.

Bu noktada Bölüm 2.2.3'te bahsedilen Deleuze ve Guattari'nin [51] her türlü sabitlik ve sınır çerçevesinde anıtlştırma yerine akışkanlığı tercih ederek, oluşu desteklediğini hatırlatmakta fayda vardır. Deleuze'e göre sabit ve donmuş bir yer anlayışı değil, ancak oluş halinde olan bir yer günümüzün sürekli değişim içinde olan yapısına uyum sağlamaktadır. Bunu tarihi yerlerin bu şekilde yeniden canlandırılmasının arkasındaki anıtlştırma ile bağdaştırmak ve bu yolla sabit ve donuk yerler yaratıldığını söylemek mümkündür.

Yerin ön plana çıkarılabilecek yeterince tarihi özelliği olmadığı ya da geçmiş herhangi bir yapının canlandırması yapılamadığı durumlarda odak noktası yaratmak amacıyla başka yere ait tarihi verilerin kopyalaması yapılmaktadır. Bu durumda odak noktası oluşturabilecek yeni bir tarih yaratılmakta ve sahte yerler oluşturulmaktadır. Bu noktada tarihin bir meta haline gelmesine ek olarak başka yere ait otantik özellikler kullanıldığı için, yerin zaman içinde oluşmuş bağlamından tamamen bağımsız ürünler ortaya çıkmaktadır. Bu örnekler hem zamandan hem de yerden tamamen bağımsız olarak, başka zaman ve yere ait verilerle yapılmış uygulamalardır. Oluşturulmak istenen yer tam tersine yersizliğin bir sembolüne dönüşmektedir.

Türkiye'de başka yerlere ait tarihi mimari özelliklerin kullanılarak yaratıldığı sahte yer oluşumunun fazlalığı dikkat çekicidir. Antalya Lara Sahili'nde bulunan birçok otel bağlamından kopuk, tek başına gibi tasarlanmıştır. Böylelikle sahil şeridinde birbirinden çok farklı, birbiriyle ve tüm kentle ilişki kurmayan, tıpkı kapalı yerleşimler gibi bir sistem içinde oluşan yapıların varlığı başlı başına bir yersizlik oluşturmaktadır. Bu sahilde bulunan Kremlin Sarayı Oteli'nde Rusya'da bulunan Kremlin Sarayı'nın kopyası yapılmıştır. Sarayın orijinal yeri ve Akdeniz arası bağlantısızlık göz önünde bulundurulduğunda, Şekil 3.19'da tezat oluşturacak şekilde Kremlin Sarayı ve Akdeniz'in aynı karede görülmesi bu sahteliğin başlı başına bir kanıtıdır. Rusya'nın yerel ve tarihi mimarisini Antalya Lara Sahili'nde yeniden inşa etmek, yapıya orijinal işlevinden bağımsız olarak turizm işlevi yüklemek sahte bir olay yaratmaktır. Yapı bir yer ve odak noktası oluşturmak amacıyla bulunduğu yerle ilgisiz ve zamandan bağımsız bir şekilde yapılmış ve bu yolla yersizliğe sebebiyet vermiştir.

Şekil 3. 19 Antalya-Kremlin Sarayı Oteli [88]

Otelin kendi web sitesinde geçen metne bakıldığında pazarlama açısından öne sürdükleri en büyük değer Kremlin Sarayı'nın tıpatıp aynısı olması olduğunu görmek mümkündür [89]:

Kremlin Palace'ı görmek için binlerce km yolculuk yapmamanız ve Rus Çarlarının ikametgahı olan bu yapıyı keşfedebilmeniz için WOW Kremlin Palace'ı Antalya'da aslına uygun olarak inşa ettik. Kremlin Meydanı girişindeki "Diriliş Kapısı"ndan tatilinize başlayacak ve adeta yeniden doğmuş olarak geri döneceksiniz.

Mimarinin görkemiyle tatilin huzurunun birleştiği eşsiz Kremlin Sarayı'na, masallardan çıkmış bu tatil köyüne hepimizi bekliyoruz.

Orijinalinin aynısı, belki de daha gerçekçi olarak oluşturulan bu tip yerlere bir örnek de yine Kremlin Sarayı Oteli ile aynı sahilde yanyana bulunan Topkapı Sarayı Oteli'dir. Otel, sarayın mimarisini ve geçmişteki yaşantıyı kopyalayarak odak noktası oluşturmayı hedeflemektedir. Şekil 3.20 ve Şekil 3.21'de hem Topkapı Sarayı'nın genel görüntüsü hem de içeride yaratmak istenilen sokak yaşantısı görülmektedir. Topkapı Sarayı

Oteli'nin kendi web sitesinde yer alan tanıtım metninde tarihin metalaştırıldığını görmek mümkündür [90]:

Tarihi dokular arasında geçmişe yolculuk yaparken, eşsiz mimari yapıların içinde yaşamının ne demek olduğunu merak edenlerden misiniz? İstanbul'daki Topkapı Sarayı'ndan esinlenerek inşa edilmiş olan WOW Topkapı Palace'ın size bu hisleri yaşatacağından emin olabilirsiniz. Antalya'nın Kundu Köyü'nde, 85.000 m²'lik bir alanın içinde sultanlar gibi ağırlandırmaya hazır olun... Topkapı Palace'ın kapılarını araladığımız anda haremde konaklayacak, Saray Mutfakları ve Aya İrini'de yemek yiyecek, Sultan Ahmet Meydanı'ndaki III.Ahmet Çeşmesi'nde serinleyecek, Adalet Kulesi'nde şarabınızı yudumlayacak, Mecidiye Köşkü'nde su muhallebisini tadacaksınız!

Şekil 3. 20 Antalya-Topkapı Sarayı Oteli [88]

Şekil 3. 21 Antalya-Topkapı Sarayı Oteli [90]

Topkapı Sarayı Oteli ve Kremlin Sarayı Oteli; Antalya, Lara sahilinde yanyana bulunmaktadır. İki farklı yer ve iki farklı zamandan mimari biçimin aynıları, üçüncü bir yer ve farklı bir zamanda, bambaşka bir işlevle yer almaktadır. Bu kopya mimarilerle yapılmış yerleri yanyana gördüğümüz Şekil 3.22'deki fotoğraf karesi, gerçek yerel nitelikler ve bu iki yapay mimari ürünün çakışmasının yarattığı tezadı kanıtlamaktadır. Yerel nitelikler ve bağlamla ilişki kurmayan bu iki ürünün ömürleri belirli süreye sahiptir. Lara Sahili'nin bu tip yerleşimlerle oluşturulduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu ürünlere biçilen süreler sonunda nasıl değerlendirilecekleri ve yerin neye dönüşeceği başlı başına bir merak konusudur.

Şekil 3. 22 Topkapı Sarayı Otel ve Kremlin Sarayı Otel Antalya'da aynı karede [90]

Bu iki örnek gibi yok-mekân niteliği taşıyan yerlerdeki tarihselcilik arayışının anlamsız olduğunu söyleyen Tanyeli günümüz koşullarında rejyonalist bir mimarlık uygulamasını çelişkili görmekte ve Augé'ye göre tarihin yok-mekânda ancak gösteri halinde varolabildiğini aktarmaktadır [41].

Sonradan oluşturularak tarihi bir imaj verilen yerlerde insanlara hissettirilmek istenen aidiyet duygusu da tıpkı tarih gibi kendiliğinden değil yapay olarak oluşturulmuştur. Doğal oluşum sürecinde kimlik ve aidiyetin kuvvetli olduğu bu tarihi verileri güçlü yerlerin geçirdiği değişimler sonucunda zaman içerisinde sahip olduğu kimlik ve aidiyet duygusu azalmakta ve yerel insanların aidiyet hissedecekleri oluşum giderek tükenmektedir. Urry [18] tarihi çevre korumacılığı açısından bazen belli bir çevreyi koruma girişimlerinin, fazla insan çekerek daha kötü sonuçlar doğurabileceğini söylemektedir. Bir yerin görsel olarak tüketilmesi odak noktası olup fazla ilgiye maruz kalmasının sonucudur. Yer karakteristik değerleri bir süre sonra yokolmakta, metalaşmakta ve sadece bir dekora dönüşmektedir. Urry, Hewison'ın³¹ tarihin metalaştırılması hakkındaki yorumunu şöyle aktarmaktadır [18]:

Hewison, süregiden ve bu nedenle tehlikeli olan bir gerçek tarih ile geçmiş, ölü ve güvenilir bir ambalajlanmış miras arasında güçlü bir ayrım yapmaktadır. Geçmişin korunması, bugünün yıkılmasını gizlemektedir. Daha doğrusu Hewison, eğer tarihle gerçekten ilgileniyorsak tarihi korumacılardan korumaya gerek duyabileceğimizi öne sürer. Hewison'a göre miras, yapmacık tarihtir. (1999, sf.219)

Otantik olanın sürekli tekrar edilmesi tarihi miras açısından tehlikeli bir durumdur. Sorkin, Özlüdil ile röportajında [91] artık evrensel özne, evrensel mimarlık düşüncesinin sonunun geldiğini ve farklılığın daha önemli olduğunu söylemekte ve yerel yaklaşımın önemini belirtmektenin yanısıra yerel biçimlerin de artık anlamını yitirdiğini ve bu yüzden yeniden üretilmeleri ve yeni yerel anlamlar yaratılması gerektiğini savunmaktadır. Örnek olarak Amerika'da durmadan, tekrar tekrar

---

³¹ Robert Hewison'ın Britanya'daki tarihi miras endüstrisine dair incelemelerinin yer aldığı 1987 tarihli *The Heritage Industry* isimli kitabından aktarılmaktadır.

üretilen 18.yy evlerini vererek, aslında otantik olanın sürekli kullanılarak anlamının tüketildiğine dikkat çekmektedir [91].

3.1.3 Yapay Yer Oluşması

Yeni yerler oluştururken başka yere ait nitelikleri kullanmak sadece tarihi yer yaratımı amacıyla uygulanmamakta, bir yerin ilgi çekici, kendine özgü karakteristiği olmadığı zamanlarda da başka yerler kopyalanmakta, bu yolla sahte yerler ve yersizlik oluşturulmaktadır. Kimliği olmadığı düşünülen yere oraya aitmişçesine yapay bir kimlik oluşturulmak istenmekte ve bu doğrultuda yeri odak noktası haline getirmek amaçlanmaktadır. Daha önceki iki bölümdeki yersizleşme yollarında olduğu gibi, bu yolla meydana gelen yersizleşme de yeri küresel dolaşıma sokarak kazanç kaynağı haline getirme sürecinde oluşmaktadır.

Farklı karaktere sahip bir yerde başka bir yere olan aidiyeti ve kimliği yaşatmak amacıyla yaratılan ürünler bir nevi canlandırma ve simulasyondur. Süer ve Sayar'a göre [64] bu durumda başka yere ait mekânsal özellikler simule edilirken kolaj yerler oluşturulmaktadır. Urry birçok yerin özelliğini bünyesinde yapay olarak toplamış kolaj örnek olan bir AVM'nin tanıtım materyalini şöyle aktarmaktadır [18]:

Bir hafta sonu ve aynı çatı altında... Disneyland'ı, Malibu Beach'i, Bourbon Street'i, San Diego Zoo'yu, Beverly Hills'teki rodeo gösterilerini ve Avustralya'daki Great Barrier Reef'i ziyaret etmeyi düşünün... kendi kültüründe dünyanın en büyük alışveriş kompleksi olarak tanıtılan Alışveriş Merkezi, 110 dönümlük bir alanı kaplamakta ve 628 mağaza, 110 restoran, 19 tiyatro ... 19 kat yüksekliğinde bir cam kubbesi olan beş dönümlük bir su parkını içermektedir... Merkezin, dört denizaltı ile eksiksiz kılınmış yapay gölünü düşünün... Fantasyland Hotl, odalarını çeşitli izleklere ayırmıştır: Bir kat klasik Roma odalarını, bir başkası "1001 Gece" Arap odalarını, Polinezya odalarını... barındırmaktadır. (Travel Alberta, tarihsiz) (1999, sf.203)

Yer, başka bir yermişçesine şekillendirildiğinde, tıpkı Las Vegas örneğinde olduğu gibi hiçbir yerde ama her yerde olma hissi ortaya çıkmaktadır. Tanyeli yerin kendine ait pazarlanabilir niteliği bulunmadığında, yapay yolla oluşturulduğunu söylemekte ve şöyle demektedir [41]:

Las Vegas'ta, Amerikan çölünün ortasına Mısır piramidi bu gerekçeyle 'tebdil-i mekân' eder. (2004, sf.76)

Venturi, Brown ve Izenour [92] Las Vegas'ın normal kentten farkının, çok kısa bir sürede gelişmiş olması ve geliştiği bu çölde mevcut bir dokunun bulunmaması olduğunu söylemektedir. Onlara göre Las Vegas'taki biçem ve tabelalardan oluşan mimarlık mekân karşıtıdır ve mekânı bastıran, ondan üstün olan iletişim mimarlığını meydana getirmiştir. Burada sıkça kullanılan özgün yapıtların kopyalarıyla yapay olarak oluşturulan mimari ürünler; yüksek nitelikli üründen düşük nitelikli ürüne geçiş olarak nitelendirilmektedir. Artık ticari ve yapay uyarlamalar kaynak olarak kullanılan gerçeklerinden daha fazla ilgi çekmektedirler (Venturi vd. [92]).

Şekil 3. 23 19.yy'da Las Vegas çöl iken [93]

Şekil 3. 24 Metropol haline gelmiş Las Vegas [93]

Başka yere gitmişçesine yapay peyzajlar üretmek sonucu oluşturulan bu yerler asıllarından ayırt edilemeyecek derecede gerçekçidirler. Urry, Umberto Eco'nun düşüncelerinden şöyle bahsetmektedir [18]:

Eco bu görünüşte gerçek ve otantik ortamlara “hiper-gerçeklikte seyahatler” adını veriyor. Bu tür yerlerin dış görünüşleri orijinalinkinden daha “gerçek” görünmektedir. (1999, sf.204)

Disneyland, başka yerlerin nitelikleri kullanılarak yapay biçimde oluşturulmasına rağmen tıpkı Eco'nun tanımladığı gibi orijinalinden daha gerçek görüntü veren yerler için tipik bir örnektir. Şekil 3.25'te görülen Disneyland'ın ana caddesinde (Main Street, USA) erken 20.yy tipik Amerikan orta batı kent merkezi minyatürize edilmiştir. Caddede; tren istasyonu, kent meydanı, belediye binası, tiyatro ve birçok mağaza bulunmaktadır. Bu mekânlar biçimsel olarak o döneme ait mimarinin kopyalanmasıyla yeniden canlandırılmıştır.

Şekil 3. 25 Amerika-Main Street, Disneyland [94]

Zukin'e [67] göre Disney, yerel bir peyzaj yaratarak, ziyaretçileri geçmişe götürmektedir. Bu, Disney ütopyasıdır. Ziyaret edenlere sadece Amerika'nın bir imajını sunmamakta, aynı zamanda onların yaşamak istediği hayatı da temsil etmektedir. Disney'de silahlar, evsiz insanlar, alkol ya da uyuşturucu yoktur, bu sebeple kamusal alan insanlara daha güvenli gelmektedir (Zukin [67]).

Zukin, Disney'in mekânsal yapısının kentsel alanı ve yer anlayışını idealize ettiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra yapay biçimde, tema aracılığıyla oluşturulmuş yeni yerlerin, kamusal kültüre etkisinden kolektif kimliğin metaya dayalı biçimde oluştuğu çıkarımını yapmaktadır. Disneyland ve benzeri tema çerçevesinde oluşturulmuş yapay yerler ortak amaç için kullanması yüzünden kamusal alan izlenimindedir, fakat böyle yerleri sorgulamadan kabul etmek aslında ayrıştırıcı ve özelleşmiş bir kamusal alan kültürünü kabul etmek demektir (Zukin [67]).

Disney Kuzey Amerikalı entelektüeller tarafından hiper gerçek değil, çok gerçek olması nedeniyle eleştirilmektedir. Zukin'in aktardığına göre Sorokin için tamamen yeni ve yerel olmayan bir yer oluşmuştur ve bu modernist ütopyadır. Disney mimari bir fantazidir, başka bir yerin kimliğinin kullanılmasıdır [67].

Dışarıdan kopuk, tamamen bağımsız ve yapay olma amacı taşıyan bu yerler dışında kent merkezlerinde, tasarıma girdi oluşturabilecek niteliklere sahip olduğu halde bu nitelikleri kullanmayarak, başka yerleri kopyalamak sonucu oluşturulan uygulamalar da mevcuttur. Şekil 3.26 ve Şekil 3.27'de bulunan Via Port/Venezia projesini vermek mümkündür. Yarattığı görsel algıyla alakasız olarak Venedik'te değil, İstanbul Gaziosmanpaşa'da inşa edilmektedir. Yapılar, köprüler, gondollar ve yürüme yollarına kadar her türlü görsel detayıyla adeta Venedik'te olma hissi yaratmaktadır. Başlı başına gerçek bir kentmişçesine canlandırılmış sahne bambaşka bir yerin parçasıdır ve sahtedir. Şekil 3.27'de ise Via Port/Venezia'nın aslında İstanbul'da, kentin ortasında ve onun bir parçası olduğunu; deniz ya da herhangi bir su parçasıyla ilişkisi bulunmadığını açıkça görmek mümkündür.

Şekil 3. 26 İstanbul-Via Port/Venezia [95]

Şekil 3. 27 İstanbul-Via Port/Venezia [95]

Tıpkı Viaport / Venezia gibi İstanbul Halkalı'da bulunan, Bosphorus City isimli konut grubu da yapay yollarla oluşturulmuş bir yerdir. İsminden de anlaşılacağı gibi bulunduğu kentin dünya çapındaki simgesi İstanbul Boğazı'nı kentin ortasında kopyalamaktadır. Projede şekil 3.28'de görüldüğü gibi yapay bir boğaz oluşturulup, etrafına yalılar ve yüksek katlı apartmanlar konumlandırılmıştır. Bu görüntü sadece bu konut grubunda yaşayanların kullanacağı bir *boğaz* imgesi yaratmakta ve kentin tamamı açısından yersizlik oluşturmaktadır. Bu durumda zaman içinde oluşmuş ve sadece o yere ait kültür sayesinde dünya çapında önemli bir yer olan Boğaz'ın sadece suyun iki yakasına kurulan taklit mimari öğelerle yeniden yaratılması ve bununla beraber aynı hissiyatın yaşatılması imkansızdır.

Şekil 3. 28 İstanbul-Bosphorus City [96]

Teması *şablon* olan 2013 Antalya Mimarlık Bienali'nde yer alan işlerden biri de yapay yolla oluşturulan yersizlik konusunu gündeme getirmiştir. Salon 2 Mimarlık'ın Açık Büfe/Open Buffet isimli işinde, Antalya'da kapalı sistem hizmet veren otellerin ölçeği küçültülmüş şekilde strafordan kanepeler şeklinde servis edilmektedir. Örneğin şekil 3.29'da bulunan Titanik Otel için; “Titanik güveç: Geminiz özel havuzların ortasında klorlu suda servis edilir.” şeklinde biçimine uyarlanmış bir ibare yer almaktadır. Bununla yerin, nesnelere indirgenmesi, bir göstergeye dönüşmesi ve tektipleşmesi eleştirilmektedir. Gemiyi andıran Titanic Otel tıpkı bölüm 3.1.2'deki Kremlin Sarayı ve Topkapı Sarayı otelleri gibi Lara Sahili'nde bulunmaktadır.

Şekil 3. 29 Antalya-Titanic Otel [88]

Bağlamdan kopuk, kendi kendine var olan ve tek başına odak noktası yaratma çabasıyla tasarlanan bu yerlerde ön plana çıkarılmak istenen değerler imajlarla sunulmakta ve tüm diğer nesnelere gibi yerler göstergelere indirgenmektedir. Yer in değeri bu göstergeyle ölçülmekte ve bir süre sonra da bu göstergeler tüketilmeye mahkum olmaktadır. Urry [18] simüle edilen ve temalı yerlerde kimlik duygusu yaşanmasının mümkün olmadığını söylemektedir. Yerler gerçek olmayıp, sadece göstergelerden oluştuğu için, kimliğe ve gerçek yaşantı değerine sahip olmaları zordur.

3.2 Bölüm Sonucu

Bu bölümde Türkiye, Avrupa ve Amerika'dan örnekler üç ana yersizleşme yolu çerçevesinde incelenmiş ve yersizlik üzerine irdeleme yapılmıştır. Bu yollar sırasıyla; *Yerlerin Aynışması*, *Tarihin Metalaşması* ve *Yapay Yer Oluşması*'dir. Yerlerin Aynışması bölümünde her zaman ve her yerde aynı şekilde varolan yerlere odaklanılmıştır. Tarihin Metalaşması isimli bir sonraki bölümde zamandan bağımsız bir şekilde nostaljik yaklaşımlarla tekrar ortaya çıkarılan ve metaya dönüşen yerler incelenmiştir. Yapay Yer Oluşması başlığı altında ise gösterge gibi sunulan ve farklı yerlerin niteliklerinin kopyalanması sonucu oluşturulan yerler irdelenmiştir.

Yersizliğin en önemli sebeplerinden birinin; Bölüm 2'de anlatılan, yer ile özdeşleşen ve sonrasında eleştirilerle geliştirilen düşüncelerin pratiğe aktarıldığı noktada sıkıntılar olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan; tüm bu teorilerin eksikliği sebebiyle mimari

ürünlerin yersiz hale geldiğini ve kenti de giderek yersizleştirdiğini söylemek mümkündür.

Yapılan örnek irdelemelerinden üç yolda da ortak olarak; yersiz bir mimari ürünün herhangi bir yerde aynı biçimde oluşturulabildiği, yapay nitelikler yüklenerek üretilmeye çalışıldığı sonucu çıkarılmaktadır. Bağlamdan kopma sorunsalı olarak tanımlanan yersizliğin, zamanla ilişki kurmadan, mevcut koşullar ve gelecekte olabileceklerden bağımsız, tekil nesnelere halinde üretildiği görülmüştür.

Kentler, küresel ekonomiye ve dolaşıma dahil olabilmek, bu süreçlere eklenilebilmek amacıyla *marka kent* haline getirilmeye çalışılmaktadır. Yerler bu süreçte; yeni işlevler yüklenmekte, kendi yerel nitelikleri ve karakteristik özellikleri gözardı edilerek tek tip planlanmaktadır. *Yerlerin Aynılaşması* sonucunda, çevresiyle ilişkisiz, her yerde ve her zaman varolabilecek oluşumlar ortaya çıkmaktadır.

Yersizleşmenin bir diğer yolu; kendiliğinden oluşmuş tarihi niteliklerin günümüzde nostaljik yaklaşımlar çerçevesinde tekrar ön plana çıkarılması, *Tarihin Metalaşması*dır. Bu yolla otantik özellikleri ve tarihi verileri kullanılan yerler bir çeşit metaya dönüşmekte ve tüketilmeye mahkum hale gelmektedir. Bu tip uygulamalarda geçirilen süreç gözardı edilmekte, durağan ve donuk çevreler yaratılmakta ve değişimlere uyum sağlayamayan anıtsal yerler meydana gelmektedir. Bu tip yerlerle ilgili bir diğer sorun tarihin ve yerel özelliklerin olduğu gibi yansıtılmamasından kaynaklanmaktadır. Bir süre sonra yapay-olgular etrafında şekillenen oluşumlar nedeniyle miras tarihi de aslında çarpıtılmış olmaktadır. Diğer yandan; yerel insanların kendilerini orali hissedemeyecek kadar yabancılaşması, yerel olan göstergelerin yoğunluk nedeniyle tüketilmesi, bir süre sonra yerelliğin sadece bir dekordan ibaret kalması tehlike oluşturmaktadır.

Dekor halinde yapay yollarla uygulanan bir başka üretim; özellikle kendine ait karakteristik özelliği bulunmayan yerlerde başka yerlerin nitelikleri kopyalanarak *Yapay Yer Oluşması*dır. Bu tip yerlerin genelde bir tema çevresinde şekillendiğini söylemek mümkündür. Yerel olmayan, başka yere ait bir kimliğin kopyalanmasının yanında birçok mekânsal özelliğin aynı anda simule edilmesiyle oluşturulan kolaj yerler de mevcuttur. Bu durumda hem yer hem de zaman kavramları gözardı edilmekte ve tamamen sahte oluşumlara sebebiyet verilmektedir. Bu tip yerlerin bir geçmişi,

sürekliliği olmadığı ve geçici süreyle yaşandığı için popülerliği sona erdiğinde yaşam eğrisinin bu durumdan nasıl etkileneceği merak konusudur.

Yerin sahip olduğu nitelikler ile bunların eksikliğinde oluşan yersizleşme arasındaki ilişki, daha rahat kavranması için Çizelge 3.1’de şemalaştırılmıştır. Hangi niteliğin eksikliğinde hangi yolla yersizleşme oluşabileceğine dair görüşler *Yerlerin Aynılaşması*, *Tarihin Metalaşması* ve *Yapay Yer Oluşması* maddeleri altında işaretlenmiştir.

Çizelge 3. 1 Yer Niteliklerinin Eksikliğinde Yersizlik Oluşumu

“Yer” Niteliklerinin Eksikliğinde “Yersizlik” Oluşumu		<i>Yerlerin Aynılaşması</i>	<i>Tarihin Metalaşması</i>	<i>Yapay Yer Oluşması</i>
<i>nitelikler</i>				
Soyut Kavram Mekana Karşı Yer ve Fenomenolojik Yaklaşım	Anlam, kimlik ve tarih odaklı tasarım.	●	●	●
	Soyut fiziksel mekandan ziyade, insan deneyimiyle oluşmuş yer odaklı tasarım.	●		●
	Çevresel faktörlere uyum.	●	●	●
	Yerin sahip olduğu tüm değerlerin yerin karakterini oluşturması.	●		●
	Genel atmosferin önemi.	●		●
	Zaman içindeki oluşumu.		●	
	İnsanı ön planda tutan anlayış.	●	●	●
Bağlam ve Yapısalılık	Çevreyle bütün halinde anlam üretimi.	●		●
	Dizge ve bir bütün oluşturma.	●		●
	Düşünsel, sosyal, toplumsal, ekonomik, fiziki vb. açıdan tüm mevcut duruma uyum.	●	●	●
	Bütünleşme.	●	●	●
	Zaman içinde oluşmuş katmanlara uyum.		●	
	İnsan-çevre ilişkisinin ön planda olması.	●		●
Bölgeselcilik ve Eleştirel Bölgeselcilik	Bölgesel koşullara, iklime ve yerel malzemeye odaklı tasarım.	●		●
	Evrensel ve yerel arası iletişim noktası.	●		●
	Uluslararası üsluba eleştirel bakışla, yerel malzemeyle yorumlanması.	●	●	●
	Bölgeselcilik ve eleştirel bölgeselcilik, farklı zamanlarda ve farklı açılardan yerelliği savunan iki yaklaşım.	●		●

BÖLÜM 4

SONUÇLAR

Mekân ve zaman kavramlarının farklılaşmasına sebep olan tüm koşullardan, mimarlık ve yer ilişkisi de etkilenmiştir. Yaşanan hızlı etkileşim sürecinde genel anlamda yerin niteliklerinin arka planda kalması ve mimari ürünün bulunduğu ortama uyum sağlama çabasından yoksunluğu *yersizlik* oluşturmaktadır. Bu çalışmada yersizlik, oluşum yolları üzerinden ele alınırken; değerlendirmeyi yapabilmek için arka planda yerin kuramsal açıdan irdelenmesi gerekli görülmüştür.

Mimarlık kuramı açısından yer savunusu genel olarak; tektipleşmeye karşı, insan deneyimi ve anlamla ilişkilendirilmiş, kimliği ve aidiyet sağlamayı ön planda tutan, yerel özellikler ve çevresel faktörlerle bir bağ geliştiren, içinde bulunduğu bağlam odaklı oluşturulmuş bir mimarlıktan söz etmektedir. Yer, her ne kadar farklı yorumlamalara açık olsa da, yer kuramlarının ortak noktası modern mimarlığın ürünü *mekâna* getirilen eleştirilerdir. Mekânın her yerde eş, anlamdan ve insan deneyiminden yoksun olduğu öne sürülmektedir. Özellikle Heidegger düşüncesi etrafında şekillenen ve birçok mimar ile kuramcayı etkileyen fenomenolojik yaklaşım, insan deneyimini ve aidiyet olgusunu ön planda tutması sebebiyle yeri önemsemektedir. Yer kavrayışını bu yönelim dahilinde savunan Schulz'a göre *yerin ruhunu* kavramak için gerekli üç değer: tarih, kimlik ve anlamdır. Fakat, yeri kimlikle bağdaştıran bu yönelim, tehlikeli bulunmuş ve eleştirel bir bakış açısından yoksun olması nedeniyle sorgulanmıştır. Yer savunusunun iklim, malzeme gibi yerel öğeler üzerinden irdelendiği bir yaklaşım olan

bölgeselcilik ise günümüz kentlerinde mimari tasarıma veri olan çok daha fazla faktörün varlığı nedeniyle uygulanması zor bir hal almıştır. Bu durumda yerel koşullara odaklanmak, zorluğunun yanında yetersiz de bulunmaktadır. Bölgeye özgü tek bir yerellik tanımını geliştirilmesine ek olarak, aslında eleştirilen standardizasyonu getirmekle birlikte, günümüzde bir dekor halinde otantizm sunarak yerlerin tüketimine sebebiyet vermesi açısından sorunludur. Çevresel koşullara uyumu ve bağlamsal dizgeyi önemli bulan bir diğer yaklaşım olan yapısalcılık ise biçimsel dizgeye ve üslup tutarlılığına indirgenmesi sebebiyle eleştirilmektedir. Bağlam odaklı tasarımı eleştiren Leach, bu etkileşimi sürekli bulmamakta ve bir süre sonra sona ereceğini söylemektedir. Yapısalcı yaklaşımın tersine yere karşı eleştirel bir düşünce tarzı geliştiren post-yapısalcı yaklaşım, değişmez bir şekilde kabul edilen dizgeye dahil ve ait olma durumuna karşı çıkmakta ve üslupsal, biçimsel ya da sosyal her türlü bağlamdan uzaklaşmayı benimsemektedir. Bu yaklaşımın öncülerinden Derrida'nın en başta *mimarlığın mesken sembolü oluşunu* sorgulamasının yere duyulan bağlılığı da içerdiğini söylemek mümkündür. Bağlamsız yapıları nitelendirirken *yer olmayanlar* kavramını literatüre sokan Augé, Schulz'a benzer şekilde yerin *tarihsel, kimlikli ve ilişkisel* olması gerektiğini söylemektedir. Deleuze ise yer ile tarihi bir bağ kurmanın mümkün olmadığını öne sürerek, yeni tip bağlamsallıkların kurulması ve her ürünün kendi bağlamını yaratması gerektiğini savunmakta; donmuş ve anıtsal mimariyi reddederek, *oluş* içindeki mimariyi tercih etmektedir. Öyleyse, bu durumdan zamanı mutlaka yer ilişkisi dahilinde bulundurmak gerektiğini çıkarmamız mümkündür. Deleuze, küreselleşme sürecinde bir yandan yersizleşme gerçekleşirken diğer yandan da yeni ilişkilerdeki yer edinmeye mimarlığın aracılık ettiğini söyleyerek iki türlü işleyen bir süreci anlatmaktadır. Harvey de tıpkı onun gibi günümüzde mekânın zaman aracılığıyla yok edilirken bir yandan da yerel özelliklerin ön plana çıktığını savunmaktadır.

Yer kuramlarına dair yapılan tüm irdelemeler; kişisel çıkarımları aktarmak amacıyla, *incelenen kişi (mimar ve düşünür), öne çıkan kavramlar ve nitelikler* açısından *Yer Kuramlarına Bakış: Yer Savunuları ve Eleştirel Görüşler* başlığıyla, Çizelge 4.1'de bölüm sonunda şemalaştırılmıştır.

Yer kavramsallaştırmaları ardından, çalışma kapsamında yersizleşme irdelemesi yapılırken, literatürde yer ile ilişkilendirilen ve özellikle Schulz ve Augé'nin yeri tanımladığı kavramlar baz alınarak tersten bir okuma yapılmış ve kimliksiz, tarihsiz, anlamdan ve ilişkisellikten yoksun ürünler *yersizlik* ile bağdaştırılmıştır. Kendiliğinden gelişen süreçlerden bağımsız, yapay ve kurgulanmış bağlamlar üzerine kurulmuş, zamanı yakalayamayan, geçmişe öykünen ve birbiriyle aynı yerler bu çalışma kapsamında *yersiz* olarak nitelendirilmiştir. Kimlik, tarih ve anlam ile ilişkilendirilen yersizleşme yolları üzerinden üç ana başlık altında örnek okuması yapılmıştır.

Yapılan irdeleme denemesi sonucunda; kavramsal çerçevede bahsedilen yaklaşımların gözardı edilmesi ve teori ile pratiğin birleşimindeki sorunların yersizliğe sebebiyet verdiği düşünülmektedir. Yersizliğin, genel olarak bir bağlamsızlık sorunsalı olduğunu, yerin mevcut verileriyle birlikte geleceğe dair öngörünün de yapılmadığı uygulamalar sebebiyle oluştuğunu ve giderek kentleri daha fazla etkilediğini söylemek mümkündür. Mimari tasarımın varlığını özerk bir biçimde sürdürmediği ve birçok faktörden etkilendiği ayrı bir çalışma konusu olsa da; özellikle küreselleşme faktörü *yer-mimarlık ilişkisini* etkilemektedir. İrdelenen örnekler genelinde, küresel dolaşıma eklenebilmek amacıyla yer oluşturma çabasının aslında tam tersi yönde bir tehdit oluşturduğu gözlemlenmiştir. Uzak coğrafyalardan etkilenen metropoller çok fazla bileşene sahip olması nedeniyle yerel verilerin tasarımlarda fazla kullanılamaması ve küresel olan her şeyin yereli kendine benzetmesi sonucunda giderek aynılaşmaktadır. Bir yandan da özellikle yer ve zaman olgularının yeniden tariflenmesi sonucunda ortaya çıkan kimliksiz yerlerde yapay yollarla aidiyet yaratılmaya ve yer ile bağ kurulmaya çalışılmakta, bağlamından kopuk bir şekilde tarihi veriler yeniden gündeme getirilerek, odak noktası yaratılmaktadır. Bütüncül bir yaklaşımdan ziyade tek başına bir nesne şeklinde tasarlanan mimarlığın yersizlik tehditi oluşturduğu örneklerde görülmüştür. Bu tip yerler bulunan zamanla ilişki kurmayı ve *oluş* içerisinde kendine yer bulmayı hedeflememekte, kendiliğinden gelişen koşullar içinde devinime uyum sağlamak yerine, tek başına ve durağan nesnelere halinde üretilmektedirler. Yersiz mimari ürünlerde yer, zaman ve kimi örneklerde hem yer hem de zaman kavramlarının kendi süreç ve anlamları dışında yeniden şekillendirildiği görülmüştür. Bu sebeple, zaman faktörünün

mimarlık-yer ilişkisine dahil edilmesi önemli bulunmaktadır. Kimliğin toplumsal bellek açısından önemi göz ardı edilmemekle birlikte, bazı durumlarda gelişim önünde bir engel olduğu belirtilmeli ve asıl önemli olanın insan faktörü ve sosyal ilişkiler olduğu eklenmelidir.

Genel çerçevede; yer ve yer eleştirileri olarak tanımlayabileceğimiz tüm teorik incelemeler sonucunda, *mimarlık pratiği açısından*; yeri önemseyerek, yere ait tasarım yapmanın ve insanı ön planda tutmanın önemli olduğunu söylemek mümkündür. Fakat bu noktada asıl vurgulanmak istenen, zaman faktörünün de yer sorunsalına dahil edilmesi gerekliliğidir. Bu sebeple durağan bir bağlamsalcılık çerçevesinde her şeyiyle aynı ve değişmeyen yerler yaratmaktansa, yerin oluş sürecini göz önünde bulundurarak tüm değişimleri de içeren verileri tasarıma girdi olarak kullanmak gerekliliğidir. Böylelikle, hem oraya ait, hem de sürekli oluşu devam ettirerek değişimlere ayak uydurabilen yerler oluşturmak mümkündür.

Yapılan çalışma sonucunda, her *yer* için sahip olduğu tüm veriler dahilinde, her zaman ve durum özelinde bir ilişki ağı oluşturması gerektiği düşünülmektedir. Mimari ürünün, devinimini sürdüren bir bağlamsallık çerçevesinde düşünülmesi ve oluşturulması gerekliliği bu çalışmanın önerisi olarak sunulabilir. Çalışmanın mimarlık pratiği açısından böyle bir anlayış için rehber niteliği taşıma çabası bulunmaktadır. Mimarlık kuramı açısından yer kavramının devinimini yansıtması sebebiyle, çalışmada incelenen kuram ve yönelimlerin ayrı ayrı bağlamlarda değerlendirilmeye uygun olduğunu söylemek mümkündür. Kendi içinde başka kuramlara evrilebilmesi yönünden literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Çalışmanın devamlılığı durumunda, yere dair yeni çıkarımların incelenmesi, *mimarlık-yer* ilişkisinin, özellikle (mekânsal oluşumlara dahil edilmesi gerektiği düşünülen) *zaman* kavramı çerçevesinde incelenerek, içinde bulunulan sürece ve geleceğe uygun *yer* oluşumuna dair söylem arayışı etrafında şekillenmesi mümkündür.

Çizelge 4. 1 Yer Kuramlarına Bakış: Yer Savunuları ve Eleştirel Görüşler

YER KURAMLARINA BAKIŞ: YER SAVUNULARI ve ELEŞTİREL GÖRÜŞLER

Yer Kavramının Ortaya Çıkışı ve Yer Savunuları			Yer Kavramı Sonrası Gelişen Düşünceler ve Eleştirel Görüşler				
	Soyut Kavram Mekana Karşı Yer ve Fenomenolojik Yaklaşım	Bağlam ve Yapısalcılık	Bölgeselcilik ve Eleştirel Bölgeselcilik	Yer Olmayanlar	Bağlamdan Kopuş ve Post Yapısalcılık	Oluş Mimarisi ve Yersizyurtsuzlaşma	Sosyal Mekan
mimar	• Christian Norberg-Schulz • Juhani Pallasmaa	• Aldo van Eyck • Amos Rapaport • Christian Norberg-Schulz	• James Stirling • Peter Zumthor • Oscar Niemeyer • Geoffrey Bawa • Kenneth Frampton	• Rem Koolhaas	• Peter Eisenman • Bernard Tschumi		
düşünür	• Martin Heidegger • Gaston Bachelard	• Colin Rowe • Fred Koetter		• Marc Augé	• Jacques Derrida	• Gilles Deleuze • Felix Guattari	• Henri Lefebvre • David Harvey
öne çıkan kavramlar	fenomenoloji varlık insan deneyimi aidiyet yerin ruhu (ing. genius loci) tektipleşmeye karşı anlam kimlik karakter çevresel koşullar	yapısalcılık bağlam çevresel koşullar ortam tektipleşmeye karşı mimari ve düşünsel çevreye uyum göstergebilimsel uyum anlam tarihi koruma insan-çevre ilişkisi	bölgeselcilik eleştirel bölgeselcilik yerellik yerel malzeme atmosfer iklimsel / topografik koşullar gelenek bölgesel kimlik deneyim tektipleşmeye karşı	yok mekan yer olmayanlar atık mekan (ing. junkspace) sahte yerler ilişkisizlik tarihsellik yoksunluğu benzerlik tekrarlanabilir süpermodernite mekanları havaalanı, AVM, süpermarket	bağlamdan kopuş post-yapısalcılık dekonstrüktivizm kolaj eleştirel yaklaşım bağlamsızlık çözüştürücü mesken olmama zamansız anlaşma kontrat yeniden bir araya geliş	oluş mimarisi yersizyurtsuzlaşma olay stürec yersizleşme yeni tür bağlamsallık ortam değişim köksap yerleşik olmayan / göçebe	yeniden üretilen mekan sosyal mekan sosyal ilişkiler oluşum hali zaman-mekan sıkışması
nitelikler	Anlam, kimlik ve tarih odaklı tasarım. Soyut fiziksel mekandan ziyade, insan deneyimiyle oluşmuş yer odaklı tasarım. Çevresel faktörlere uyum. Yerin sahip olduğu tüm değerlerin yerin karakterini oluşturması. Genel atmosferin önemi. Zaman içindeki oluşumu. İnsanı ön planda tutan anlayış. kimlik odaklı oluşu milliyetçiliğe yönlendirmesi eleştirelitten yoksun oluşu	Çevreyle bütün halinde anlam üretimi. Dizge ve bir bütün oluşturma. Düşünsel, sosyal, toplumsal, ekonomik, fiziki vb. açıdan tüm mevcut duruma uyum. Bütünleşme. Zaman içinde oluşmuş katmanlara uyum. İnsan-çevre ilişkisinin ön planda olması. dizgesel uyumun salt üsluba indirgenmesi bağlamın değişim karşısında dirençsiz oluşu	Bölgesel koşullara, iklime ve yerel malzemeye odaklı tasarım. Evrensel ve yerel arası iletişim noktası. Uluslararası üsluba eleştirel bakışla, yerel malzemeyle yorumlanması. Bölgeselcilik ve eleştirel bölgeselcilik, farklı zamanlarda ve farklı açılardan yerelliği savunan iki yaklaşım. kent içinde uygulanması zor otantizm kaynağı haline gelmesi	İlişki, tarih ve kimlik yoksunluğu. Anı birikimi olmaması ve toplumsal ilişki kurulamaması. Tarihin ancak gösteri olarak varolması. Süpermodernite mekanlarının genelde yer olmayanlara dahil oluşu. Her yerde yapılabilen ve benzer yerler. Aidiyet duyulmadığı için, kullanıcının orada olduğu stürece kimlik kaybına uğraması.	Değişmez olana eleştiri olarak, yere ait olma fikrine karşı. Bağlamsal tüm kodların/gerekliliklerin yok olması. Ürünün hiçbir (biçimsel, üslupsal, sosyal, tarihsel) dizgede yer almaması. Derrida'nın "mimarlığın mesken/yerleşme sembolü oluşu" fikrine ve Heidegger'ci iskana karşı oluşu. Dış değerden bağımsız, yere ait olmayan mimari ürün tasarımı. Yere ait kodlara karşı çıkış.	Fiziksel varlık / varoluş yerine olay / oluşa öncelik. Çevreyle süreklilik ilişkisi kurarak durağan tasarım yapmak oluş mimarisi fikrine aykırı. Mimarinin anıtsallaştırıldığı her tür sabitlik/donmuşluk yerine akışkanlık ve devinim. Bağlamın iflasi değil, yeni bir tür ilişki oluşu ve sürekli tanımlamak gerekliliği. Yersizyurtsuzlaşmanın; "yerleşikliğin zıttı, yer değiştirebilirlik" oluşu. Yapının bir ortam ve ortamın hep bir devinim içinde olması.	Lefebvre için sosyal ilişkiler mekansal bir varoluş ile mevcut. Sosyal ilişkiler olmadığı stürece yer soyut. Mekanın ilişkiler üzerinden kurulması. Harvey ,olma yerine oluş halini savunur. Harvey, insan pratiğini önemli buluyor. Zaman-mekan sıkışmasında, hayatın hızı artarken bir yandan da engeller aşıyor.

KAYNAKLAR

- [1] Hasol, D., (2002), Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 8. Baskı, Yem Yayın, İstanbul
- [2] Türk Dil Kurumu, Mekân,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=mekân&uid=35221&guid=TDK.GTS.52fa1a1e780228.58609387, 15 Haziran 2013.
- [3] Oxford Dictionaries, Space,
<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/space?q=space>, 15 Haziran 2013.
- [4] Türk Dil Kurumu, Yer,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52fa1a2495eeb7.66228071, 28 Haziran 2013.
- [5] Oxford Dictionaries, Place,
<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/place?q=place>, 28 Haziran 2013.
- [6] Hançerlioğlu, O., (2012). Felsefe Sözlüğü, 20. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- [7] Türk Dil Kurumu, Görüngü bilimi,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52fa1ac565e865.18864097, 5 Temmuz 2013.
- [8] Bilgin, N., (1990). “Fiziksel Mekândan İnsani ya da İnsanlı Mekâna”, Mimarlık Dergisi, (241):62-65.
- [9] Kuban, D., (2010). Mimarlık Kavramları, 9. Baskı, Yem Yayın, İstanbul.
- [10] Sharr, A., (2007), Thinkers for Architects / Heidegger for Architects, 1. Edition, Routledge, Londra; Çeviren: Atmaca, V., (2013). Mimarlar İçin Düşünürler / Mimarlar İçin Heidegger, 1. Baskı, Yem Yayın, İstanbul.
- [11] Nalbantoğlu, H.Ü., (2008). “Nedir Mekân Dedikleri?”, III. Disiplinlerarası Mimarlık-Felsefe Toplantısı: Zaman-Mekân, Mekân-Zaman, 18-19 Kasım 2005, İstanbul, 88-105.
- [12] Norberg-Schulz, C., (1980). Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture, Rizzoli International Publications, New York.
- [13] Norberg-Schulz, C., (1972). Existence, Space & Architecture, Studio Vista, Londra.
- [14] Bauman, Z., (1998). Globalization / The Human Consequences, 1. Edition, Polity Press, Cambridge; Çeviren: Yılmaz, A., (2012). Küreselleşme, 4. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- [15] Kahvecioğlu, H.L., (1998). Mimarlıkta İmaj: Mekânsal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [16] Bachelard, G., (1958). *La Poetique de L'espace*, Presses Universitaires de France, Paris; Çeviren: Jolas, M., (1994). *The Poetics of Space*, Beacon Press, Boston.
- [17] Harvey, D., (1990). *The Condition of Postmodernity*, Blackwell Publishers, Oxford; Çeviren: Savran, S., (2012). *Postmodernliğin Durumu*, 6. Baskı, Metis Yayıncılık, İstanbul.
- [18] Urry, J., (1995). *Consuming Places*, Routledge, Londra; Çeviren: Öğdül, R.G., (1999). *Mekânları Tüketmek*, 1.Baskı, İstanbul.
- [19] Pallasmaa, J., (1986). "The Geometry of Feeling: A Look at the Phenomenology of Architecture"; Derleyen: Nesbitt, K., (1996). *Theorizing a New Agenda for Architecture*, Princeton Architectural Press, New York.
- [20] Koçyiğit, R.G., (2007). *Mimarlıkta Yersizleşme ve Yerin Yeniden Üretimi*, Doktora Tezi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [21] Türk Dil Kurumu, Bağlam,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52fa1ad60ec259.68165593, 22 Temmuz 2013.
- [22] Roth, L. M., (1993). *Understanding Architecture Its Elements, History and Meaning*, Westview Press, Colorado; Çeviren: Akça, E., (2002). *Mimarlığın Öyküsü, Öğeleri, Tarihi ve Anlamı*, 2. Baskı, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- [23] Baydar, G., (2013). "Kimliksel Koşullardan İlişkisel Kodlara", *XXI Mimarlık, Tasarım ve Mekân Dergisi*, (121):20-21.
- [24] Rapaport, A., (2003). *Culture, Architecture and Design*; Çeviren: Batur, S., (2004). *Kültür-Mimarlık-Tasarım*, 1. Baskı, Yapı Yayın, İstanbul.
- [25] Yücel, A., (1982). "Çağdaş Mimarlık, Çevre, Anlam ve Mimarlığımız Üzerine", *Mimarlık Dergisi*, (185): 3-7.
- [26] Gümüş, K., Şahin, H., (1982). "Temel Göstergebilim Kavramları", *Mimarlık Dergisi*, (185): 35-37.
- [27] Rifat, M., (2009). *Göstergebilimin ABC'si*, 3. Baskı, Say Yayınları, İstanbul.
- [28] Melvin, J., (2005). *Isms Understanding Architecture*, Icon Editions Limited, Singapur; Çeviren: Şahin, M., (2007). *İzmler Mimarlığı Anlamak*, Yem Yayın, İstanbul.
- [29] *Architectural Review*, Aldo Van Eyck'in 1960 yılında çocuk oyun alanları çizimi, <http://architectural-review.tumblr.com/post/35783104825/aldo-van-eyck-drawing-of-sandpits-somersault>, 2 Ağustos 2013.
- [30] Kultermann, U., (1993). *Architecture in the 20th Century*, Van Nortrand Reinhold, New York.

- [31] Archdaily, Amsterdam'da Yetimhane Yapısı, <http://www.archdaily.com/151566/>, 7 Ağustos 2013.
- [32] Stirling, J., (1957). "Regionalism In Modern Architecture"; Derleyen: Oackman, J. Ve Eigen, E., (1993). Architecture Culture 1943-1968: A Documentary Anthology, Columbia University Graduate School, New York.
- [33] Archdaily, Niterói Çağdaş Sanatlar Müzesi, <http://www.archdaily.com/417751/>, 12 Ağustos 2013.
- [34] Geoffreybawa, Sri Lanka Parlamento Binası, <http://www.geoffreybawa.com/work/grand-designs-regional-modernism,13> Ağustos 2013.
- [35] Archdaily, Vals Kaplıca Binası, <http://www.archdaily.com/419367/a-photographer-s-journey-through-peter-zumthor-valley/>, 16 Ağustos 2013.
- [36] Türk Dil Kurumu, Atmosfer, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52fc89d1b62957.96776624, 18 Ağustos 2013.
- [37] Hnilica, S., (2008). "The Reproduction of Aura"; Çeviren: Ceylan, B., (2008). "Aura'nın Yeniden Üretimi", TOL Dergisi, (güz):37-41.
- [38] Frampton, K., (1983). "Towards a Critical Regionalism: Six Points For an Architecture of Resistance"; Derleyen: Foster, H., (1991). The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture, 7. Edition, Bay Press, Seattle.
- [39] Akın, G., (2013). "Klimalı Mimarlık, Nereye?", Mimarlık Dergisi, 372.
- [40] Gür, Ş. Ö., (2007). "Mimarlıkta Taklit: Eski Türkü-Yeni Aranjman", Mimarlık Dergisi, (333):37-40.
- [41] Tanyeli, U., (2004). "Kitle Turizmi ve 'Yok-Mekân' Mimarlığı", Arredamento Mimarlık, (171):74-77.
- [42] Koolhaas, R., (2002). "Junkspace", October, (100):175-190.
- [43] Sentürk, L., (2011). Deleuze ve Mekân, <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=9508>, 3 Kasım 2013.
- [44] Sarup, M., (1993). An Introductory Guide to Post-structuralism and Postmodernism, 2. Edition, University of Georgia Press, Athens; Çeviren: Güçlü, A., (2010). Post-yapısalcılık ve Postmodernizm: Eleştirel Bir Giriş, 1. Baskı, Kırk Gece Yayınları, İstanbul.
- [45] Bilgin, İ., (1996). Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme, Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, 472-490.
- [46] Giddens, A., (1990). The Conditions of Modernity, Polity Press Ltd., Cambridge; Çeviren: Kuşdil, E., (2012). Modernliğin Sonuçları, 5. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- [47] Akcan, E., (1996). "Dekonstrüksiyon ve Mimarlık", Derleyen: Güzer, C. A., (1996). 70 Sonrası Mimarlık ve Tartışmalar, Mimarlar Derneği Yayınları, Ankara.
- [48] Akcan, E., (2006), "Metafizik'in Kalesi Hakkında Düşünmek", Cogito, (47-48):273-286.
- [49] Archdaily, AD Classics: Parc de la Villette / Bernard Tschumi, <http://www.archdaily.com/92321/ad-classics-parc-de-la-villette-bernard-tschumi/>, 8 Kasım 2013.
- [50] Eisenman, P., (1984). "The End of the Classical: The End of the Beginning, the End of the End", Perspecta, (21):154-173; Derleyen: Hays, M. K., (2000). Architecture Theory since 1968, MIT Press, Cambridge.
- [51] Ballantyne, A., (2007). Thinkers for Architects / Deleuze & Guattari for Architects, 1. Edition, Routledge, Londra; Çeviren: Ögdül, R., (2012). Mimarlar İçin Düşünürler / Mimarlar İçin Deleuze ve Guattari, 1. Baskı, Yem Yayın, İstanbul.
- [52] Akay, A., (1996). "Yersiz Yurdsuzlaşma Üzerine", Toplum ve Bilim Dergisi, Gilles Deleuze Özel Sayısı (5):19-21.
- [53] Massey, D., (1994). Space, Place and Gender, 1. Edition, University of Minnesota Press, Minneapolis.
- [54] Lefebvre, H., (1991). "From the Production of Space", Cambridge; Derleyen: Hays, M. K., (2000). Architecture Theory since 1968, MIT Press, Cambridge.
- [55] Leach, N., (2001). "The Dark Side of The Domus"; Derleyen: Ballantyne, A., (2001). What is Architecture, Routledge, Londra.
- [56] Akcan, E., (1994). "İletişim ve Tüketim Toplumunda Mekânsal Farklılığa Ait Çelişkiler", Toplum ve Bilim Dergisi, (64-65):39-52.
- [57] Yırtıcı, H., (2007). "Turizmin Nesnesi Olan Mimarlığın Ekonomi Politikası", Mimarlık Dergisi, (336):33-36.
- [58] Kuban, D., (2000). "Küreselleşme ve Mimarlık", Arredamento Mimarlık, (129):78-80.
- [59] Aydın, S., (2004). "Günümüz Mimarlık Ortamında Eleştiri", Mimar.ist, (11):29-36.
- [60] Arkiv, Bir otel zincirinin İstanbul şubesi, <http://www.arkiv.com.tr/proje/doubletree-hilton-avcilar/1657>, 9 Aralık 2013.
- [61] Doubletree, Bir otel zincirinin Kosice şubesi, <http://doubletree3.hilton.com/en/hotels/slovak-republic/doubletree-by-hilton-hotel-kosice-KSCDTDI/index.html>, 9 Aralık 2013.
- [62] Yırtıcı, H., (2002). "Tüketimin Mekânsal Örgütlenmesinin İdeolojisi", Arredamento Mimarlık Çağdaş Mimarlık Sorunları Dizisi 3: Mimarlık ve Tüketim, Boyut Matbaacılık, İstanbul.

- [63] Baudrillard, J., (1970). La Societe de Consommation, Editions Denoel, Paris; Çeviren: Deliceçaylı, H. ve Keskin, F., (2012). Tüketim Toplumu, 5. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- [64] Süer, D. ve Sayar Y., (2002). “Küresel Sermayenin Yeni Tüketim Mekânları Lüks Konut Siteleri”, Arredamento Mimarlık Çağdaş Mimarlık Sorunları Dizisi 3: Mimarlık ve Tüketim, Boyut Matbaacılık, İstanbul.
- [65] Yırtıcı, H., (2005). Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- [66] Ntvmsnbc, Küreselleşme sonucu benzer yapı tiplerinin yoğun olarak yer aldığı Maslak, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25391137>, 15 Aralık 2013.
- [67] Zukin, S., (1999). The Cultures of Cities, 5. Edition, Blackwell Publishers, Cornwall.
- [68] Güzer, C. A., (2007). “Sahibinden Mimarlık”, Mimarlık Dergisi, (336):29-33.
- [69] Görgülü, T. ve Koca S., (2007). “Türkiye’de Barınma Biçimlerinde Yaşanan Değişimler: Son Dönemde Yapılan Tüketim Odaklı Konutlar”, Mimarlık Dergisi, (337):29-34.
- [70] Moma, Look At Your Neighbourhood, http://www.moma.org/explore/inside_out/inside_out/wp-content/uploads/2011/11/foreclosed_3.jpg, 21 Aralık 2013.
- [71] Bali, R. N., (2011). Tarz-ı Hayattan Life Style'a, 9. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- [72] Beykoz Konakları, İstanbul Beykoz Konakları, <http://www.beykozkonaklari.org/icana.asp?step=13>, 22 Aralık 2013.
- [73] Airphoto, Kaliforniya’da La Habra isimli yerleşme, <http://www.airphotona.com/image.asp?imageid=4295&catnum=0&catname=All%20Categories&keyword=&country=&state=&pagenum=541>, 22 Aralık 2013.
- [74] İstanbul Toki Konutları, İstanbul-Kayabaşı TOKİ Konutları, <http://istanbultokikonutlari.com/toki-istanbul-kayasehir-2014-projeleri/>, 25 Aralık 2013.
- [75] Bursa Sanat, TOKİ’nin Bursa Kentine Tokadı isimli fotoğraf yarışması 2. Ödülü, <http://www.bursasanat.com/tokinin-bursa-kentine-tokadi-fotograf-yarismasi-sonuclandi.html>, 25 Aralık 2013.
- [76] Infoescola, Brezilya’dan aynı yerde birbirinden bağımsız iki konut grubu, <http://www.infoescola.com/wp-content/uploads/2010/07/desigualdade-social.jpg>, 25 Aralık 2013.
- [77] İncedayı, D., (2007). “Madalyonun Ters Yüzünde Mimarlık”, Mimarlık Dergisi, (336):39-40.
- [78] Arkitera.com, Galataport’un arkada Tarihi yarımada ile birlikte görseli, <http://v3.arkitera.com/h61957-shopping-fest-oldu-galataport-da-olacak.html>, 21 Ekim 2013.

- [79] Arkitera.com, 2013 tarihli denizden Tophane'ye bakış, <http://www.arkitera.com/haber/13774>, 21 Ekim 2013.
- [80] Library of Congress, Abdülhamit döneminde denizden Tophane'ye bakış, <http://www.loc.gov/pictures/resource/cph.3b27860/>, 21 Ekim 2013.
- [81] Erkal, N., (2007). "Gösteri Olarak Mimarlık: Turizmin Güncel Mimarlığa Etkileri Üzerine", Mimarlık Dergisi, (336):24-29.
- [82] Doğan Hasol Resmi Web Sitesi, Selçuklu mimarisine öykünen Antalya Adliye Binası, http://www.doganhasol.net/Articles/mimarlikta-gericilik-ve-tutarsiz-yaklasimlar_11022.html, 27 Aralık 2013.
- [83] Arkitera.com, Topçu Kışlası ihya edilmesi sonrasında Taksim Meydanı görseli, <http://www.arkitera.com/haber/10744>, 28 Eylül 2013.
- [84] Arkitera.com, Gezi Parkı, <http://www.arkitera.com/haber/15379>, 28 Eylül 2013.
- [85] Arkitera.com, Topçu Kışlası'nın yıkılmadan önceki hali, <http://www.arkitera.com/etiket/3481>, 28 Eylül 2013.
- [86] Arkitera.com, Berlin Sarayı'nın yıkılmadan önceki hali, http://en.wikipedia.org/wiki/File:Palast_der_Republik_und_Fernsehturm.jpg, 9 Ekim 2013.
- [87] Arkitera.com, İhya edilmekte olan Berlin Sarayı'nın 2007 tarihli durumu, <http://www.arkitera.com/haber/7337>, 9 Ekim 2013.
- [88] Arkitera.com, Kremlin Sarayı Oteli-Topkapı Sarayı Oteli-Titanic Otel, <http://v3.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=26610>, 25 Ocak 2013.
- [89] WOW Hotels, Kremlin Sarayı Oteli, <http://www.wowhotels.com/wowkremlinpalace.asp>, 28 Ocak 2013.
- [90] WOW Hotels, Topkapı Sarayı Oteli, <http://www.wowhotels.com/wowtopkapipalace.asp>, 28 Ocak 2013.
- [91] Özlüdil, B., (2005). "Michael Sorkin Yeni Bir Kentin Peşinde", Arredamento Mimarlık, (183):38-40.
- [92] Venturi, R., Scott Brown, D. ve Izenour, S., (1972). Learning From Las Vegas: The Forgotten Symbolism of Architectural Form, 2. Edition, MIT Press, Cambridge; Çeviren: Özaloğlu, S., (1993). Las Vegas'ın Öğrettikleri, 1. Baskı, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [93] Arkitera.com, Las Vegas, <http://v3.arkitera.com/news.php?action=displayNewsItem&ID=61502>, 3 Ocak 2013.
- [94] WDW, Amerika-Main Street, Disneyland, <http://www.wdwinfo.com/disneyland/photos/Main-Street-USA/pages/Main-Street-USA-DL-99.htm>, 28 Ocak 2013.

- [95] Arkiv, Viaport Venezia, <http://www.arkiv.com.tr/proje/via---port-venezia/1403>, 8 Şubat 2013.
- [96] Arkiv, Bosphorus, <http://www.arkiv.com.tr/proje/bosphorus-city/1024>, 8 Şubat 2013.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Aslı UZUNKAYA
Doğum Tarihi ve Yeri : 26.04.1985 / Bursa
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : asliuzunkaya@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Y. Lisans	Mimarlık A.B.D.	Yıldız Teknik Üniversitesi	-
Lisans	Mimarlık	Dokuz Eylül Üniversitesi	2008
Lise	Fen Bilimleri	M.N. Çakallıklı Anadolu Lisesi	2003

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2012 - 2013	Arkitera Mimarlık Merkezi	Arkiv Sorumlusu
2010 - 2012	M-Ofis Mimarlık	Proje Mimarı
2008 - 2010	Dikmen İnşaat	Proje Mimarı

2008 - 2008

Di-Studio Mimarlık

Proje Mimarı

ÖDÜLLERİ

1. 2012, d3 Natural Systems yarışması “NS2012 Exhibition at SCAD” bünyesinde sergilemeye değer görülmüştür.